

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

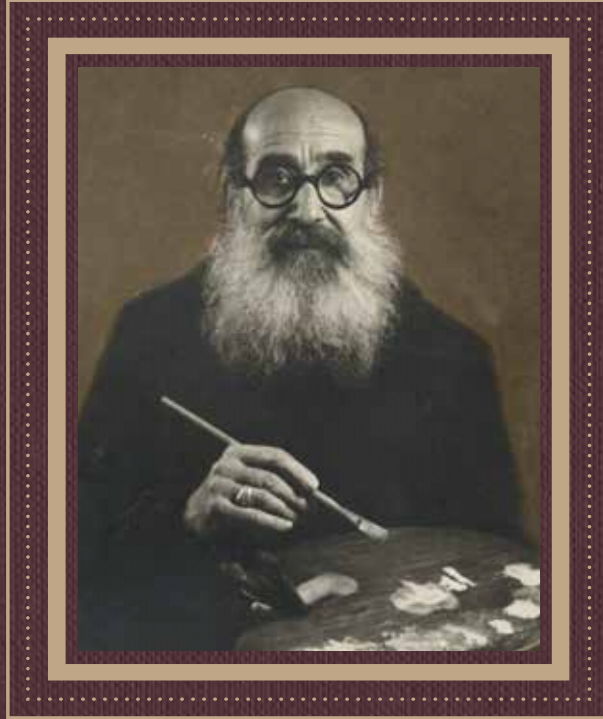
Kültür
Yayınları

HEYKELTIRAŞ VE RESSAM

FUAD MENSİ DİLEKSİZ

CASUSLUKTAN MÜNZEVÎLİĞE
SIRA DIŞI BİR VATANSEVER

ÖMER FARUK ŞERİFOĞLU

TÜRKERLER

HAFIZA
İZMİR

HEYKELTIRAŞ VE RESSAM
FUAD MENSİ DİLEKSİZ

CASUSLUKTAN MÜNZEVÎLİĞE
SIRA DIŞI BİR VATANSEVER

ÖMER FARUK ŞERİFOĞLU

HAFİZA
İZMİR

İzmir Kalkınma Ajansı

Kültür Yayınları - XX

İzmir'in Kültür İnsanları Serisi - VII

Heykeltıraş ve Ressam

FUAD MENSİ DİLEKSİZ

Casusluktan Münzeviliğe

Sıra Dışı Bir Vatansever

Koordinasyon

İzmir Kalkınma Ajansı

Yazar

Ömer Faruk ŞERİFOĞLU

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmed Âkif KÖSEOĞLU

Tashih

Özlem DAĞ TARCAN

Grafik Tasarım

Orçun ANDIÇ

Basım

Matsis Print

Tevfik Bey, Mahallesi,

Dr. Ali Demir Cd No:51,34295

Küçükçekmece / İstanbul Turkey

+90 212 624 21 11

Baskı Bilgisi

1. Baskı

Şubat 2026

500 Adet

Yayımcı

İzmir Kalkınma Ajansı

Megapol Çarsı Kule 1203/11 Sok.

No: 5-7 Kat: 19 Halkapınar Mah.

Konak 35170 İzmir / Türkiye

+90 (232) 489 81 81

www.izka.org.tr

ISBN

978-605-5826-56-7

Bandrol Uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar
Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesi 2. fıkrasına
göre bandrol taşıması zorunlu değildir.

Yasal Bilgi

Bu kitap, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yayına
hazırlanmış olup kurumun ücretsiz kültür hizmetidir.
Bütün hakları saklıdır. Referansı belirtilmeyen tüm
görseller yazar Ömer Faruk Şerifoğlu'na aittir. Kaynak
göstermek şartı ile kısa alıntılar dışında, Ajansın
yazılı izni alınmaksızın çoğaltılamaz. Satılamaz.
© İzmir Kalkınma Ajansı.

Nº 000

Bu yayın 500 adet bastırılmıştır.

FUAD MENSİ DİLEKSİZ

GÖRSEL 1. Fuad Mensi Dileksiz, Otoportre, Tuval Üzerine Yağlıboya, 41 x 32cm, Ahmet Meray Koleksiyonu.

*Kılarken ilmini tezyîd ü ikmâl,
Bulurken câh ü mansıb, servet ü mâl,
Ederken pürheves takıyb-i âmâl
Düşer hâke beşer, mensî vü pââmâl!
Hayat insana karşı bîvefâdır.
Niçin insan hayâta mübtelâdır?*

İsmail Safâ

GÖRSEL 2.
Fuad Mensi Dileksiz ve
oğlu Samim Hürtürk,
İnanç Hürtürk
Koleksiyonu.

TAKDİM

Bir toplumun tarihsel hafızası; karakterleri, kahramanları ve bu şahsiyetlerin toplumsal hayata kattıkları değerler üzerinden şekillenir. Geçmişten bugüne, toplumlar ihtiyaç duydukları insan ve değer modelini tarih sahnesinde iz bırakan kahramanlardan ilham alarak inşa etmişlerdir. Bu yönüyle tarihi şahsiyetler, yalnızca bireysel başarılarıyla değil, temsil ettikleri değer yargılarıyla da toplumsal kimliğin oluşumunda belirleyici olmuştur. Türk tarihi ise bu anlamda, fedakârlık, cesaret ve onurla yoğrulmuş kahramanlık örnekleriyle zengin bir mirasa sahiptir.

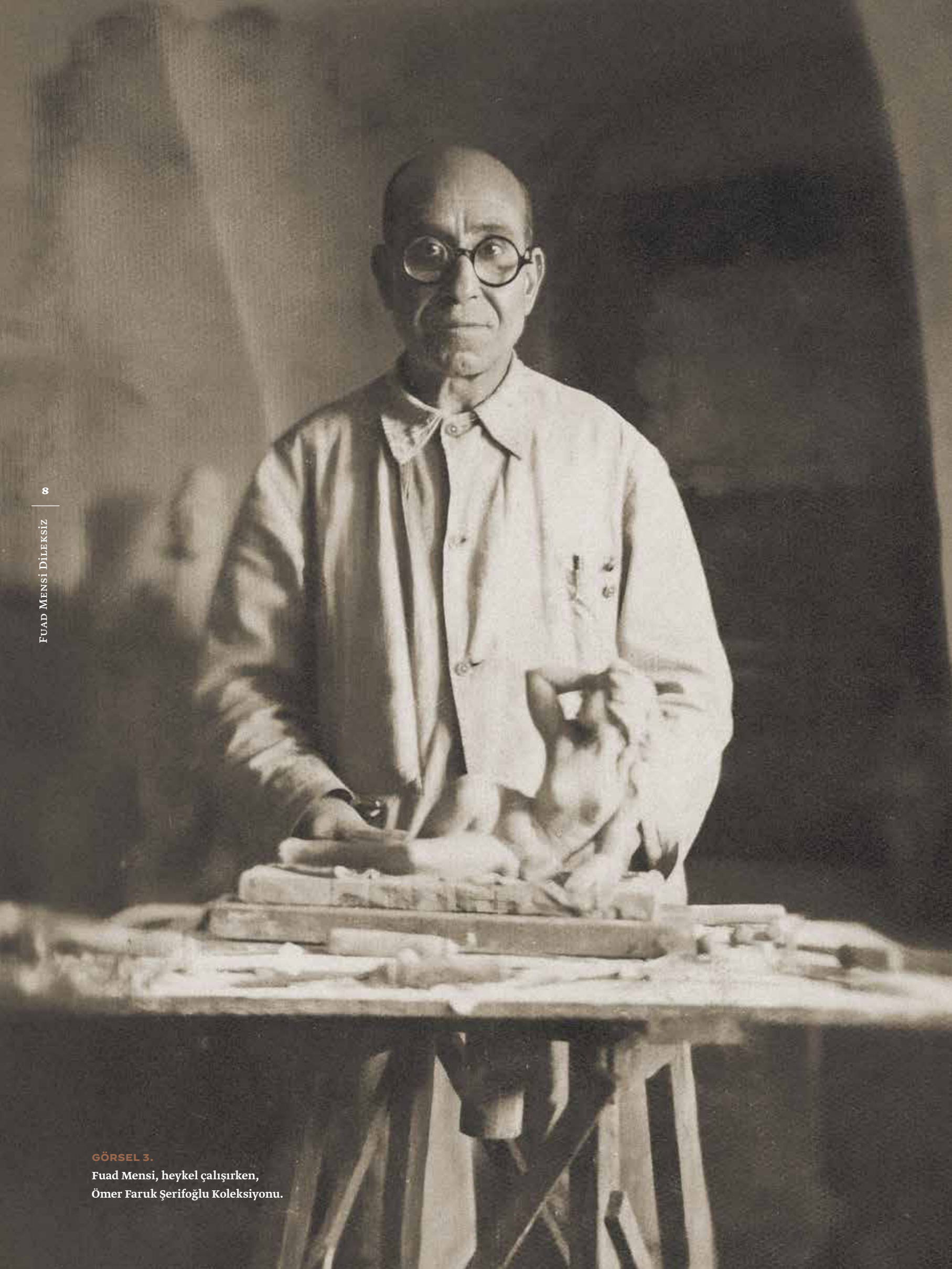
Fuad Mensi Dileksiz, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyetimizin erken yıllarında üstlendiği rollerle; İzmir başta olmak üzere tüm Ege coğrafyasında iz bırakmış, sıra dışı ve çok yönlü bir tarihsel figürdür. Suriye, Mısır, İtalya ve Yunanistan gibi Akdeniz havzasının farklı merkezlerinde geçen yaşamı; mücadele, idealizm ve arayışlarla örülü bir yolculuğu yansıtmaktadır. Komitacılıktan sanatçılığa uzanan

bu renkli hayat, son yıllarında Tire'de tercih ettiği sakin ve münzevi yaşamla farklı bir boyut kazanmıştır. Hakkında günümüze ulaşan bilgiler, uzun yıllar sözlü anlatımlarla ve sınırlı görsel belgelerle varlığını sürdürmüş; yakın dönemde duyarlı Tireli vatanseverlerin çabalarıyla hatırası yeniden anlam kazanmıştır.

İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları kapsamında hazırlanan ve Ömer Faruk Şerifoğlu'nun kaleme aldığı Fuad Mensi Dileksiz hakkındaki bu eser; yakın tarihimizin efsanevi isimlerinden birini, taşıdığı insani ve toplumsal değerlerle birlikte gün yüzüne çıkarmaktadır. Türkerler Holding olarak, geleceğe dönük gelişim ve büyüme anlayışımızı toplumumuzun sahip olduğu etik değerler, evrensel ilkeler ve yerel kültürel miras doğrultusunda şekillendiriyoruz. Tarihsel değerlere duyduğumuz saygının ve bu mirası gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğumuzun bir gereği olarak, Fuad Mensi Dileksiz'i konu alan bu ilk kapsamlı çalışmaya destek vermekten onur duyuyoruz.

Kazım TÜRKER
Türkerler Holding
Yönetim Kurulu Başkanı

Saygı ve sevgilerimizle.

GÖRSEL 3.

Fuad Mensi, heykel çalışırken,
Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yeni ve Batılı bir sanat biçimi olarak beliren resim ve heykel, İstanbul merkezli ve saray/devlet destekli bir gelişim gösterir. Osmanlı padişahlarının yakın çevresinde her zaman birçok sanat dalından sanatçılar var olmuştur. Bunlar arasında özellikle ressamlar, belki de sultanların suretlerini ölümsüzleştirdikleri için ilgi odağı olmuşlardır. Avrupalı sanatçılara portreli madalyonlar sipariş ettiren ve böylelikle tarihteki diğer hükümdarlar gibi kendini kalıcı hâle getirmek isteyen Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed, saltanatı 1451-1481) ile başlayan "saray portreciliği", Osmanlı hanedanında 400 yıldan fazla süren bir geleneğe dönüşmüştür. Fatih Sultan Mehmed'in İtalya'dan getirttiği Gentile Bellini'den başlayıp Sultan Abdülaziz'in gözde ressamı Guillemet ve II. Abdülhamid'in saray ressamı Fausto Zonaro'ya dek Osmanlı hükümdarlarının konuğu olan Batılı ressamlar, İstanbul'da iyi bir resim koleksiyonu oluşturmuşlardır. Ayrıca İstanbul'da yaşadıkları süre içinde kurdukları çevre ve öğrencileriyle modern resmin Türkiye'de bir sanat dalı olarak yerleşmesini ve genç Türk ressamların yetişmesini sağlamışlardır.¹

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sultanların portreleri, artık duvarlara asılmak üzere yağlıboya tablolara konu olmaya başlar. Büyük boyutlu portresinin yapılıp basılmasını emreden ilk sultan olan III. Selim (saltanatı 1789-1807) ve sonrasında tahta geçen padişahlar, kendi portrelerini Avrupalı hükümdarlara ve elçilere ulaştırmak suretiyle dünyada, Osmanlı hanedanının imajını kuvvetlendirmeyi amaçlamışlardır. 1794'te eğitime başlayan Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un ders programına askerî amaçlı ilk resim dersleri konulur. Bu dersler; perspektif, ışık-gölge gibi temel kurallar üzerine yoğunlaşmıştır. Sultan II. Mahmud (saltanatı 1808-1839)

devrinde çağdaş anlamda eğitim veren Harbiye, Tıbbiye, Bahriye gibi okullar açılmış, devlet dairelerine padişah portreleri astırılarak yeni bir gelenek başlatılmıştır.²

Askerî okullarda perspektif dersleri verilip resim atölyeleri kurulmuş, ardından Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitimlerini tamamlayan yetenekli genç ressam ve heykeltıraşlar, erken dönem sanatçı kuşaklarını oluşturmuştur. Yeni açılan modern okullarda eğitim gören ve resim yapmaya ilgi duyan ilk isimler, çağdaş Türk resim sanatının da öncüleri olmuştur. "Asker ressamlar kuşağı" olarak adlandırılan bu dönemin sanatçıları arasında Ferik İbrahim Paşa (1815-1891), Kolağası Hüsnü Yusuf Bey (1817-1861), Ferik Tevfik Paşa (1819-1866), Osman Nuri Paşa (1839-1906), Şeker Ahmed Paşa (1841-1907), Süleyman Seyyid Bey (1841-1913), Halil Paşa (1857-1939) Hüseyin Zekâi Paşa (1860-1919) ve Hoca Ali Rıza (1858-1930) gibi isimler sayılabilir.³

16. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de önemli bir liman kenti hâline gelen İzmir, Batılı gezgin ve ressamların ilgi odaklarından biri olmuştur.

Yabancı kökenli veya gayrimüslim sanatçılardan sonra öncü kuşak yerli sanatçılar içinde İzmirli ressamların sahne alması için Cumhuriyet'in ilk yıllarını beklemek gerekmiştir. İşgâl yıllarında, savaş ortamındaki İzmir'in askerî ya da sivil kökenli yeni bir sanat tarzını ortaya çıkarması doğal olarak mümkün olmamıştır. Ancak 1910'lu yıllardan sonra Fuad Mensi Dileksiz (1880-1965) ve Binbaşı Nazmi Çekli (1884-1958) gibi sanatçıların adı duyulmaya başlanmıştır. İzmir'de çağdaş resim sanatının başlangıcını bu isimlerle ilişkilendirmek ve 1920'lere kadar devam eden süreçte bu seyrin netleştiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ömer Faruk Şerifoğlu

1 Ömer Faruk Şerifoğlu, "Türkiye'de Resim Sanatı ve Oryantalist Ressamların Rolü", *Batılı'nın Fırcasından Ege'nin Bu Yakası*, İzmir: Arkas Sanat Merkezi, 2012, s. 50.

2 Niyazi Berkes, *Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul: Yön Yayınları, 1965, s. 31.

3 Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul, 1986; Semra Germaner, "1850 Sonrası Türk Resminde Kaynak ve Konular", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, İstanbul, 1993, s. 69-74.

İzmir'in entelektüel mirasına dair son yıllarda artan bir ilgi ve sevindirici gelişmeler vardır. Sanat alanında yeni oluşumlar, müzeler açılıyor; müzeler yeni mekân ve imkânlara kavuşmakta. Uluslararası sergilere ev sahipliği yapan galeriler ve koleksiyonlar oluşmakta. İzmir'in kültür hayatına en önemli katkılardan birini de İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) üstlenmiş durumdadır. "Hafıza İzmir" in amacı, başta bu şehirde yaşayanlar olmak üzere İzmir ortak paydasında buluşan herkesi İzmirlilik kimliği üzerine düşünmeye davet eden bir platform oluşturmaktır. İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları kapsamında kaynak niteliğinde birçok eser yayımlanmış olup, İzmir'in Kültür İnsanları teması altında hazırlanan Fuad Mensi Dileksiz kitabı da "Hafıza İzmir" e yeni bir katkı anlamı taşımaktadır.

Ressam ve heykeltıraş Fuad Mensi Dileksiz, sanat tarihimizin kıyısında kalmış, literatüre pek girememiş bir isimdir. Herhangi bir sanat okulunda okuduğuna dair kaydın bulunmaması, sanat tarihimizde adının geçmemesinin sebeplerinden biri olabilir. Hakkıyla tanınıp bilinmemesi, günden güne kaybolan izlerinin altının çizilmesi konusunda son yıllarda kaknûsun çırpınışları misali birkaç yazı yazıldıysa da nitelikli bir çalışma veya kitap bugüne kadar yayımlanamamıştır. Fuad Mensi Dileksiz adı İzmir, Aydın ve Ayvalık çevrelerinde az-çok bilinmekte; önceki kuşaktan efsanevi kahramanlık hikâyeleri anlatılmaktadır. Tek tük rastlanan ve koleksiyonerler tarafından da pek ilgi görmeyen eserleri daha çok hayatına dair efsanevi hikâyeleri duyan ya da resminin konusuyla bağlantı kuran kişilerce talep edilmektedir.

Bizim de öncelikle sanatından çok efsanevi kişiliğiyle adını duyduğumuz Fuad Mensi Dileksiz'e dair yirmi yıl kadar önce bir fotoğraf aldığımı hatırlıyorum. Yine 7-8 yıl önce bir sahafta, şahsî terekesinden ve ailesinden çıktığını tahmin ettiğimiz bir dosya denk geldi. Ardından başka bir dosya; anlatılan hamasî öykülerin çoğunu belgeleyen ya da ipucu niteliğinde belge ve fotoğraflar...

Fuad Mensi Dileksiz, ressamlığı ve heykeltıraşlığı ile tartışılabilir, kritik edilebilir ama ulaştığımız belge ve bilgiler, gözünü

budaktan sakınmamış gerçek bir vatansever ve kendi benliğini sanat potasında eritmiş bir "mensî" sanatkâr karşısında olduğumuzu gösteriyordu. Üzerinde durulmayı çoktan hak ediyor, bir kitap hatta sergi için kolları sıvamak gerekiyordu.

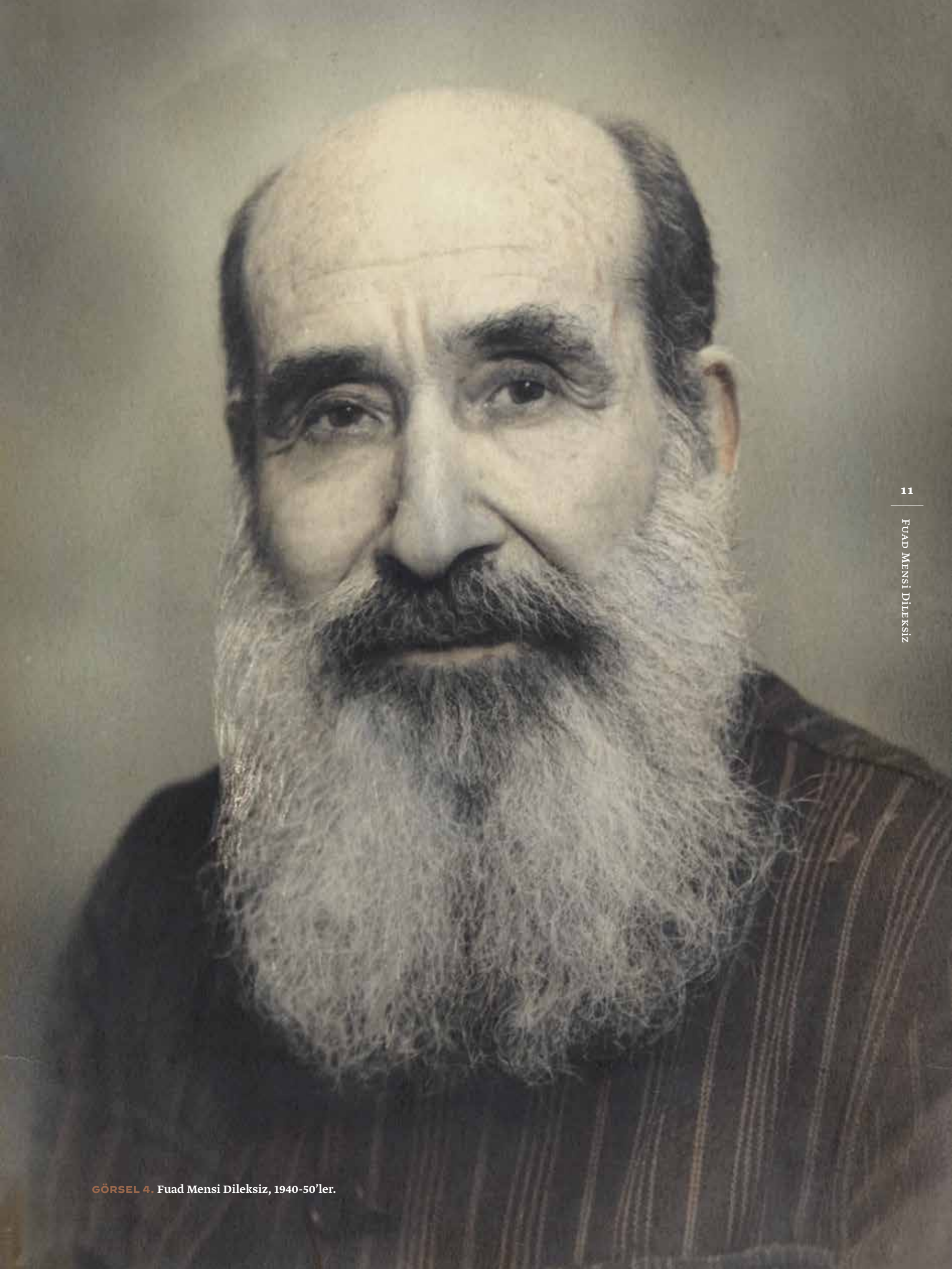
Heyecanımızı İZKA Kültür Yayınları Genel Yayın Yönetmeni Mehmed Akif Köseoğlu ile paylaştığımızda tabii ki ilgilenebileceklerini söyledim ve bu kitabın hikâyesi böylece başladı... Sonrasında İZKA Genel Sekreteri Mehmet Yavuz ve ekibinin her zaman anlayışlı ve kolaylaştırıcı yaklaşımı ile keyifli bir hazırlık süreci yaşandı.

Sosyal medya üzerinden iz sürerek ulaştığımız torunu İnanç Hürtürk memnuniyetle evini açtı ve elindeki her şeyi paylaştı, kendisine müteşekkirim. Sevgili Ömer Durmaz ilk günden itibaren bu yolculukta hep en yakınımdaydı. Fuad Mensi'nin Tire'deki izlerini sürerken kılavuzumuz sevgili Ali Özçelik oldu. Tire'de *Tire'nin Yıldızları*'nın yazarı Yılmaz Göçmen'i de tanıdık ve kitabından yararlandık. İzmir'de Temizocak Sanat Galerisi'nde vaktiyle sergisini açmış olan Yılmaz Temizocak Bey, o sergiden kendine ayırdığı ve yıllardır özenle sakladığı eserleri paylaştı. Yine İzmir'den Albay Anıl Karaağaçlı, Cem Üsküp, İskender Dereli ve Nejat Yentürk katkılarını esirgemediler.

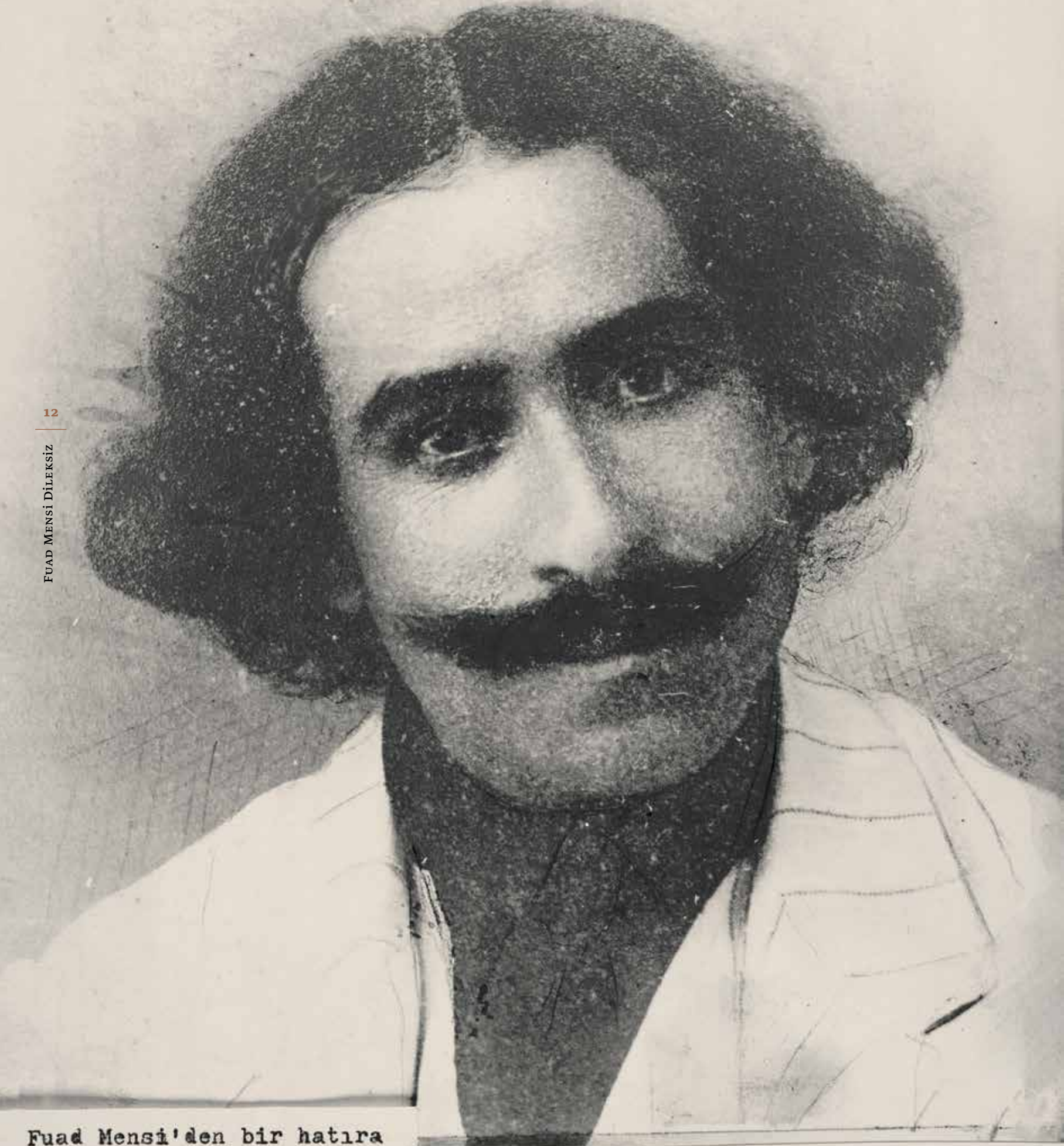
Eski mesai arkadaşlarım Üzeyir Karataş ve Ali Gözeller, Osmanlıca el yazıları okumakta zorlandığımda Hızır gibi yetiştiler. Yunanca el yazısı şiir ve belgeleri büyük bir titizlikle Sada Payır, Bulgarca bir fotoğraf arkasındaki belgeyi ise Basri Çalışkan okudu. Hepsini burada sayamasam da ilgili eserin altında isimleri bulunan çok sayıda kişi ve kurum, koleksiyonlarındaki eserlerin görüntüsünü paylaştılar. Destek olan, katkıda bulunan herkese çok teşekkür ederim.

85 yıllık ömrün sonunda mezar taşına "heykeltıraş" yazılmasını isteyen Fuad Mensi Dileksiz'in yaşamından önemli zamanlara tanıklık eden bilgi kırıntıları, belgeleri ve -birçoğu kayıplara karışmış olsa da- eserlerini bir araya getirerek ölümsüz hatırasını tespit etmeye çalıştık.

Vefatının 60. yılında hürmetle yâd ettiğimiz Fuad Mensi Dileksiz için ilk kitap olan bu çalışmanın, kendisi hakkında yapılacak yeni araştırmalara vesile olacağını umut ediyorum.

GÖRSEL 4. Fuad Mensi Dileksiz, 1940-50'ler.

Fuad Mensi'den bir hatıra

İÇİNDEKİLER

15	BÖLÜM I. FUAD MENSİ DİLEKSİZ:	
		<i>Casusluktan Münzevîliğe Sıra Dışı Bir Vatansever</i>
17	1.1.	İzmirli Yetenekli Bir Çocuk
19	1.2.	Avrupa'da Bir Türk Sanatçı
25	1.3.	Aynaroz'dan Derna Çölleri'ne
31	1.4.	Yeniden İzmir
39	1.5.	Ege'nin Ressamı
53	1.6.	Son Durak: Tire
61	1.7.	Vefatından Sonra
67	1.8.	Öğrencileri ve Dostlarından Hatıralar
85	1.9.	Sanatkâr Fuad Mensi Dileksiz
95	BÖLÜM II. ESERLER	
227		KAYNAKÇA

GÖRSEL 6.

Fuad Mensi, İzmir'den
ayrılmadan önce, 1903-1904.

BÖLÜM 1.

CASUSLUKTAN MÜNZEVÎLİĞE
SIRA DIŞI BİR VATANSEVER

FUAD MENSİ DİLEKSİZ

Resmî kayıtlarda “Halil Fuad” olan adını ömrünün sonuna kadar koruyan sanatçı, eserlerini ilk günden itibaren “F. Mensi” veya “Fuad Mensi” müstearıyla imzalamış ve bu isimle tanınmıştır.

Fuad “kalp”, müstear olarak kullandığı Mensi ise “unutulmuş” demektir. Soyadı Kanunu ile aldığı “Dileksiz”i de hesaba katarsak Fuad Mensi’nin âdeta bile isteye ve ısrarla kendini unutmaya çalıştığına hükmedebiliriz. Ancak sâhiden öyle mi? Unutulmak, kendini unutturmak isteyen biri neden yüzlerce eser ortaya koyar ve bunları imzalar? Yaşam öyküsüne yakından baktığımızda hem unutulmak hem de yaşamak, kendini hatırlatmak için akla gelebilecek her şeyi yapmış bir sanatçı ile karşılaşırız. Farklı istidatları var; heykeltıraşlık ve ressamlık gibi meşguliyetlerinden başka seyahat ve macera zevkinden hiç vazgeçmediğini görüyoruz. Hakkında kayda değer ilk makaleyi yazan ünlü sanat yazarı Zahir Güvemli’nin ifadesiyle, “Adla yaşayış arasında bu kadar kuvvetli bir çelişme arasanız da bulunmaz. 1880’de doğmuş, 1965’te ölmüş olan Fuad Mensi, Frenklerin tabiriyle tam bir *aventurier*’dir [maceracı]. Seksen beş yıllık ömründe girmediği kalıp, boyamadığı boya hemen hemen kalmamıştır.”⁴

4 Zahir Güvemli, *Türkiyemiz*, sayı: 44, Ekim 1984, s. 14.

GÖRSEL 7. Fuad Mensi Dileksiz ilk gençlik yıllarında ailesiyle.

1. 1. İZMİRLİ YETENEKLİ BİR ÇOCUK

GÖRSEL 8. Fuad Mensi Dileksiz'in nüfus cüzdanı.

10 Nisan 1880 tarihinde⁵, İzmir'in Tilkilik semtindeki Şeyh Mahallesi'nde dünyaya gelmiş, Halil Fuad ismi verilmiştir. Varlıklı sayılacak bir aileye mensuptur. Babası Mahkeme-i Şer'iyeye Başkâtibi Kadızade Ahmed Nuri Efendi⁶, annesi ise İzmir'in yerli ailelerinden birinin kızı olan Şerife Habibe Hanım'dır. Ailenin ikinci erkek çocuğu olan Halil Fuad, Tilkilik'teki Teshiliye Mektebi'nde okula başlamıştır. İzmir'deki yeni usulde eğitim veren bu ilk iptidai mektebinden sonra Mezarlıkbaşı Rüstiyesi'ni bitirmiş, günümüzdeki adı Atatürk Lisesi olan İzmir Mektebi-i İdadisi'ne devam ederken bir buçuk yıl boyunca İzmir'in Gül Mahallesi'ndeki Fransız Mektebi'nden de dil eğitimi almıştır. Böylelikle küçük yaşlardan itibaren başladığı Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Fransızca da öğrenmiştir. Ailesinin yabancı dillere istidadını fark etmesinin yanı sıra sanata ilgisini de kendisinin keşfetmesi çok zaman almamıştır.

Çocuk yaştan itibaren resim ve heykel sanatına ilgi duyan Halil Fuad, yaşından beklenmeyecek derecede dikkat çekici çizimler yapmaya başlayınca ailesinden destek değil şiddetli tepkiler görmüştür. Dindar ve muhafazakâr bir kişiliği olan Ahmed Nuri Efendi, oğlunun güzel sanatlara olan aşırı ilgisinden memnun olmamış ve dinî kaygılarla resim ve heykel sanatıyla uğraşmasını "putperestlik" tanımlamasıyla kesin olarak yasaklamıştır. İlerleyen yıllarda, *Anadolu* gazetesine verdiği bir röportajda çocukluk ve ilk gençlik yıllarında yaşadığı aile baskısından şu cümlelerle söz eder:

"Ben, resmi put, ressamı ise putperest addeden cahil bir devrin çocuğuyum. Resme ve heykeltıraşlığa olan aşk, bende çocukluğumdan beri mevcuttur. O sıralarda İzmir'de otururduk. Tilkilik'teki Menzilhane

bizimdi. İzmir'de okurken bir yandan da resim yapmaya başlamıştım. O vaktin insanlarınca resim, ressam, heykel ve heykeltıraş meş'ûm (uğursuz) addedilirdi. Babam bana 'put yapıyorsun!' diye çatardı. Annem ise 'Yâ Rabbi, besmelesiz süt emzirmedi. Bu kâfir, içimizden nereden çıktı!' der, ağlardı."⁷

Evdeki baskıdan kaçarak bir süre dadısının evinde yaşayan Halil Fuad, İzmir'deki Avrupalı tüccar ailelerin yani Levantenlerin sanat atölyelerinde çalışınca İzmir'deki sanat camiası arasında yavaş yavaş tanınmaya başlamıştır. Söz konusu baskı, Fuad Mensi'yi bir hayli bunaltmış; bu durum, onun iyi eğitimi ve babasının nüfuzu sayesinde kolaylıkla elde edebileceği bir devlet memuriyetini elinin tersiyle itmesine ve çok genç yaşta, bir daha geri dönmek üzere ailesini terk etmesine neden olmuştur. Zamanla yaşadığı şehrin kendisine yetmediğini düşünmüş; hem aile baskısından kurtulmak hem de sanatını ilerletmek amacıyla ailesine haber vermeden 14 Mayıs 1904 tarihinde Fransa'ya giden *Messagerie Maritime* denizcilik kumpanyasının bir şilebine binerek İzmir'den ayrılmıştır.

"Babam mutaassıp adamdı. Bir gün bana 'Bir daha resim yaptığını görürsem evlat defterinden silerim' dedi. Resim yapmamak benim için ölümden de beterdi. Bir sabah yabancı bandıralı bir şilebe kaçak olarak bindim. Ver elini Marsilya..."⁸

"1904 senesinde Marsilya'ya hareket ettim. Eğlenceli bir vapur yolculuğunu müteakiben Fransa'ya vardım. Orada Victorio Marcuchi namında üstad bir heykeltıraşın atölyesine çırak girdim. Heykeltıraşlığımı bu atölyede ilerlettim. Fransa'dan sonra birçok ecnebi memleketlerini dolaşarak birçok üstaddan ders aldım."⁹

5 Ali Özçelik, "Osmanlı'nın Yaman Casusu ve Tire'nin Ünlü Ressamı Fuad Mensi Dileksiz", *Tire'den Yansımalar*, sayı: 17, Mayıs 2021, s. 64.

6 Babası Ahmed Nuri Efendi'nin Sultan Abdülaziz'in hocası olduğuna dair bazı rivayetler olmakla birlikte, doğruluğu teyit edilememiştir.

7 Nevzat Uca, "Üstad Fuad Mensi ile bir konuşma", *Anadolu*, 22 Ağustos 1950, s. 4.

8 Burhan Esen, "Tire'de Bir Yalnız Adam", *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 7.

9 Nevzat Uca, agm, s. 4.

GÖRSEL 9.

Fuad Mensi, Paris'te bir portre çalışmasının önünde arkadaşlarıyla, 1900-1905.

1. 2.

AVRUPA'DA BİR TÜRK SANATÇI

GÖRSEL 10. Victorio Marcuchi'nin atölyesinde, bir grup öğrenci ile birlikte. Sağ başta Fuad Mensi, 1905-1906.

Izmir'den tanıştığı Levanten dostlarının referansı ile Paris'te önce Charles Despiou'nun heykel atölyesine girmiş, bir yıl sonra ustasının ölmesi üzerine ise Victorio Marcuchi'nin yanında çalışmıştır. Marcuchi Sanat Atölyesi'nde ustalık mertebesine ulaşan Fuad Mensi, 1906 yılında Marsilya'da kendi atölyesini açmayı başarmıştır. Kısa zamanda eserleri Avrupa'nın çeşitli kentlerinde boy göstermeye başlamış, heykeltıraşlığının yanı sıra natürmort tablolarıyla ünlenmiş, bir süre sonra Almanya'nın Berlin şehrine yerleşmiştir. Burada, ilerleyen yıllarda mareşal ve Almanya Cumhurbaşkanı olacak General Paul von Hindenburg'un bir heykelini çalışmıştır.¹⁰ Sürekli bir arayış içindeki Fuad Mensi, Berlin'den sonra İtalya'ya, oradan da Selanik'e geçmiştir.

"Fransa'da heykeltıraş Victorio Marcuchi'nin yanına çırak girdim. 6 ay geçince 250 kalfanın ustası olmuştum o atölyede. Victorio, apartmanın 7. katından düşüp ölünce Yunanistan'a geçtim. Konstantin Mikailidis ile birlikte çalıştık. Ressam ve heykeltıraş olarak Avrupa'da

isim yapmış olduğumdan İtalya'da 6 ay içinde 800 İngiliz Lirası kazanmıştım. O zaman bizim para ile koca bir servetti bu... Yurda döndüğüm zaman ailemden kimse kalmamış, hepsi vefat etmişlerdi. Elimdeki para dolu valizle Ragıp Paşa Oteli'ne gidip hüngür hüngür ağlamıştım."¹¹

Selanik'e yerleşerek Mithatpaşa Caddesi üzerinde Tâli' [doğan] Resimhanesi adını verdiği atölyesini açan Fuad Mensi, yaklaşık beş yıl boyunca yaşayacağı bu şehirde ahşap heykeltıraş Nico Haricakis ve ressam Konstantin Mikailidis ile birlikte çalışmıştır. Bu dönemde natürmort tablolarının yanı sıra mitolojik Yunan tanrı ve tanrıçalarını konu alan heykeller yapıp satmış, şehirdeki Türk nüfusu ile de yakın ilişkiler kurmuştur. O dönemden elimize ulaşan çok sayıda renkli kartpostaldan, sipariş alarak bunların kopyalarını yaptığı ya da bu görsellerden seçilenleri talep üzerine çok sayıda tablo veya mekâna duvar resmi olarak çalıştığı anlaşılmaktadır.

GÖRSEL 11. Fuad Mensi'nin hem kendi çalışmalarında hem de öğrencilerine model olarak kullandığı kartpostal koleksiyonundan örnekler. Çoğunun arkasında Selanik'teki atölyesinin kaşesi görülmektedir.

¹⁰ Kendisinden naklen bütün kayıtlarda sözü edilen bu heykelin hangi heykel olduğu tespit edilememiştir.

¹¹ Burhan Esen, agm, s. 7.

GÖRSEL 12.
Fuad Mensi, Balkanlarda görevli iken.

Selanik'te yayımlanan *Asır* gazetesinin sahibi Abdurrahman Nafiz ile tanıştıktan sonra "Menâfi'-i Milliye-i Osmâniyye" yani "Osmanlı'nın Millî Menfaatlerine Hizmet Eder" üst başlığıyla yayımlanan *Asır* gazetesinin ressamlığını üstlenmiştir. Sanatla iç içe geçen bu huzurlu günler uzun sürmemiş, dönemin siyasi gelişmeleri neticesinde sekteye uğramıştır.

Fuad Mensi'nin yetenekli bir ressam olarak Selanik'te şöhret olmaya başladığı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun en verimli toprakları olan Balkanlar, ayrılıkçı isyancıların ateşiyle yanmaya başlamış, buna çözüm bulmak amacıyla bir araya gelen ve adına "İttihadçı" denen bazı insanlarla tanışması sonucunda ise yaşamı tümüyle farklı bir mecraa yönelmiştir.¹² Bu süreçte İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne girmek suretiyle sanatla yetinmeyen maceraperest kişiliğine gönüllü çetecilik ve casusluk gibi kimlikler de eklemiştir.

1900'lü yılların başlarında, Balkanlar'daki kargaşa ortamında Sırlar, Bulgarlar, Makedonlar, Ulahlar ve Rumlardan oluşan siyasi çeteler hem birbirleriyle hem de Türklerle mücadele ediyorlardı. Komitacı hücreler sistemiyle mücadele eden İç Makedonya Devrim Örgütü'nün, Narodniklik adı verilen Rus Panslavizm'ine karşıt halkçı örgütün, Virhovit denilen Bulgar komitacıların ve Makedonya'nın bağımsızlığını amaçlayan Santralistler'in yanı sıra bölgedeki pek çok Yunan ve Bulgar eşkiya çetesi, devamlı surette eylemler ve Türklere yönelik katliamlar gerçekleştirmekteydiler. Buna karşılık o tarihlerde tahtta olan Sultan II. Abdülhamid'in Balkan politikasını sıkıyönetim, sürgün ve çetelerle mücadele oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük toprak kayıpları yaşadığı bu yıllarda, Balkan dağlarındaki Bulgar ve Sırp çetelerle mücadele eden birliklerin başında ağırlıklı olarak III. Ordu'ya mensup mektepli subaylar bulunmaktadır. Bu mektepli subayların pek çoğu isyanların önüne geçme, yabancı müdahalelerden kurtulma ve sonucunda devleti kurtarma adına yegâne çözümün Meşrutiyet olduğu fikrine gönülden bağlanmışlardı. Bu amaçla ilk olarak 1889 yılında, İstanbul Askerî Tıbbiye öğrencileri arasında İttihad-ı Osmanî adıyla ortaya çıkan, sonrasında ise Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyeti adını alan siyasi yapı, askerî okullarda süratle yayılma imkânı bulmuştur. O tarihlerde bir yeraltı örgütü olan İttihad ve Terakkî Cemiyeti, Balkanlar'da hızla örgütlenmiş ve özellikle genç zabıtlar arasında kendine çok sayıda taraftar bulmuştur. II. Abdülhamid'in hafiyelerine karşı büyük bir gizlilik içerisinde çalışan cemiyete, kısa zamanda zabıtların yanı sıra farklı sosyal kesimlerden ressam Fuad Mensi gibi çok sayıda sivil de katılmıştır.¹³

İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin ilk 100 üyesi arasında yer aldığı söylenen Fuad Mensi, 1900'lü yılların başlarında İttihadçıların merkezi konumunda olan Selanik'te, kimsenin

şüphesini çekmeyen bir ressam olarak cemiyet adına istihbarat toplamıştır. Meşrutiyet öncesinde Selanik'te; Mülâzım Hilmi, Mülâzım Ya'küb Cemil, Mülâzım Beyrutlu Hüsnü, Mülâzım Abdülkadir, Telgrafçı Fazlı, Enis Avni, Topçu Mülâzım Hamdi ve Mustafa Necip gibi korkusuz İttihadçı fedailerin görev aldığı düşünülürse Fuad Mensi'nin içinde yer aldığı haberleşme ağı'nın da ne kadar önemli olduğu anlaşılabacaktır. O yıllarda zekâsı ve yetenekleriyle İttihadçı şeflerin güvenini kazanan Fuad Mensi, bütün Balkanlar'ı dolaşarak birçok ayrılıkçı çetenin çökertilmesinde rol üstlenmiştir.

Bahsi geçtiği üzere Balkanlar, coğrafi ve sosyo-kültürel yapısı gereği pek çok eşkiya grubuna ev sahipliği yapan zorlu bir coğrafyadır. Bu çetelerin tamamen imhası da mümkün değildir. Çünkü Bulgar, Yunan ve Sırp çeteleri Hıristiyan köylülerden ve kiliselerden destek alıyor, onların yataklığı ve muhbirliği sayesinde de Türk köylerine baskınlar yapılabiliyorlardı. Ayrıca kayıklarla Ege sahillerine de baskınlar düzenliyor ve işledikleri suçları geride bırakıp tekrar adalara dönüyorlardı. Şeflerine "kaptan" denen bu çetelerin işlemiş olduğu cinayetler ve soygunlar, Osmanlı jandarması tarafından engellenmek istense de kolluk kuvvetleri hepsine yetişemiyor, böylesi durumlarda devreye casuslar giriyordu. Fuad Mensi de bu casuslardan biri olarak Kaptan/Kara Yorgi Çetesi'nin imhasıyla görevlendirilmiştir. Bu hedef doğrultusunda uzamış sakalları, üzerine giymiş olduğu keşiş cübbesi ile Ortodoksların en önemli dinî merkezleri olan Aynaroz'a sızmıştır. Hıristiyanlığa gönül vermiş bir Türk olarak 1909 yılını Aynaroz Dağı'ndaki bu manastırlarda geçirmiştir.

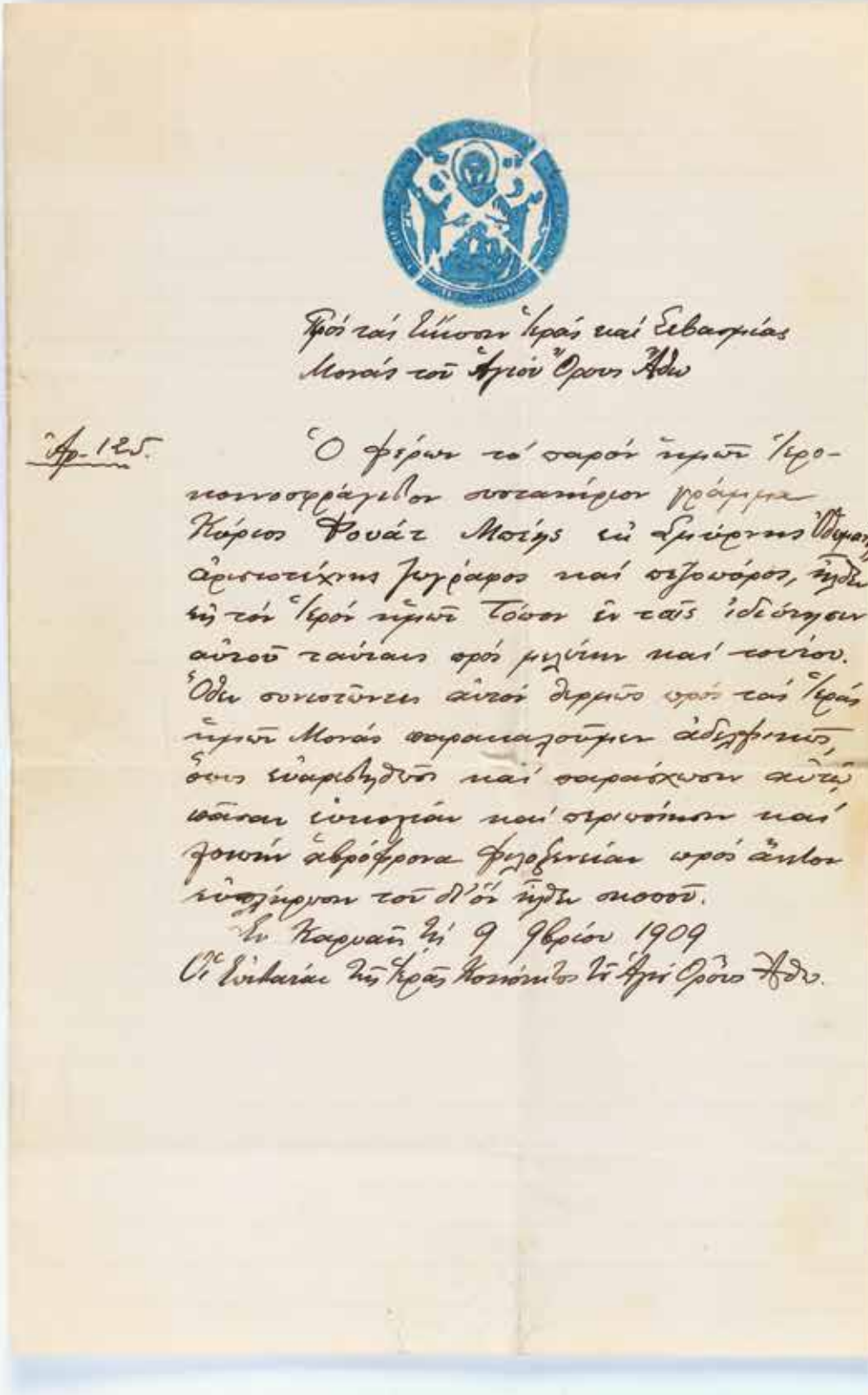
GÖRSEL 13.

Fuad Mensi, Aynaroz'da.

12 Ali Özçelik, agm, s. 65.

13 Yaşar Aksoy, "Ressamın Romanı: İzmir'in Ünlü Sanatçısı Fuad Mensi'nin Yaşamı", *Yeni Asır*, 30 Aralık 1984, s.9

GÖRSEL 14-15. Fuad Mensi'nin Aynaroz'da muhtemelen intisap ederek vakit geçirdiği iki manastır olan Agiou Pavlou (Aziz Paul) ve Aziz George Zograf (Bulgar) Manastırları'ndan aldığı Yunanca ve Bulgarca orijinal iki belge:

"Aynaroz Agiou Pavlou
Manastırı'ndan bütün
manastırlara...

Bu manastırın aziz damgasını
havi mektubu getiren, fevkalade
ressam Fuad Bey namında İzmir'den
Türk, aziz toprağa kendi isteği ile
yürüyerek gelerek manastırlara ve
dinî inanışlara bir sevgi duyduğu
intibai vermiştir. Kardeşlik
duyguları ile rica ediyoruz, bu
zata her bir kolaylığı ve hürmeti
ve her ne başka arzuları varsa
kendisine azami yardım ve kolaylığı
göstermenizi diliyoruz.

9 Şubat 1909, Aynaroz Agiou Pavlou
Manastırı"¹⁴

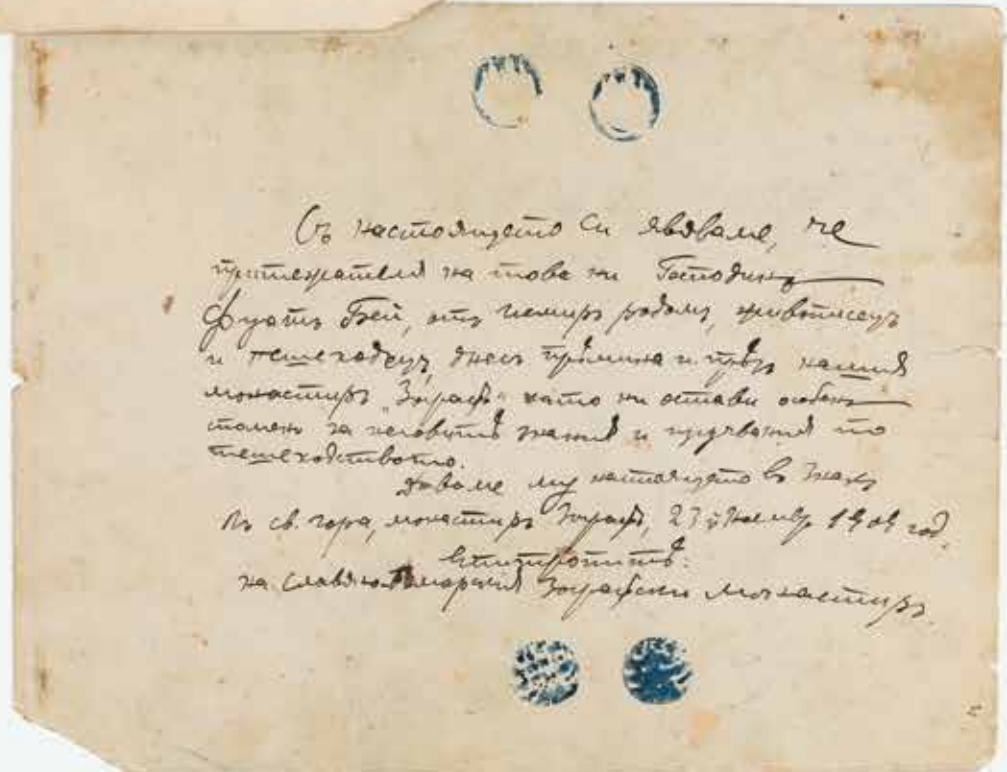
"Slav-Bulgar Manastırı Zograf,
Aynaroz 1908"

"İşbu belge ile İzmir doğumlu ve
bugün yaya olarak yolculuk eden
Sayın Fuad Bey'in manastırımız
Zograf'a da uğradığını ve
yaya yolculuğuna dair bilgi ve
incelemeleriyle bize özel bir hatıra
bıraktığını beyan ederiz.

Kendisine bu belgeyi, bir hatıra
olarak takdim ediyoruz.

Aynaroz, Zograf Manastırı,
23 Kasım 1909

Slav-Bulgar Zograf Manastırı
Metropoliti¹⁵

Yunanistan'ın Halkidiki Yarımadası'ndan Ege Denizi'ne doğru uzanan üç yarımadaanın en doğusundaki Aynaroz (Kutsal Dağ), Ortodoksluğun önemli merkezlerindendir. Yunanistan içinde özerk bir yönetimi olan bölgede birbirinden bağımsız yirmi manastır bulunmaktadır. Oldukça dağlık bir mevkide bulunan manastırlardan bazılarının, o sırada Yorgi Çetesi'nin lojistik ihtiyaçlarını karşıladığı ve cephane eksikliğini giderdiği

düşünülmektedir. Tedbirli bir şekilde ve uzun bir süre asıl amacını açık etmeden bilgi toplayarak bağlantıları deşifre eden Fuad Mensi, doğru zamanda vermiş olduğu ihbarla çetenin manastır yolunda pusuya düşürülmesini sağlamıştır. Suçluların bir kısmı idam edilmiş, bir kısmı da hapse atılmış ve bu başarısından dolayı Fuad Mensi, bizzat Enver Bey tarafından kabzası sedef işlemeli bir tabanca ile ödüllendirilmiştir.¹⁶

¹⁵ Ömer Faruk Şerifoğlu arşivi. Bulgarcadan çeviri Basri Çalışkan.

¹⁶ Ölümüne kadar üzerinde taşıdığı bilinen bu tabanca, vefatını takip eden günlerde kaybolmuş ve bulunamamıştır.

GÖRSEL 16. Derne Aynı'l-mansur Karargâhı'nda iki asker arkadaşıyla, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

1. 3.

AYNARÖZ'DAN DERNA ÇÖLLERİ'NE

GÖRSEL 17. 26 Mayıs 1912,
Derne Aynı'l-mansur Karargâhı.

Ayaktakiler: 1-Tabur katip muavini Ahmet, 2-Birahsa kabile zabitanından Hayrullah Efendi, 3-Jandarma kumandanı, 4-Nizamiye bölük kumandanı Vasfi Bey, 5-Ambar memuru Nuri. Oturanlar: 1-Topçu İsmail Bey, 2-Serkomiser Nuri Bey, 3-Binbaşı Şükrü Bey, 4-Bahiyettin Bey.

Fuad Mensi önemli bir görev başarmış fakat bu sebeple pek çok yeni düşman da kazanmıştır. Balkan eşkıyalarının pek çoğu kendisini kara listeye alıp öldürülmesi üzerine yemin etmiş, peşine adam takmıştır. Balkanlar'ın kendisi için artık güvenli olmadığını düşünen Fuad Mensi de Enver Bey'in onayıyla ilk önce Beyrut'a, oradan Şam'a, daha sonra da Medine'ye geçmiştir. Bu yıllarda sanatıyla tekrar ilgilenme imkânı bulabilmiş, Mısır'ın İskenderiye şehrinde bir atölye açarak Ortadoğu'da Arap ailelerin ev süslemelerini, Hıristiyan zenginlerin mezar ve heykellerini yapmıştır. Mısır'da pek çok nüfuzlu dost kazanmıştır. Bunların arasında Muhammed Hamza Bey ve Ömer Paşa gibi isimler vardır ki onların sayesinde Mısır pasaportu elde etmiş, kısa bir süreliğine Marsilya'ya geçmiştir. Burada ani bir kararla Ermeni kökenli bir Alman olan Elisa Hanım ile evlenmiştir. Nihayet mutlu bir aileye ve huzurlu bir yaşama kavuşan Fuad Mensi'nin bu evlilikten Sara adında bir de kızı olmuştur. Ancak bu huzurlu günler uzun sürmemiş, kendisine ulaşan bir görev emri ile bu defa Kuzey Afrika yoluna koyulmuştur.

1911 yılında Akdeniz'de yayılma politikası güden İtalyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'daki son toprağına saldırmış ve Trablusgarp ile Bingazi'ye asker çıkarmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllardır hüküm sürdüğü Kuzey Afrika topraklarında kanlı bir savaş başlamıştır. İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin bünyesindeki pek çok gönüllü, yerel savaşçıları örgütlemek amacıyla imparatorluğun bu kadim

topraklarında görevlendirilmişlerdir. İtalyan Donanması'nın deniz kıyısını ablukaya alması nedeniyle başta Binbaşı Mustafa Kemal ile Berlin'deki görevinden ayrıлып buraya gelen Enver Bey olmak üzere Fethi (Okyar) Bey, Süleyman Askeri, Kuşçubaşı Eşref, Afyonkarahisarlı Ali (Çetinkaya), Nuri (Killigil) Bey ve Halil (Kut) Bey gibi çok sayıda İttihadçı zabıt ve fedai de buraya göreve koşmuştur. Artık deneyimli bir istihbaratçı hâline gelen Fuad Mensi de gelen talimat üzerine sahte bir kimlikle harekete geçmiş, uzun ve maceralı bir yolculuğun ardından Trablusgarp'a ulaşmıştır. Cepheye varır varmaz Enver Bey'in kumandasındaki milis kuvvetlerine dâhil olup Derna yakınlarındaki Aynü'l-Mansur Karargâhı'nda görevlendirilmiştir. İtalyanlara karşı organize edilen direniş harekâtında, Arapça bilgisi ile aktif görev üstlenmiştir. Casusluk, cephane ve erzak sevkiyatı gibi çeşitli vazifelere koştururken patlayan bir şarapnel parçasıyla yaralanarak "gazi" olan Fuad Mensi, kısa zamanda tekrar ayağa kalksa da daha pasif hizmetlerde görevlendirilmiştir.

Kendi anlatımına göre Trablusgarp Savaşı sırasında pek çok zorluk yaşamışlar. Örneğin sıklıkla susuzluk sorunu çekmelerinden dolayı toprağına dört direk çakıp üstüne bir branda germişler, yerlere de kovalar koymuşlar ve yağmur suları brandanın ortası ile kovaların içinde biriktiği zaman onu kaynatıp içme suyu olarak kullanmışlardır. Yiyecek sıkıntısının da baş göstermesi üzerine bir kazan suyun içine sadece bir kâse un atıp yemek yapmışlar.¹⁷

GÖRSEL 18. Fuad Mensi'nin Yunanca el yazısıyla yazdığı şiiri.

Trablusgarp hatırası bir şiir^{18 19}

“İtalyanlara

Kılıcınızı indirin, İtalyanlar! Kılıç size ağır geliyor
aşkların²⁰ hafif gitarını alın.

Trompetleri Bellini'nin²¹ erkeklerine bırakın
ve sesleri tekrar daha önceki gibi ayarlayın.²²
Sesiniz vahşi bir şarkıda boğuklaşacak.²³
Kılıcınızı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Ey tiyatro oyunlarının Brutus ve Scipio'ları,
çiçekle taçlanmış²⁴ sahaların²⁵ sahnesine koşuşturdunuz.
Kırmızı kan tarlasını terk ettiniz
orada, bırakın müttefik Prusya kılıç çalsın...
Ateşi o, zaferin meyvesini ise ordularınız.²⁶
Mızrağı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

İleri, bakir ordu; kurdelelerle süslen,
çelenklerini mızrak gibi tut ve acele et²⁷;
gitarlarınız omuza! ve Venedik önlerinde
Şarkı söyleyin birlikte... onun sayesinde hep yenersiniz.
silahsız, trompetsiz²⁸ ve düşmanlarınız kaçır.
Defneyi indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Ve nerede, ve nerede buldunuz defneyi ve kılıcı?
Custoza'da mı? Lissa, Ferrara önlerinde mi?
Size yakışmıyor, savaşçı tarzını bırakın;
kılıç ayrı çalarken gitarlar ayrı,
kansız bir gülle süslediniz kılıcınızı;
Kılıcı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

18 Yunanca el yazısından Türkçe'ye çeviren ve notlandıran Sada Payır'a teşekkür ederim. Aşağıdaki notlar kendisine aittir.

19 Burada verilen bütün elyazması yazılar olduğu gibi aktarılmış olup dil ve sözcük yanlışları eserin sahibine aittir.

20 Şiirde 'aşk' kelimesi çoğul olarak kullanılmış ama tekil olsa büyük bir anlam değişikliği olur mu, sanmıyorum. Gitarı hafif, aşkları anlatan 'romantik' bir enstrüman fakat kılıcı ağır ve erkeksi olarak tanımlıyor.

21 Emin olmamakla birlikte, sanırım Yunan ayaklanmasında rol oynayan Yorgos Bellinis kastediliyor: https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Βελλινής

22 'Akort edin' şeklinde de çevrilebilir ama sanki yukarıdaki şekilde kulağa daha güzel geliyor.

23 'Kısıklashacak' da denilebilir.

24 'ἀνθοστεφῆ' kelimesi, çiçekle taç şekli verilmiş anlamına geliyor.

25 Burada ve bir alt satırda kullanılan kelime 'πεδίο'(bu satırda çoğul, diğerinde tekil) tamamen aynı; kulağa daha iyi geliyor diye düşünerek ilkinde 'saha' ikincisinde 'tarla' olarak kullandım. İngilizce 'field' gibi düşünülebilir.

26 Burada, müttefikiniz Prusya her şeyi yapsın, ateşi onlar yaksın, onlar savaşsın ama sizin ordularınız zaferin meyvesini yesin veya böbürlensin, gurur duysun gibi bir anlam var. 'Çalmak' fiilinin her iki anlamı da bu ve üstteki satıra uyduğu ve şiirde de bu satırda başka fiil kullanılmadığı için böyle bırakmakta bir beis görmedim.

27 Bir önceki dizede 'koşuşturmak' olarak çevirdim ama burada 'acele etmek' veya 'koşturmak' daha uygun göründü.

28 Burada 'trompet' (θούπιος), savaş şarkısı anlamında kullanılıyor. Yunanca sözlükte kelimenin bu kullanımı için, Rigas Velestinlis tarafından 1797 senesinde yazılmış 'Θούπιος' isimli marş örnek veriliyor.

GÖRSEL 19. Trablusgarp Savaşı'nı betimleyen iki kartpostal.

Asla parlayan gündüzün değil,
yalnızca gecenin gördüğü milli hançerinizi alın.
Ölümcül²⁹ topu çok uzağa fırlattınız;
topun sesi kulağınıza çok ahenksiz...
İrkiniz erkekler arasında ne arıyor?
Mızrağı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Kanlı mızrağı, yiğitler, bırakın;
yabancı yerler için ve başkalarının zaferleri üzerinden³⁰ sevinmeyin,
Başınızı³¹ eğin, şöhrat dilencileri,
ve Prusyalıların ve Fransızların merhametini alın!
Şöhretiniz de hırsızlıktır, taçlarınız da hırsızlıktır.
Defneyi indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Ey Custoz'a kahramanları, Lissa'nın Themistokles'i,
ülkemizin gelecekteki Hindistan'ının değerlileri!
gelin, sizi buraya anıtsal fetihler için çağırıyorlar;
her kıyıda bir Tochetof³²umuz var.
Gelin sizinle çözeceğimiz çok şey var...

Kılıcı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Sizin için kızarırdım/utanç duyardım³³, alay etmezdim,
eğer nankörlüğünüz beni kızdırmasaydı.
size hâlâ topraklarınızı vermediler hâlâ,
ey mağlup (olmuş) galipler, nankör Latinler,
ve ilk böbürlenmeleriniz bize karşı çevrildi.
Mızrağı indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Peki, siz ne yaptınız, ey kötülerin kalabalığı?
Siz de bizim gibi savaşların fırınında kavrulduunuz
Batı'nın gazabıyla, hiç müttefikiniz olmadan,
ve üç filoyu sadece birkaç tekneyle mi yaktınız?
Byron sizinle mi yaşadı? Sizinle mi öldü?
Defneyi indirin, İtalyanlar! _ o sizin değil!

Halkınız böyle şeyler yapmayı hayal ediyor muydu?
"Yaşasın talih", İtalyanlar! _ (işte) O sizin(dir)!³⁴

29 ἀνδροφόνος kelimesi, 'adam öldüren', 'insan öldüren' yani 'ölümcül' manasına geliyor.

30 Veya 'Baskalarının zaferleri üzerine sevinmeyin' de olur; hangisi kulağa daha iyi geliyorsa. Burada 'üzerinden' yazma sebebim, başkaları savaşırken sizler onlar üzerinden bir sevinç, kıvanç duymayın, manasına gelsin diyerdir.

31 Yunanca dilinde 'alnınızı' olarak geçiyor ama Türkçe 'başınızı eğin' kullanımı daha uygun görünüyor. [κύπτω kelimesinin emir kipinde ikinci çoğul kişi için çekilmiş hali: κύψατε]

32 Net bir şekilde Tochetof [Τοχετώφ] olarak yazılmış çünkü e ile t harfleri bir önceki dizide λάβετε kelimesi yazılırken yan yana tam olarak böyle yazılmış ama bu isimde ne mitolojik, ne tarihî bir karakter bulamadım. Eğer bu şiiri yazıya döken kişi burada bir hata yapmış ise, acaba 'okçu' anlamına gelen τοξότης mi yazmak istedi? Yani 'her sahilde bir okcumuz (savaşçımız) var' mı demek istedi? Şiiri kendisi yazdıysa neden kelime tekrarlamak, yanlış yazmak gibi bazı bariz hatalar yapmış olsun (Yunan veya Rum biri) kısacık bir eserde diye düşündüm. Orijinal haliyle bırakmak daha iyi bir fikir gibi.

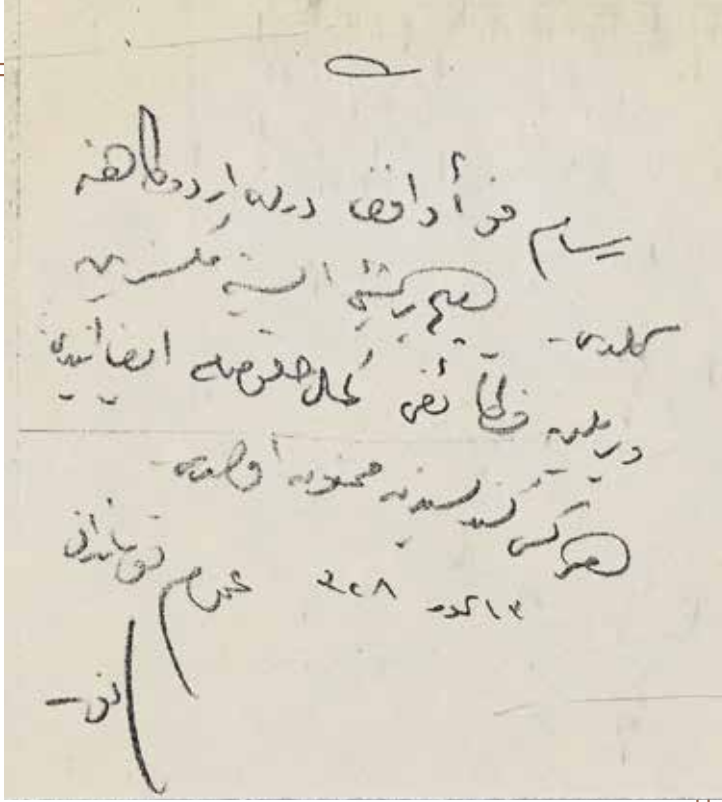
33 Aslında Ἐρῶθημα kelimesi direkt olarak 'utanç' değil, 'cildin kızarması' manasına geliyor ama anladığımız kadarıyla burada utanç anlamına geliyor. Kızarırdım veya utanç duyardım - her ikisi de anlamı karşılar.

34 Fuad Mensi'nin terekkesinden çıkan, Trablusgarp'ta "İtalyanlara" hitaben Yunanca yazılmış bu uzun şiirin altında imza olmasa da kendi kaleminden çıktığını düşünüyoruz. Şiir, edebiyatla ilgisi ömrünün sonuna kadar süren Fuad Mensi'nin dil bilgisinin yanı sıra entelektüel donanımına dair de fikir vermektedir. Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi.

GÖRSEL 20. Enver Paşa'nın Fuad Mensi'ye hediye ettiği fotoğrafı, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

Zor şartlarda geçen yaklaşık bir yılın ardından Balkan Savaşları'nın çıkması üzerine birçok İttihadçı, Trablusgarp'ı terk etmiş, Fuad Mensi ise son bir görev daha üstlenmiştir. İngilizlerce ele geçirilmeye çalışılan Osmanlı ordularına ait 27 bin altın ile gizli bazı evrakları develer üzerinde kamufle edip İngiliz kontrol noktalarını aşarak Suriye'deki Osmanlı makamlarına eksiksiz ulaştırmıştır.³⁵ Bu günlerde, muhtemelen bazı makamlara takdim etmek üzere Enver Paşa tarafından kendisine referans niteliğinde bir yazı verilmiştir:

GÖRSEL 21. Enver Paşa'nın Fuad Mensi Bey için yazdığı referans mektubu.

"Bihi.

Ressam Fuad Efendi, Derna Ordugâhı'na geldi. Hiçbir şey istemeksizin verilen vezâîfi, kemâl-i hulûs ile ifâ etdi. Herkes kendisinden memnun oldu.

13 Temmuz 328 [26 Temmuz 1912]

Umum Kumandan
Enver³⁶

Osmanlı İmparatorluğu, 1914 yılında, I. Dünya Savaşı'na dâhil olup "Düvel-i Muazzama" olarak adlandırılan Fransa, Rusya ve İngiltere ile karşı karşıya gelmiştir. Söz konusu savaş, farklı kıtalarda açılan cepheelerde sürdürülse de emperyalist paylaşımların yapıldığı Arap coğrafyasında çok daha şiddetli bir görünüm arz etmiştir. Bu hassasiyetten ötürü casuslar, devletlerin ilk hedefi olmuş ve I. Dünya Savaşı'nda Müttefikler'in Doğu Akdeniz'deki başlıca üssü olan İskenderiye kentinde ikamet eden ve değişik hüviyetlerle dolaşan Fuad Mensi'nin evi, alınan bir ihbar sonrası İngilizler tarafından basılmıştır. Fuad Mensi aile fertleriyle birlikte tutuklanmış; diğer Türk savaş esirleri gibi Kahire'nin güneyinde, Nil Nehri kıyısındaki El-Maadi Esir Kampı'na götürülmüştür. Bu kamplardaki Türk savaş esirleri arasında dizanteri, verem, sıtma, pellegra ve çok hızlı yayılıp yüzlerce kişinin gözlerini kaybetmesine neden olan trahom gibi hastalıklar çok yaygındı. Buralarda tutulan 100 binden fazla Türk esirden 10 bini ne yazık ki evlerine dönememiştir. Fuad Mensi de diğer esir askerler gibi eziyet dolu günler geçirmiş ancak hayatta kalmayı başarabilmiş ve bir süre sonra esaretten kurtulmuştur. Osmanlı'ya bağlı nüfuzlu Arap ailelerin, eskiden beri tanıdığı şehrin önemli isimlerinden Ömer Paşa'nın ve İttihadcıların çabası neticesinde verilen rüşvetlerin de yardımıyla esir kampından kaçırılmış ancak kurtulduğuna pek de sevinememiştir. Hürriyetine kavuşur kavuşmaz kendisiyle birlikte tutuklanıp Malta adasına sürgüne gönderilen eşi Elisa'nın vefat ettiğini, kızı Sara'nın da Marsilya'daki dedesi Binbaşı Clark'a teslim edildiğini öğrenmiştir.³⁷ Fuad Mensi, ailesinin dağılmasından ve artık aranan bir şahıs olmasından dolayı dostları aracılığıyla önce Rodos Adası'na kaçmış, sonrasında da İzmir'e geçmiştir.³⁸

GÖRSEL 22.

Fuad Mensi'nin ilk eşi Elisa Hanım'a, üzerine manzara çalışarak hediye ettiği minyatür çan (2,5x3 cm). İnanç Hürtürk Koleksiyonu

35 Samim Mensi Hürtürk, *Heykeltıraş ve Ressam Fuad Mensi Dileksiz*, s. 2.

36 Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi.

37 Kızı Sara'nın sonraki yıllarına dair kendisi yakınlarına bir şey aktarmadığı gibi yaşayan aile fertlerinin de herhangi bir malûmatı yoktur.

38 Ali Özçelik, agm, s. 71.

GÖRSEL 23. Fuad Mensi, gençlik yıllarından bir hatıra, İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

1. 4.

YENİDEN İZMİR

İzmir'de yaşadığı ilk gençlik yıllarında zamanın büyük kısmını sanata ayıran Fuad Mensi, şehrin modern anlamda ilk Müslüman-Türk ressamı olarak kayda geçmiştir. Bu yıllardan itibaren İzlenimci anlayışta çalıştığı peyzaj ve natüromort resimlerinin yanı sıra kademeli olarak heykel sanatına da yoğunlaşmıştır.

İzmir'e döndüğünde ilgili makamlara müracaat ederek görev istediğinde Irak'a, Kutü'l-amare'ye sevk emri çıkarılırsa da Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya durumun bildirilmesi üzerine İzmir Poligon İnşaat Kumandanlığı emrinde çalışmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı süresince İzmir'dedir. Bu sırada muhtemelen yine Enver Paşa'nın himayesinde³⁹ İzmir Poligon'da, "şükür" ifadesindeki bir Mehmetçigi model aldığı "Çanakkale Zaferi Abidesi"ni yapmıştır.⁴⁰ Bu heykel tamamlanıp yerine konulduktan kısa süre sonra Yunan işgali gerçekleşmiş ve maalesef o esnada parçalanarak yok edilmiştir. Poligon olarak bilinen ve bulunduğu çevreye adını veren tarihî Şehzade Köşkü'nün önünde, süs havuzu bulunan noktaya yerleştirildiğini düşündüğümüz heykelden günümüze bir iz ulaşmamıştır.

Yine o yıllarda gerçekleştirdiği iki önemli eser, asker ve matematikçi Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa'nın ve o sırada İzmir Valisi Rahmi Arslan Bey'in İzmir Millî Kütüphane koleksiyonundadır.

GÖRSEL 25. İzmir Poligon'un eski ve yeni görünümü.

GÖRSEL 24. Fuad Mensi'nin kartvizitleri. (Osmanlıca: Heykeltıraş Fuad Mensi, İzmir)

GÖRSEL 26. İzmir Poligon İnşaat Kumandanlığı'nda görevli bulunduğu sırada yapmış olduğu Çanakkale Zaferi heykelinin modeli.

³⁹ Muhtemelen kendisi talep etmiş, Enver Paşa da onaylamış ve sahiplenmiş olmalıdır.

⁴⁰ Zamanında yerinde bir fotoğrafı bulunamayan bu abideye modellik yapan askerin dört cepheden alınmış fotoğraflarından hareketle heykele dair bir fikir ediniyoruz.

GÖRSEL 27. Fuad Mensi, eşi Eda Hanım ve çocukları.

1. Ben (Fuad Mensi)
2. Kaymakam İzzet Bey
3. Yüzbaşı Şevki
4. Erkân-ı Harb
Kaymakamı Fahri Bey
5. Meşhed Sefiri
6. Paşa Hazretleri
(Ali Sait Akbaytogan)
7. Şimendifer Muhbiri
8. Erkân-ı Harb Reisi
Miralay Seyfi Bey
9. Yaver İbrahim
10. Erkân-ı Harb 1. Ş. Mülhâkı
Bahaddin Bey
11. Erkân-ı Harb
Binbaşı Zeki Bey

GÖRSEL 28. Doğu Cephesi'nde kumandan ve arkadaşları ile.

İKİNCİ EVLİLİK VE ÇOCUKLARI

Fırtınalı yıllardan sonra İzmir'e dönünce sakin bir hayat yaşamaya başlayan Fuad Mensi, bu yıllarda ikinci evliliğini Çerkes kökenli bir aile olan Ahmet Bey ve Zehra Hanım'ın kızları Eda Hanım'la (1893-1968) gerçekleştirmiştir. Fuad Mensi ile Eda Hanım'ın kız bebekleri doğumdan çok kısa bir süre sonra ölmüştür. 1919 yılında Samim adını verdikleri oğullarının doğumu aile için bir parça teselli olurken sonrasında doğan Berrin ve Begam adını verdikleri iki kızları da küçük yaşlarda menenjit hastalığından vefat etmiştir. Bu ardı ardına yaşadıkları evlat acısı, eşinin ve kendisinin psikolojilerini bozmuş, bir türlü huzur ortamını kuramamışlardır.

Fuad Mensi'nin evlat acısı çektiği günlerde Anadolu toprakları düşman çizmeleri altında derin bir çaresizlik ve keder yaşamaktadır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'den başlayan Yunan işgali kısa zamanda tüm Ege kıyılarına ve ardından iç kesimlere yayılmıştır.

Kitlesel katliamların ve tecavüzlerin yaşandığı bu tarihlerde mimli bir şahıs olmasından dolayı göz hapsinde tutulan Fuad Mensi, fiilen cephede savaşa katılamamışsa da İzmir'deki Milli Mücadele yanlısı gizli teşkilatlarda çalışmış, silah sevkiyatı ve gönüllülerin Anadolu'ya kaçırılması gibi görevler üstlenmiştir. Nitekim 1922 tarihli bir fotoğrafta kendisini, Doğu Cephesi Kumandanlığı kurmay heyeti ile birlikte görüyoruz.

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk ordusunun büyük zaferi ile sonuçlanan Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'de Kemeraltı Caddesi'nde Eczane-i Osmanî üzerindeki atölyesinde çalışmalarını sürdüren Fuad Mensi'nin yorucu ve maceralı yaşamı da biraz sükûnete kavuşmuştur. Cumhuriyet'in ilan edildiği günlerde sanatsal faaliyetleriyle ün kazanmaya başlamış, Hisar Camii civarında, Kantar Karakolu⁴¹ altında ikinci bir atölye daha açmıştır.

⁴¹ Kantar Karakolu olarak kullanılan bina, Hisar Camii'ne uzanan Hisar Sokağı'nın başında iken bugünkü Fevzi Paşa Caddesi açılırken 1930'ların sonunda istimlak edilerek yıkılmıştır. Kantar Karakolu, 1970'lerde şimdiki yeri olan Pasaport İskelesi'ne taşınmıştır. Bkz. Yaşar Ürük, *Bilmediğimiz İzmir*, İzmir, 2022, s. 348.

GÖRSEL 29. İzmir Atatürk Heykeli'nin açılış merasimi.

GÖRSEL 30. İzmir Atatürk Heykeli'nin üç cephesindeki rölyeflerin kalıpları Fuad Mensi Bey tarafından hazırlanmıştır.

HEYKELTIRAŞ FUAD MENSİ ATÖLYESİ

1925 yılından itibaren İzmir Valisi Kâzım Dirik Paşa'nın isteği üzerine Pasaport mevkiinde yer alan Atatürk heykelinin yapımı için İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica (1869-1959) ile çalışmıştır. Heykelin alçı kalıbını Fuad Mensi hazırlarken tunç dökümünü Canonica gerçekleştirmiştir.⁴²

Fuad Mensi'nin Türkiye'de pek çok heykel ve büstü vardır. Avrupalı heykeltıraşlara biz avuç dolusu para veriyoruz, onlar da bu paranın pek azını Fuad Mensi'ye veriyor ve heykelin kalıbını ona yaptırıyorlarmış. Döküm işi kalıyormuş ecnebilere. Üstad, "İzmir'deki Atatürk heykelinin kalıbını da ben yaptım. Dökümü onlara kaldı," diyor..."⁴³

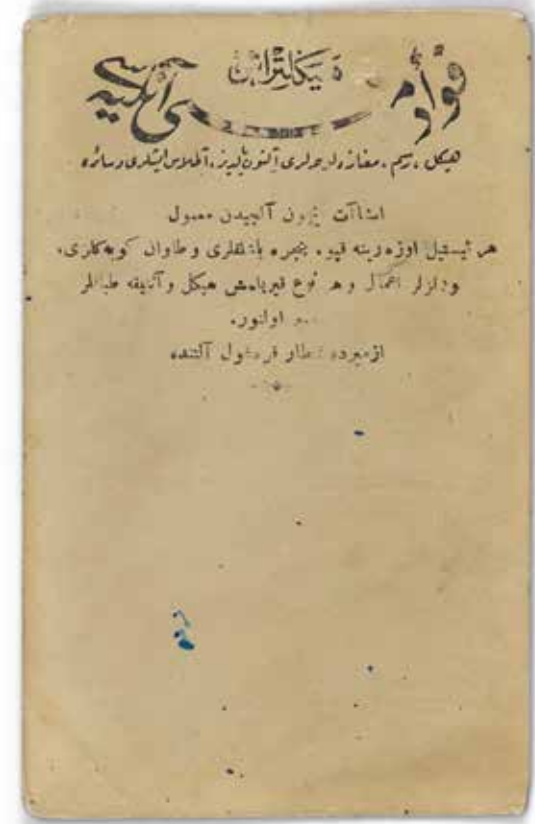
"... Çok, çok heykel yaptım ben. Mânâ ifade eden eserlerden zevk alırım. Fakat bizim memlekette ecnebi heykeltıraşlara itibar ediliyor nedense... Kordon'daki Atatürk heykelini Canonica adında bir İtalyan heykeltıraşa yaptırmayı düşünürlerken ben buna itiraz etmiş ve gazetelerle, heykeli parasız yapmak istediğimi bildirerek Güzel Sanatların da benim tarafımı tutmasını beklemiştim. Lakin Güzel Sanatlardan ses çıkmamış, böylelikle de heykel Canonica tarafından dikilmişti."⁴⁴

İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica, Atatürk heykelinin kalıp işlerinde ve uygulamada desteğini aldığı ve işçiliğini çok beğendiği Fuad Mensi ile beraber çalışmak istemiş ve bunun için kendisiyle İtalya'ya gelmesini teklif etmiştir. Fakat bu teklife tanık olan İzmir Valisi Kâzım Dirik Paşa, "Bizim sanatçılarımız bize lazım" diyerek Mensi'nin gitmesine rıza göstermemiştir.

Ağustos 1930'da İzmir'in uğradığı büyük yangın felaketi sonucunda Fuad Mensi'nin atölyesi, resimlerinin çoğu ve özel eşyalarıyla birlikte yanmıştır. Bu kayıplara çok takılmasa da aynı günlerde evliliği de sona ermiş, eşi Eda ile oğlu Samim'i İzmir'de bırakarak Paris'e gitmiştir. Bir süre yine mace-raperest bir yaşam sürmüş, sipariş eserler yaparak geçimini sağlamıştır. Paris'te zorlanınca İtalya'nın Trieste şehrine geçerek Atatürk heykelinin yapımı sırasında beraber çalışma teklifi aldığı Pietro Canonica'yı bulmuştur. Canonica'nın ekibine katılarak tasarlanan heykellerin yapımı safhasında özellikle alçı kalıp ve döküm konusunda görev almıştır. Ancak şansı burada da yaver gitmemiş, bir süre sonra Türkiye ile İtalya arasında yapılan bir anlaşma sonucunda İtalya'da bulunan Türk uyrukluların İtalya'da iş yapması yasaklanınca -kendisine İtalyan vatandaşı olması teklif edilmesine rağmen- İstanbul'a dönmüştür.⁴⁵

GÖRSEL 31. Pietro Canonica, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

GÖRSEL 32. Fuad Mensi'nin İzmir'deki atölyesinin adres kartı, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

"Heykel, resim, mağaza levhaları, altın yaldız, atlas işleri vesaire... İnşaat için alçıdan mamul her istil [stil] üzerine kapı, pencere başlıkları ve tavan göbekleri ve renjler imal ve her nevi kırılmış heykel ve antika tabaklar tamir olunur. İzmir'de Kantar Karakol altında."

42 Pietro Canonica, ünlü İtalyan heykeltıraş, İtalya ve Türkiye dışında Mısır, Irak, Güney Amerika ve Avrupa'da çok sayıda heykel yapmıştır. Türkiye'de Ankara'da Etnografya Müzesi ve Zafer meydanındaki Atatürk heykelleri, İstanbul'da Taksim Meydanı'ndaki Cumhuriyet Anıtı ve İzmir Atatürk Heykeli olmak üzere dört eser yapmıştır. Roma'daki Villa Borghese içindeki evi müze (Museo Canonica) olarak düzenlenmiştir. Bkz.: Semavi Eyice, *Atatürk ve Pietro Canonica*, İstanbul, 1986.

43 Burhan Esen, s. 7; Aynı dönemde H. Avni Lifij ve başka sanatçıların da benzer serzenişleri vardır: "Millî mefahirimizin terennümü bize bırakılsın. Heykel sanatı bizde pek münkeşif olmasa bile bugün Türkiye'de erbabı hiç mi hiç yok değildir.", *İkdam*, 23 Ekim 1925, bkz.: Avni Lifij, *Sanat Yazıları*, İstanbul, 2019, s. 244.

44 Nevzat Uca, agm, s. 4.

45 Samim Mensi Hürtürk, agy, s. 2.

İSTANBUL'DAKİ ATÖLYE

İstanbul'da bir süre Turan Alçı Fabrikası'nın sahibi Ahmet Turan Bey'in Hasköy Parmakkapı Sokağı'ndaki malikâne-sinde misafir olmuştur. Kasım 1933'te Unkapanı, Atlamata-ş Caddesi 14 numarada üstü ev, altı atölye olan bir binaya yerleşmiş; her türlü heykel, mimari süsleme ve kartonpiyer işini gerçekleştirdiği bir atölye açmıştır. O devirde İstanbul'da konakların kartonpiyer süsleme işleri revaçta olduğundan Fatih, Aksaray, Laleli semtlerinde yeni yapılan pek çok binanın kartonpiyer işlerini üstlenmiştir.

Heykeltıraş Nusret Hakkı'nın (Suman, 1905-1978) yazdığı 9.11.1934 tarihli kartından (Görsel 34) Fuad Mensi'nin o tarihlerdeki adresini ve başka sanatçılara verdiği teknik desteği öğreniyoruz.

İstanbul'da heykeltıraş Nusret Suman gibi birçok kişiye teknik destek verdiğini gördüğümüz bu yıllarda literatüre girmeyen işlerinden biri de yarışmayla Ratip Aşir Acudoğlu tarafından Menemen'de yapılması kararlaştırılan Kubilay Anıtı'nın kalıp ve döküm işlerini İstanbul-Haseki'deki Bulgur Palas binasının bodrum katında gerçekleştirmesidir.

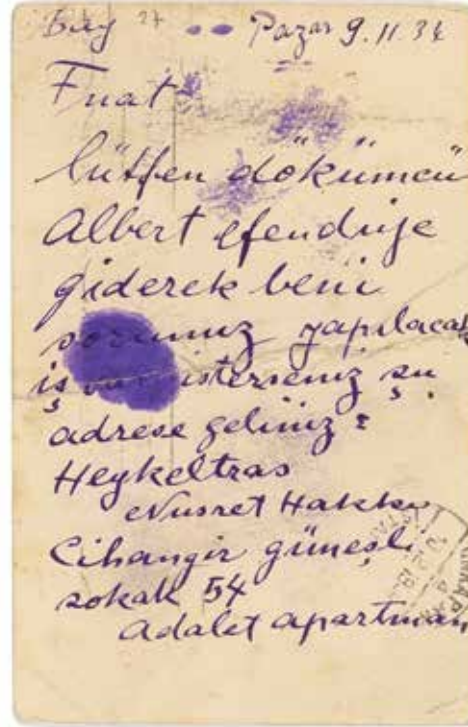
Bu dönemde karısı Eda Hanım ile oğlu Samim Mensi'yi yanına alarak yeniden kavuştuğu aile ortamı, maalesef yine uzun ömürlü olmaz. 1934 yılı sonunda eşi ve oğlunu bir daha bir araya gelmemek üzere İzmir'e gönderir. Böylelikle yalnızlığı bir kez daha tescillenen sanatçı, ailesinin dağılmasından sonra İstanbul'da duramamış, İzmir'e geri dönmüştür. Göztepe'de Filibeli Rahmi Bey'in köşkü, Tilkilik'te teyzesinin torunu Zeki Bey'in evi, Yüzbaşı Hasanağa Mahallesi ve Işıklar'da kısa süreli ikamet etmiştir.

İki kez evlenen fakat hayat boyu çoğunlukla münzevî, yapayalnız bir yaşam süren Fuad Mensi, ömrü boyunca kimseden bir şey istememeye azami gayret göstermiştir. Öyle ki 1934 tarihli Soyadı Kanunu sonrası, "kimseden bir şey istemeyen, dilemeyen" anlamında "Dileksiz" soyadını almıştır.⁴⁶ Resmî evraklarda "Halil Fuad Dileksiz" ismini kullanırken eserlerini imzalarken ömrünün sonuna kadar "Fuad Mensi" adını tercih etmiştir.

GÖRSEL 33. Unkapanı adresine yazılmış kart.

"Kılıkçı"⁴⁷ Fuad Mensi
Atlama Taş Caddesi 14 Unkapanı

GÖRSEL 34.
Heykeltıraş
Nusret Hakkı'nın
(Suman, 1905-1978)
yazdığı 9.11.1934
tarihli kartı.

Bay Fuad,
Lütfen dökümcü Albert Efendi'ye giderek beni sorunuz,
yapılacak iş var. İsterseniz şu adrese geliniz:
Heykeltıraş Nusret Hakkı
Cihangir Güneşli Sokak 54 Adalet Apartmanı⁴⁸

46 Oğlu Samim ve eski eşi Eda Hanım, kendisinden bağımsız olarak "Hürtürk" soyadını almışlardır.

47 Bu hitaptaki "kılıkçı" ifadesi ya "kalıpcı" diyecekken sehven yazılmış ya da Cumhuriyet'in erken yıllarında uygulanmaya çalışılan yeni dil devrimi bağlamında bir terim olarak "fotoğrafçı" anlamında kullanılan kelimeden ressamlığı kastedilmiş olmalıdır. Henüz yeni harflerle Türkçe'nin imlâsı yerleşmediğinden sanatçının ikinci adı da "Mensi" yerine "Münsi" yazılmıştır.

48 Ömer Faruk Şerifoğlu arşivi.

GÖRSEL 35.
Fuad Mensi
İstanbul'daki
atölyesinde.

GÖRSEL 36. Fuad Mensi, İzmir Menemen'deki Kubilay Anıtı'nın alçı kalıp ve döküm işlerinde çalıştığı sırada.

"4 Teşrinievvel [Ekim] 1934, İstanbul Haseki Hastanesi civarında, Bulgur Palas. Menemen'de şehit edilen Kubilay, Hasan Çavuş ve Şükrü Çavuş namlarına rehş edilecek heykelin imalinde alınan fotoğrafiyedir."

Sol başta ayakta Fuad Mensi heykelin üzerinde çalışırken, bir kalfası fırça ile heykeli temizliyor, sağda diğer kalfa Edip ve heykelin önünde oturan sanatçının oğlu Samim Mensi.

GÖRSEL 37. Fuad Mensi'nin Aydın'da bulunduğu dönemde hakkında çok sayıda yayını olan Aydın gazetesi'ni konu ettiği bir kompozisyonu.

1. 5.

EGE'NİN RESSAMI

Azade ve sergüzeşt mizacı bu kez kendisini İzmir'den Aydın'a sürüklemiştir. Sanat çalışmalarıyla Aydın, Bergama, Dikili, Ayvalık gibi yerlerin doğal güzelliklerini ölümsüzleştirmiş; Selçuk'ta bir caminin iç tezyinat ve dekorasyonu gibi önüne gelen her işi değerlendirmiştir. O yıllarda resim para etmediği için büyük bir maddi sıkıntı içindedir. Aydın'da hem kendi atölyesini açmış hem de Aydın

Halkevi'nde resim dersleri vermeye başlamıştır. Buradaki çalışmalarının en dikkat çekenini Aydın'ın Köşk İlkokulu'nun bahçesine yerleştirdiği "Mektepli Çocuk Heykeli"dir. İlkokul öğrencilerinden Ömer'i elinde meşale ile gösteren bu heykel, mahallî ve ulusal basında yankı bulmuştur. Fuad Mensi, Köşk'e gidişini ve eserin ortaya çıkış hikâyesini yıllar sonra şu cümlelerle anlatmıştır:

"Aydın'da idim. Dersten çıkmış, yorgunluğumu gidermek için ölü bir çınarın gövdesine başımı dayamış idim. Çınarın hafif hafif sallanışına tabi olarak başımı yaprakların hışırtısında dinlendiriyordum. Biraz ötede birkaç genç Köşk nahiyesinin müdüründen bahsediyorlardı. Müdür; çalışkan, iyi kalpli ve insan vasıfları kuvvetli bir idare amiri idi... Şu zatı tanımak merakına düşerek gençlerden adresini sordum. Uzun sakalım, biraz da pejmürde kılığım onların hayretini çekmişti; kim olduğumu, ne iş gördüğümü sordular. Ressam ve heykeltıraş olduğumu söyledim. Köşk'e gitmek üzere istasyona yollandım. Gişe memuruna:

— Evlat, dedim, Köşk'e bir bilet.

Mevkiini ilaveye vakit kalmadan memur, beni tepeden tırnağa bir süzdükten sonra biraz müstehzi:

— Birinci mevki mi baba, deyiverdi.

Ben de önüne acizane bir on liralık koyarak:

— Madem ki gönlün öyle istiyor, öyle olsun evlat, diye cevapladım.

Biletimi cebime koyup ait olduğu mevkie yani birinci mevki kompartımana girdim. Gelgelelim bu yolculuk serencamlı geçeceğe benziyordu. Kompartımanda bulunan yolcular, nedense beni küçümseyen yüz hareketlerini saklamaya pek muvaffak olamadılar. Arkamı dönüp oturdum.

Gözlüğümü burnuma düşürünce arkamı görmek her zaman kabildir. Arkamdakiler:

— Hay Allah layıkını versin, nereden geldi, gibi hareketlerle birbirleriyle işaretleşiyorlardı. O sırada kontrole gelen biletçiye de beni kompartımandan çıkartmasını tembih etmekte gecikmediler.

Bu defa kondüktör yanaştı. Aramızda şöyle bir muhavere oldu:

— Beybaba, üçüncü mevki ileride.

— Olabilir oğlum.

— Eh, bir davran da oraya geçiver.

— Yolcuları oraya neye göre geçirirsiniz?

— Biletlerine göre...

— Ehh, benim biletime bir bakıver bakalım, bir yanlışlık olmasın, diyerek o sarı kâğıt parçasını uzattım.

Mahcubiyetten şaşırان kondüktör ne söyleyeceğini bilemedi. Fakat ben ona yolcunun biletine bakmadan bir daha mevki göstermemesini söylerken şaşırmadım. Muhavereyi dikkatle takip eden yolcular da utanmış, ahbaplığa vesile arar suallere başlamışlardı.

— Uğur ola baba! Yolculuk ne taraf?

— ...

— Ne iş yaparsın bey baba?

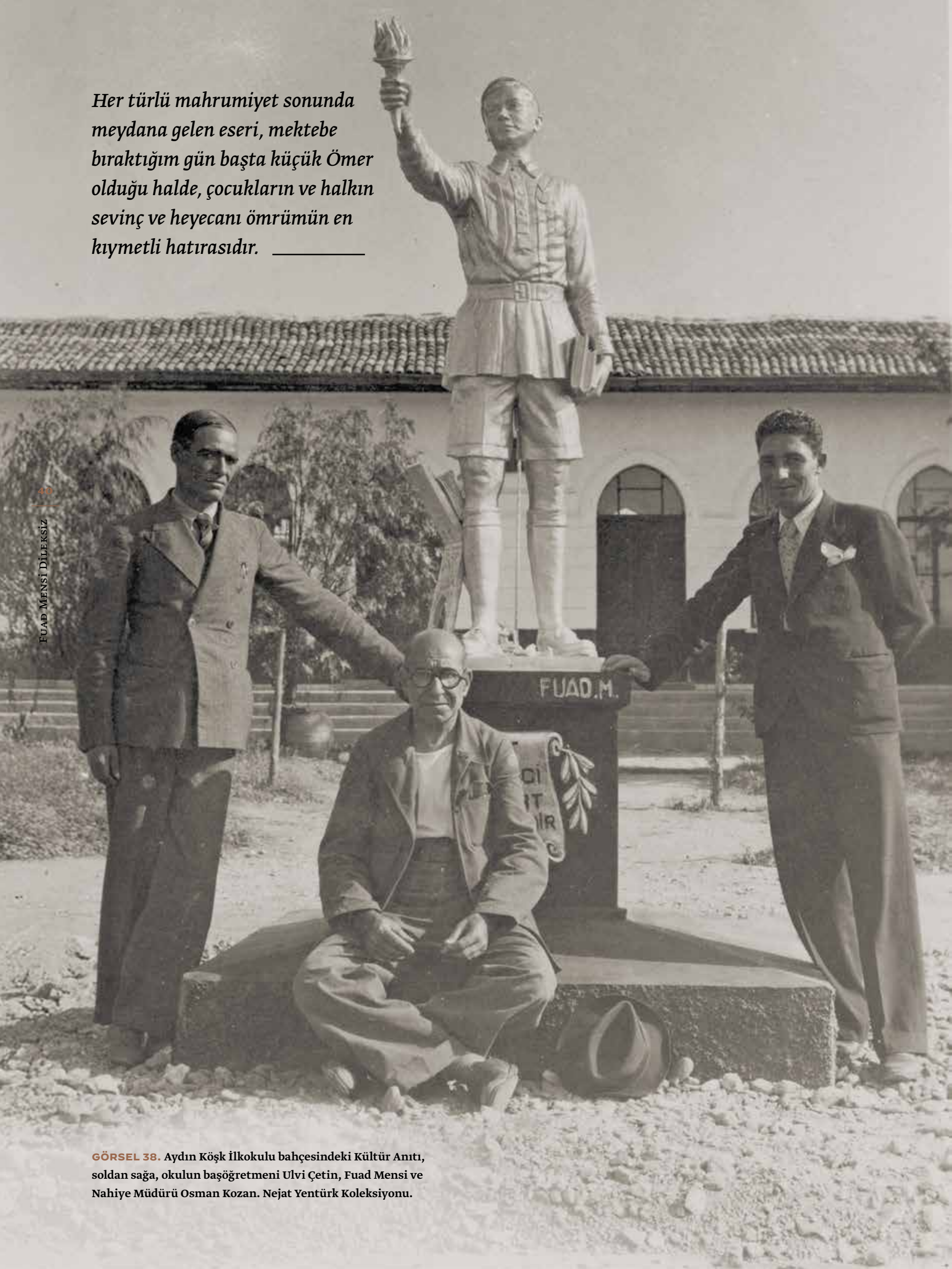
— Elim ne iş tutarsa...

Muhaverenin memnun edici olmadığını görünce kendi âlemlerimize dalmakta gecikmedik. Köşk yakındı. İstasyona gelince tren önüne birikmiş insanlar ve mektepli çocuklar gördüm. Trenden incek bir ekâbir olsa gerekti. Fakat gariptir ki basamağa ayak basınca mektep çocuklarının başta öğretmenleri olduğu hâlde bulunduğum tarafa doğrulduklarını gördüm. Geri dönerek diğer kapıdan inmeye savaştım. Bu defa çocuklar ve kalabalık önümde toplandılar. Başöğretmenleri Ulvi Çetin Bey⁴⁹:

— Hoş geldiniz üstad.

49 Ulvi Çetin (Girit Kandiye, 1893 - Aydın, 22.06.1967) doğumlu öğretmen. Köşk'ten sonra Aydın'da öğretmenlik yapmış ve orada yaşamıştır. Aydın merkez Efeler ve Köşk'teki iki parka adı verilmiştir.

Her türlü mahrumiyet sonunda meydana gelen eseri, mektebe bıraktığım gün başta küçük Ömer olduğu halde, çocukların ve halkın sevinç ve heyecanı ömrümün en kıymetli hatırasıdır. _____

GÖRSEL 38. Aydın Köşk İlkokulu bahçesindeki Kültür Anıtı, soldan sağa, okulun başöğretmeni Ulvi Çetin, Fuad Mensi ve Nahiye Müdürü Osman Kozan. Nejat Yentürk Koleksiyonu.

Çocuklar, hoş geldiniz, hoş geldiniz, diye etrafımı sardılar. Meğerse ekâbir benmişim. Bu karşılama törenine sebep arayınca Aydın'daki gençlerin telefonla Köşk'e haber verdiklerini öğrendim. Bu kadirşinas hareketleri beni mütehassis etti. Mektep yavrularına borç bildiğim teşekkürü bir hatıra ile tespit etmek istedim. Küçük yavruardan birinin heykelini yaparak okulun bahçesine dikmeyi düşündüm. Hâlen okulun bahçesinde duran küçük Ömer'in heykelini yapmak

pek kolay olmadı. Bu heykelin madenden yapılması için müracaat ettiğim insanlar benimsemediler. Fakat okul başöğretmeninin gösterdiği gayret ve yardımlarla emeğimi birleştirerek iki buçuk ay çalıştım. Atölye bir damdı. Her türlü mahrumiyet sonunda meydana gelen eseri, mektebe bıraktığım gün başta küçük Ömer olduğu halde, çocukların ve halkın sevinç ve heyecanı ömrümün en kıymetli hatırasıdır.”⁵⁰

Eser hakkında o günlerde basında yazılanlardan fikir sahibi oluyoruz:

“Köşk İlkokulu bahçesine kültür anıtı dikildi.

Köşk (hususî) - Köşk İlkokulu bahçesine heykeltıraş Fuad Mensî Dileksiz tarafından iki buçuk ay çalışarak vücuda getirilen kıymettar kültür anıtı yerine dikilmiştir. Heykelin duruş vaziyeti tabii büyüklükte bir okul talebesi, bir elinde kültür kurulunun meşalesi ve bir koltuğunda kitaplar olduğu hâlde ayağındaki zincirleri kırmış ve eski kitaplarla rahleyi ve diviti geri atarak bir adım ileri atmış vaziyette olup eski kültürle yeni kültürün mukayesesini gayet vazıh bir surette göstermektedir. Bu kıymettar anıt okul bahçesini çok güzelleştirmiştir.

Köşk kamun [nahiye] halkı bu güzel anıtı kamunlarına yapan heykeltıraş Fuad Mensî Dileksiz'e ve bu işte öneyak olup yaptırın ve maddî, manevî pek büyük fedakârlıkta bulunan sayın kamunbayları [nahiye müdürü] B. Osman Kozan'a karşı derin saygı ve minnetlerini sunmaktadır.”⁵¹ (Aydın, sayı 284, 5 Temmuz 1938, s.?)

“Açık teşekkür.

İki buçuk aydan beri okul namına büyük bir itina ile heykeltıraş Fuad Mensî Dileksiz tarafından okula yapılmakta olan kültür anıtı ikmal edilerek mahalli mahsusuna dikilmiştir. Yokluk içinde harikalar yaratan sayın sanatkârimıza okul namına sonsuz teşekkürlerimizi sayın gazetenizle ıblâğını dilerim.

Köşk İlkokul Başöğretmeni Ulvi Çetin”⁵²

“Köşkte kültür heykeli.

Aydın (TAN) - Sanatkâr Fuad Mensî Dileksiz'in yaptığı kültür heykeli Köşk kamununda hususî surette hazırlanan yerine konulmuştur. Heykel tabii büyüklükte bir talebenin eski rahle, divit ve kitapları devirerek elinde Cumhuriyet kültür meşalesi olduğu hâlde ileriye doğru atıldığını tasvir etmektedir.”⁵³

“Kültür heykeli çok beğenildi.

Köşk (TAN)- Aydın'a bağlı olan nahiyesimizde yeni dikilen kültür heykeli, methe layık bir eserdir. Heykeltıraş Fuad Mensî Dileksiz bu heykeli Köşk'te yapmıştır. Modern bir atölyede değil, köhne bir dükkânda vücuda getirmiştir. Bu heykel eski tertip rahle ve diviti yıkıp geçen bir talebeyi, Cumhuriyet'in kültür inkılabını gösterdiği için mevzu itibarıyla değerli olduğu gibi iptidai vesaitle bu derece güzel yapıldığı için ayrı bir kıymet kazanmaktadır. Fuad Mensî Dileksiz'in heykelini mektebimizin bahçesine dikilmek üzere hediye etmiş olması memnuniyet ve şükran uyandırmıştır. Şerefli bir maziye ...”⁵⁴

“Köyde bir kültür abidesi dikildi.

Köşk (Hususî) - Nahiye Müdürü Osman Kozak, bir senelik mesaisi ile Köşk'te birçok eserler vermiştir... Köşk nahiyesinde oturan ve İzmirliilerin kendisini yakından tanıdığı sanatkâr heykeltıraş Fuad Mensî burada bir kültür heykeli yapmıştır. Değerli sanatkârın bu kültür abidesi ilk mektebe hediye edilmiş ve binanın önüne rezkolunmuştur.”⁵⁵

GÖRSEL 39.

Ulvi Çetin'in Aydın gazetesinde Fuad Mensî Dileksiz için verdiği teşekkür ilanı.

50 N. Çağlayan, “Türk Diyojeni Fuad Dileksiz'in Hayatından”, *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 6.

51 *Aydın*, sayı 284, 5 Temmuz 1938, s.?)

52 *Aydın*, 285, 6 Temmuz 1938, s. 3.

53 *Tan*, 11 Temmuz 1938, s. 8.

54 *Tan*, 19 Temmuz 1938, s. 8.

55 *Haber - Akşam Postası*, 5 Eylül 1938, s. 5.

Köşk İlkokulu'nun bahçesindeki heykeli fark ederek Fuad Mensi'den haberdar olan ve kimliğini araştıran Aydın gazetesi muhabiri (Fe. Fa.)⁵⁶, kendisinin Aydın'da Meşrutiyet Mahallesi'nde ikamet ettiğini öğrenmesi üzerine de atölyesinde ziyaret eder ve izlenimleri aktarır:

“Aydın'ın bir ucunda bedîî bir varlık kaynıyor.”

Meşrutiyet Mahallesi'ne giden yol üstündeyim. Havada sonbahar yağmurlarından sonra görülen rehavet var. Ilık ve güzel...

Aydın-Nazilli yolundaki seyahatimde Köşk İlkokulu bahçesinde, trenden dışarıya bakan gözlerim, orada bir başkalık görmüştü. Memleketin şu veya burasında bedîî (eşsiz) heyecanların görmek dilediği şeylerden birini ve bu havalide bir kültür alanında ilkini görür gibi olmuştum. Fakat trenin hızlı geçişi onu tefrik etmeme imkân bırakmamıştı. Aradan geçen bir zaman sonrasında okul başöğretmeninden şu malumatı almıştım:

“Gördüğünüz heykel ihtiyar Türk heykeltıraşı Fuad Mensi Dileksiz'in eseri ve kültür temsilidir. Bunu bize kendisi para almaksızın bir hatıra bıraktı.”

Fuad Mensi... Kimdir? Nerede bulunur? Nerede çalışır? O zamandan beri üzerinde durduğum bir mevzu. Tesadüfler, hasbihaller, şunun ve bununla konuşmalar neticesinde onun bir müddetten beri Aydın'da Meşrutiyet Mahallesi'nde çalıştığını öğrendim.

*

Meşrutiyet Mahallesi yolu, günün bu saatinde beni yağmurdan nemlenen sokaklarının bir kenarındaki heykeltıraş Fuad Mensi Dileksiz'e doğru götürüyor.

Yerini pek kestiremediğim için kahve halkından birine, “Heykeltıraş Fuad Mensi nerede oturur?” diye soruyor ve ben daha cümlem bile tamamlamadan;

“Hemen şu kapıyı çalınız... Kendisi içeridedir,” cevabını almış bulunuyorum...

Kapısına yaklaştığım bina, Halil Öke'nin garajının kapısıdır. Onu tanıyor ve çalışıyorum: Tak, tak...

Biraz duruş... Nihayet uzaktan bana doğru gelen ayak sesleri...

Kapıyı yüzünde gün görmüş insanlara has kırışıklar taşıyan, muntazam top sakallı ve kendisine yaraşan kırçıl bıyıklı, ihtiyarlığına binaen dik ve metin duran bir ihtiyar açıyor...

“Buyurunuz,” demekle beraber bir şey söylememi beklediğini anlayarak,

“Fuad Dileksiz'le tanışmak istiyorum,” diyorum.

Daha fazla aralanan kapı, içeri girmemi isteyen bir işaret oluyor ve bunu bir, “Hay hay, giriniz,” cümlesi takip ediyor.

Arkamdan kapının kapandığını ve birinin geldiğini hissediyorum.

Fuad Mensi kim? Bu zat mı? Yoksa içeride bir başkası mı var?

*

Duvarlarına kesif boya kokusu sinen ve hemen hemen bir yeraltı odası sayılan bir odaya giriyorum. Aydınlığı fena olmayan odanın her tarafında, murassa sanat eserlerinden birer parça var...

Ortada ekseri sanatkârın tevazuunun ifadesi olan küçük ve sağı solu boyalarla lekelenmiş bir masa, bir sandalye...

Kapının yanında bir su testisi, bir bardak. Sol tarafta hüsnü tabiatın sembolü hâlinde hazırlanmış ve kendisine mümkün olan intizam verilmiş bir yatak...

Diğer tarafta temiz bir sanat sevgisinin tercümanı halinde yığın yığın boya kutusu, fırça ve boyalı bezler...

Gösterilen sandalyeye oturmadan evvel kendisini tanıtıyor:

“Fuad Mensi, bendeniz.”

“Teşekkür ederim. Ben bir muharrir.”

Gözlüğünün altında parlayan gözlerinde ince ve hassas bir zevkin pürüzlü maceraları okunuyor... Yarım asrı aşan yılların yoğurup meydana getirdiği bünyede eksilmeyen bir enerji görünüyor...

Masanın üzerinde bir şişeyi merdane yaparak boya olduğunu anladığım bir şeyler ezmeye çalışan Fuad Mensi aklına bir şey gelmiş gibi fırlıyor ve:

“Bir çay... Bir kahve,” diyor. “Misafirime bir şey içirmek isterim.”

Israrıma rağmen kahveci çağrılmış bulunuyor.

*

Şimdi onunla karşı karşıyayız...

Kahvesini çekerek anlatıyor:

“Bende sanat yedinci yaşımda başlar. Bu, emsali bulunmaz bir şevk ve gayenin mahsulüdür.”

İhtiyar heykeltıraş, ihtimal mazisini hatırlamak için biraz düşündü... Devam etti:

“Hâli vakti oldukça yerinde bir aile çocuğu olan ben, o zamanın kör gidişine bağlı daha doğrusu etrafına hürmetkâr bir babaya maliktim. Eve ufak tefek şeyler yapmak için çamur getirir, bebek vesaire yapardım. Babam buna kızar, beni tehdit ederdi.

O zamanın din telakkisi, heykel ve resim bulunan evde namaz kabul edilmezdi.

Bununla beraber ne babamın tehdidi ne annemin ricası sanata olan şevkimi kırmadı, kıramadı...

Netice itibarıyla tahammülü kalmayan babamın isteği üzerine dadıma gitmiş bulunuyorum. Kısaca izah edeyim.

56 Gazetedeki yayında “Fe. Fa.” inisyalini kullanan gazetecinin kimliğini tespit etmek mümkün olmamıştır. O yıllarda Aydın Belediye Başkanı olan Etem Menderes'in sahibi ve neşriyat müdürü olduğu *Aydın* gazetesi şehrin en önemli yayın organı olarak Aydın Halkevi matbaasından basılmaktadır.

Zamanla etrafla temasa başladım. Birçok zengin ve muteber aileler tarafından sevildim. Biraz şuh meşrebimdir. Bu ailelerle şurada, burada eğlencelerde gezdiğimi daima gören ve anlayan babam bana hâlâ sakladığım bir tezkere yazıyor. Bu tezkerede eve dönmemi isteyerek diyor ki:

“Gel. Bütün zamanını kahvelerde şurada, burada eğlencede geçir... Sana her şey temin edeyim. İlla ki evde oturup put yapma...”

Put, babamın ve o zamanın telakkisince heykel demekti...

Beni heykel yapmaktan men eden babamı ben zaten çoktan reddetmiş vaziyette idim... Bir çıkış... Bana tam 38 seneye mal oldu. 38 sene Atina, Fransa ve daha pek çok yerlerde dolaştım. Ve yine bu müddetin uzun bir zamanını İtalya'da heykeltıraş Victorio Marcuchi'nin yanında ve onun atölyesinde geçirdim. Orada 250 kalfa idik, 249 muhtelif milletten ve Türk olarak bir ben vardım.

Seferberliğe tesadüf eder ki ustam Victorio Marcuchi'nin yedi katlı bir binadan kaza neticesi düşüp ölmesi üzerine kapatılan atölyeden ayrılarak İstanbul'a geldim...”

Sözlerinin sonuna geldiği anlaşılan muhatabım:

“3 aydır da” dedi, “Aydın'da bulunuyorum... Fakat burada asıl gaye ve hedef revaç bulmuş olmadığından levha yazmakla iştigal mecburiyetinde kaldım. Bu da çok kötü şey oluyor.”

*

55 yaşını dolduran değerli adam, İzmir'deki Gazi Heykeli'nde de parmaklarının rol oynadığından kısaca ve mütevazıane bahsederek:

“Maddî hiçbir gaye taşımıyorum, yalnız içimde estetik sanatlarla karşı olan arzuyu henüz tatmin edemediğime esef ediyorum. İstiyorum ki memleket nam hesabına bana yalnız masrafı verilen birçok şeyler yapayım. Ez cümle, Köşk İlk Mektebi bahçesinde mektebe armağan ettiğim ve hiçbir menfaat gözetmediğim ‘kültür’ temsilinin bana verdiği kuvvet ve bu yoldaki gaye ile ancak sevinç duyuyorum.” diyordu.

*

Alın çizgileri büyük bir meşakkatin ve fakat yerinde bir memleketseverliğin idealini taşıyan Fuad Mensi Dileksiz'in ortaokulumuza da bir kültür temsili armağan edeceğini duyumuştum. Kendisi de bunu teyit ederek:

“Evet,” dedi. “Malzeme yani alçı vesaire temin ediverirlerse seve seve...”

Memleket için elzem olan sanatkârın duvarlarda asılı, sağda solda takılı eserlerinden çok idealine ve gayesine, ideal ve gayesinden çok eserlerine büyük bir hayranlık içinde ona elimi uzatıyorum.

O uğurluyordu:

“Uğurlar olsun oğlum, tekrar teşekkürlerinizi beklerim.”

Kapıdan ayrılmış, onu bedîî eserler yaratan köşesinde eserleriyle yalnız bırakmıştım...⁵⁷

GÖRSEL 40.

Aydın gazetesinde Fuad Mensi hakkında çıkan yazı.

Aydın bir ucunda bedîî bir varlık kaynıyor

Haftanın 2 inci sayısında

redetmiş vaziyette idim... Bir çıkış... Bana tam 38 seneye mal oldu. 38 sene Atina, Fransa ve daha pek çok yerlerde dolaştım. Ve yine bu müddetin uzun bir zamanını İtalya'da heykeltıraş Victorio Marcuchi'nin yanında ve onun atölyesinde geçirdim. Orada 250 kalfa idik, 249 muhtelif milletten ve Türk olarak bir ben vardım.

Seferberliğe tesadüf ederki ustam Victorio Marcuchi'nin yedi katlı bir binadan kaza neticesi düşüp ölmesi üzerine kapatılan atölyeden ayrılarak İstanbul'a geldim...

Sözlerinin sonuna geldiği anlaşılan muhatabım:

“3 aydır da dedi Aydın'da bulunuyorum... Fakat burada asıl gaye ve hedef revaç bulmuş olmadığından levha yazmakla iştigal mecburiyetinde kaldım. Bu da çok kötü şey oluyor.”

55 şini dolduran değerli adam, İzmir'deki Gazi heykelinde de parmaklarının rol oynadığından kısaca ve mütevazıane bahsederek:

“Maddî hiç bir gaye taşımıyorum, yalnız içimde estetik sanatlarla karşı olan arzuyu henüz tatmin edemediğime esef ediyorum. İstiyorum ki memleket nam hesabına bana yalnız masrafı verilen birçok şeyler yapayım. Ez cümle, Köşk İlk Mektebi bahçesinde mektebe armağan ettiğim ve hiçbir menfaat gözetmediğim (kültür) temsilinin bana verdiği kuvvet ve bu yoldaki gaye ile ancak sevinç duyuyorum, diyordu.

Alan çizgileri büyük bir meşakkatin ve fakat yerinde bir memleketseverliğin idealini taşıyan Fuad Mensi Dileksiz'in ortaokulumuza da bir kültür temsili armağan edeceğini duyumuştum. Kendisi de bunu teyit ederek:

“Evet dedi. Malzeme yani alçı ve sair temin ediverirlerse seve seve...”

Memleket için elzem olan sanatkârın duvarlarda asılı, sağda solda takılı eserlerinden çok idealine ve gayesine, ideal ve gayesinden çok eserlerine büyük bir hayranlık içinde ona elimi uzatıyorum.

O uğurluyordu:

“Uğurlar olsun oğlum, tekrar teşekkürlerinizi beklerim.”

Kapıdan ayrılmış, onu bedîî eserler yaratan köşesinde eserleriyle yalnız bırakmıştım.

57 “Aydın'ın bir ucunda bedîî bir varlık kaynıyor”, Aydın, Sayı: 406, 4 İllkanun (Aralık) 1938, s. 2-3.

GÖRSEL 41. Fuad Mensi, arkadaşlarıyla bir doğa yürüyüşünde, 22 Mart 1941.

GÖRSEL 42. Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nin ilki, 22 Mayıs 1940.

AYDIN HALKEVİ RESİM DERSLERİ VE SERGİLER

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, sanat kabiliyeti olan gençlere bu kabiliyetlerinin gelişmesine yardımcı olmak, halkın sanatseverliğini ve zevkini bilinçli ve aktif hâle getirmek için her halkevinin açacağı resim kurslarında başarılı olanların sergilenmesini, bu sergilerde derece alan eserlerin de Ankara'da "Halkevleri Umumi Resim ve Fotoğraf Sergisi" adı altında teşhir edilmesini kararlaştırmış ve konuyla ilgili bir talimat çıkarmıştır.

1939 yılında Aydın Halkevi Ar Şubesi'nin düzenlediği sergide, Fuad Mensi Dileksiz'in yağlıboya iki eseri ve beş meyve resmi, Teğmen Sinanettin'in iki yağlıboya manzarası, lise talebesi Muzaffer'in yağlıboya gurub manzarası, ortaokuldan Ahmet'in karakalem Barbaros portresi, sanat okulundan Satvet'in beş farklı Atatürk pozu, bir İnönü portresi ve bir kemancı kadın resmi sergilenir. Sergide F. Mensi Dileksiz'in ve Sinanettin'in eserleri ziyaretçiler tarafından beğenilmiştir.⁵⁸

1939 yılının son günlerinde Aydın gazetesinin birinci sayfasından Aydın Halkevi Reisliği duyurur:

"Halkevimizde 1.1.1940 tarihinde başlamak ve 31.5.1940 sonuna kadar devam etmek üzere ressam ve heykeltıraş Bay Fuad Mensi idaresinde resim dersleri verilecektir. İsteklilerin her gün Halkevi bürosuna kaydolmalarını rica ederim."⁵⁹

"Aydın Halkevi'nde resim sergisi.

Halkevi Ar Şubesi bu sene ikinci resim sergisini açmıştır. Bu seneki sergi geçen seneden daha zengin ve daha iyidir. Halkevinin 3 ay evvel ressam ve heykeltıraş Fuad Mensi Dileksiz idaresinde açtığı resim derslerine devam eden gençlerin eserleri de sergide teşhir olunmuştur. Parti vilâyet idare heyeti azaları şahısları namına sergide teşhir olunan eserlerden çoğunu satın almışlardır."⁶⁰

⁵⁸ "Aydın Halkevi'nde Resim Sergisi", *Yeni Adam*, sayı: 233, 15 Haziran 1939, s. 9.

⁵⁹ *Aydın*, sayı: 709-711-716, 16-19-24 Birincikanun [Aralık] 1939, s.1.

⁶⁰ *Ulus*, 1 Nisan 1940, s. 4.

GÖRSEL 43. Fuad Mensi'nin ödüllü tek eseri "Ayvalar", Ankara Resim Heykel Müzesi Koleksiyonu.

GÖRSEL 44. 1941'de açılan Halkevleri Resim ve Fotoğraf Sergisi kitapçığı.

Nitekim sergideki 62 eser arasında Fuad Mensi'nin Ayvalar'ı birinci, S. Şenyüz'ün Millî Şefin Portresi adlı eseri ikinci seçilerek her iki sanatçının başka eserleriyle birlikte halkevleri umumi sergisine Aydın'ı temsilen Ankara'ya gönderilmiştir.⁶¹

Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nin ilki Ankara Halkevi'nde 22 Mayıs 1940'ta CHP Genel Sekreteri Dr. Fikri Tuzer'in nutkuyla açılmıştır. Resim bölümünde 26 halkevinden 110 parça eser sergilenmiştir.

Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi, ülkenin çeşitli şehir ve kasabalarındaki halkevlerinde çalışma programlarına göre şubat ayında açılan resim sergilerinden derece kazanarak Ankara'ya gönderilen eserlerden oluşmaktadır. Resim ve fotoğraf olarak iki kısma ayrılmıştır. Sergi, halkevlerinin alfabetik sırasına göre tertip ve tanzim edilmiştir. Bu yolla her halkevi resim ve fotoğraf alanındaki varlığını toplu bir hâlde teşhir etmek fırsatını kazanmıştır. Burası âdeta halkevlerinin güzel sanatlar yolundaki başarılarının bir imtihan salonu olmuştur. İlk bakışta dikkati çeken şudur: Halkevleri

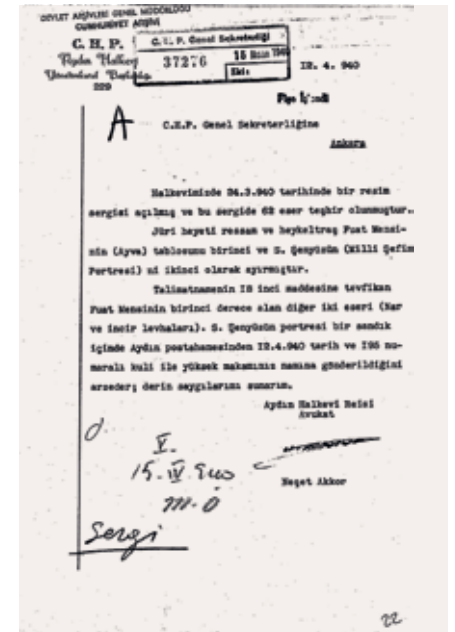
fotoğraf alanında resim alanından çok daha başarılıdır.

"Bu esas üzerinde derece alan eserler şunlar olmuştur:

Resim kısmında A sınıfından birinciliği Şehremini Halkevi'nden Turgut'un *Natürmort'u*, ikinciliği Bursa Halkevi'nden Faik'in *Peyzaj'ı*, üçüncülüğü Beyoğlu Halkevi'nden A. Onbaşı'nın *Genç Adam'ı*, dördüncülüğü Aydın Halkevi'nden F. Mensi'nin *Ayvalar'ı*⁶²; beşinciliği Turgutlu Halkevi'nden Rifat Akaltan'ın *Kendi Portresi* kazanmıştır...

F. Mensi'nin *Ayvalar'ı* tabiata biraz da lüzumundan fazla sadık bir natürmorttu. Bu hâl, ressamı tahdit etmiş ve sanat eserinin en lazım iki unsuruna mal olmuştur: his ve heyecan."⁶³

Sonraki yıl, 15 Ocak 1941'de açılan Aydın Halkevi Sergisi'ne katılan 72 eser arasında İlhan Duyal'ın *Araba Tamircisi* adlı eseri birinci, Fuad Mensi'nin *Salatalıklar* adlı eseri ikinci seçilir. Ancak Fuad Mensi, eserlerini geri aldığı için Ankara'ya gönderilememiştir.⁶⁴

GÖRSEL 45. Aydın Halkevi'nin 12.4.1940 tarihli yazısı, DAB Cumhuriyet Arşivi.

61 Aydın Halkevi'nin 12.4.1940 tarihli yazısı. Devlet Arşivleri, CA, 974 - 772 - 2/26

62 Fuad Mensi Dileksiz'in tek ödüllü eseri olan "Ayvalar", günümüzde Ankara Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonundadır.

63 Muhip Dranas, *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*, Ankara, 1941, s. 27-29, 39.

64 Aydın Halkevi'nin 20.1.1941 tarihli yazısı. Devlet Arşivleri, CA, 974 - 772 - 2/24

GÖRSEL 46. Fuad Mensi atölyesinde,
İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

GÖRSEL 47. Zarf: Fuad Mensi, ressam ve heykeltıraş, Halkevi, Ayvalık.

AYVALIK HALKEVİ'NDE

İzmir merkez olmak üzere bir süre Aydın, Bergama, Dikili, Ayvalık'ta dolaşarak bu beldelerin güzelliklerini fırçası ile ölümsüzleştiren Fuad Mensi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonları ve 1944 depremine denk gelen zaman diliminde Ayvalık'ta yaşamıştır. Resim çalışmalarını, Belediye Başkanı Muharrem Onursal'ın Ayvalık Halkevi'nde kendisine tahsis ettirdiği bölümde sürdürmüştür. Hem öğrenci yetiştirmiş hem de Ayvalık'ı yansıtan onlarca resme imza atmıştır. Günümüzde muhtelif koleksiyonlara dağılan bu resimlerden ulaşabildiklerimize göre bunlar bazen panoramik şehir peyzajları, bazen bir binanın köşesi, bazen de Saatli Cami veya çan kulesine uzanan bir sokak görüntüsüdür.

Küçük yaşlardayken Fuad Mensi'yi bizzat görüp tanıyan Ayvalıklı yazar Ahmet Yorulmaz'ın hatırladığına göre Fuad Mensi boylu-boslu birisidir. Gözlüklü ve uzun sakallı, gözleri sevecen, sesi bariton fakat kadife gibi yumuşaktır.⁶⁵ Yine Ahmet Yorulmaz'ın hatırladığına göre bir keresinde, belediyenin yanındaki sokağa sehpasını kurup hazırladığı tuvale denizi, sahili,

gazhaneyi, parkı ve birinci yokuşu gerçekçi bir renk cümbüşüyle resmetmiştir. O yıllarda boya bulamadığı için mavi renk olarak çivit kullanmaktadır. Dahası özellikle suluboya için hammaddesini kendisi doğada arayıp bulmaktadır. Bu amaçla Halkevi'nde resim dersi verdiği öğrencilerini (sayıları yirmi kadardır) peşine takmış, onlara günümüz Ayvalık Mezarlığı'nın alt yanındaki araziden resim yaparken kullanacakları boyaları doğadan/topraktan nasıl çıkaracaklarını öğretmiştir.

Fethi Namlı'nın anlattığına göre yakın dostları terzi Hasan Akıncı, Zeki Varyemez ve Hilmi Varyemez'dir. Genellikle takunyayla dolaşan Fuad Mensi, Ekim 1944 depreminden sonra Kızılay'dan sağladığı iki çadırı Sezai Ömer Madra Fabrikası'nın solundaki boş alana kurmuş ve bir süre orada yaşamıştır. Bir akşam, kendisinden hoşlanmayan iki kişi çadırlarına zarar verince "kalbi kırılmış" ve mutlulukla sevdiği, resimlerini çizdiği, neredeyse bütün insanlarıyla barışık yaşadığı Ayvalık'ı ani bir kararla terk ederek İzmir'e dönmüştür.⁶⁶

⁶⁵ Bülent Şentay, "Fuad Mensi Dileksiz", *Ayda Bir Ayvalık*, sayı: 21, Mayıs 2016, s. 25.

⁶⁶ Bülent Şentay, agm, s. 25.

GÖRSEL 48.

Karşıyaka Halkevi
(şimdi Öğretmenevi), 1938,
Ömer Durmaz arşivi.

GÖRSEL 49. Karşıyaka Halkevi'nin son sergisi Fuad Mensi Dileksiz'in ilk ve tek kişisel sergisi olur.
İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini müteakip 11 Ağustos 1950'de tüm halkevlerinin 5830 sayılı Kanunla kapatılmasından hemen önce ve -dolayısıyla Karşıyaka Halkevi'nin de son sergisi olarak- tespit ettiğimiz kadarıyla sağlığındaki tek şahsî sergisini açmıştır. Serginin sona erdiği günün ertesinde

kendisini yakalayan *Anadolu* gazetesi muhabiri Nevzat Uca, Fuad Mensi Dileksiz ile kapsamlı söyleşilerden birini yaparak bir süredir komşuluk da yaptığı üstadın yaşamı ve sanatına dair önemli gözlemler aktarmaktadır:

Üstad Fuad Mensi ile Bir Konuşma

İnsanlardan korkan fakat gene de insanlardan uzak yaşamayan bu kıvrıcık sakallı, iri Alman gözlüklü sanatkâr kimdir?..

Evet... Bu kıvrıcık sakallı, iri Alman gözlüklü sanatkâr kimdir? Şüphesiz onu bir çoklarınız tanımazsınız yahut onu görüyorsunuz da şekillere ruh veren bir sanatkâr olduğunu bilmiyorsunuz, olabilir. O, bizim içimizde, bizim muhitimizdedir. Bilhassa tabii güzellikleriyle ün kazanmış şiir âlemlerinde dolaşmayı belki de bir çoklarımızdan üstün ve beşerî bir aşk ile dolayısıyla mizacını hürriyete karşı olan zaafından olacak, itiyat edinmiştir. O, bu mut tat gezilerde yanına boya çantasını ve sehпасını almayı katıyen unutmaz; hoşlandığı köşelerde, sanat aşkının coştuğu anlarda derhal oturur, kusursuz ve zarif fırçasından dökülen renkli kanlarla bir şaheser vücuda getirir.

Onu iki satır ve birkaç cümle ile tasvir etmek kabildir. Şöyle ki burnundan aşağı kısımları beyaz, uçları siyah kıvrıcık tüylerle örtülü toparlak bir yüzü vardır. Ağzı, bu sevimli tüyler içinde kaybolmuş gibidir. Zekâ fışkıran gözleri üstünde iri bir Alman gözlüğü taşır. Alnı ile alnının yukarı kısımları çıplaktır. Kafasının yan ve arka tarafından saçları düz ve koyu kahverengidir. 70 yaşında olmasına rağmen dişleri sağlamdır. Sıhhatli, üstelik çok neşelidir. Orta boyludur. Baston ve fötr şapka kullanır. Yürürken titrer. Öyle sert ve öfkeli adım atışları vardır ki bu adamın...

Onu tanırırsınız, muhakkak tanırırsınız. Sakalından ve iri camlı Alman gözlüğünden.

İsmi Fuad Mensi Dileksiz'dir.

Sanata âşıktır, tabiata ve hürriyete âşıktır. Realisttir, eserleri de realisttir. Garip fakat hoş gider fikirleri vardır. Fikirlerine hürmet ederim. Zaten, hangimizin garip fikirleri yoktur ki...

O bir feylesoftur, o bir vatanperverdir. Ah... Ressam ve heykeltıraş Fuad. Şair ve musikişinas Fuad, sevgili üstadım, beni, kendine has fikir ve zevklerinle ihya ettiğin için sana teşekkür ederim. Bu koskoca âlemin kuytu bir köşesinde, eserlerinle baş başa geçirdiğin hayatının son demleri, hemcinslerinin insafsız lâkaydıyla zehirlendiği için emin ol üstadım, bütün insanlardan nefret ediyorum. Fakat benim bu nefretim beni de zehiretmekten başka neye yarayabilir?

Üstad, uzun yıllar Avrupa ve Arap memleketlerinde kalmış, sanatını olgunlaştırınca da Türkiye'ye dönmüş. Daha evvel dönemezmiş çünkü o, Avrupa'ya giderken babasına şu sözü vermiş:

"Muhterem baba, hepiniz beni tembellikle itham ediyorsunuz. Ben, çalışkan bir genç olduğumu bir gün size ispat edeceğim, heykeltıraş ve ressam olmadan vatanıma avdet etmeyeceğim. Siz de beni, benim sizi unuttuğum gibi unutunuz."

O, bir dâhi sanatkâr olduğu hâlde bir kenarda yalnızlığa terk edilmiştir. Dikilmiş heykelleri, teşhir edilmemiş yüzlerce tablosu vardır. Geçenlerde tablolarından bir kısmı Karşıyaka Halkevi'nde teşhir edildi. Ekseriyetini meyve resimlerinin ihtiva ettiği bu tabloları Karşıyakalılar çok beğendi. Serginin nihayet bulduğu günün ertesi, sanatkârı bizim evin ikinci bölümünde bir tabloyu duvara asarken yakaladım. Sordum:

— Ne dersiniz üstadım, sizi takdir edebildiler mi bari?

Güldü:

— Tablolarımı beğendiler, dedi. Ama yalnız beğendiler, o kadar. Sanattan anlıyorlar, sanatkârı takdir etmesini biliyorlar.

Tablo almaya gitti. Biraz sonra elinde büyük bir tablo ile dönerken karşıdan seslendi:

— Bir anlık bir takdir biz sanatkârları mesut etmez oğlum! Biz sanatkârlar ebediyetin malıyız.

— Neden daima meyve resimleri yapmakta ısrar ediyorsunuz?

İçini çekti:

— İsrar etmiyorum ki, diye homurdandı. Mecburum. İnsanlar taassuptan model olmazlar, kabul... Fakat manzaralara da ne oluyor? Güya en güzel manzaraların bulunduğu mevkiler memnu mıntika imiş. İşte bu yüzden bana yarenlik eden meyvaları ağıuşuma alıyor, hem resmini çiziyor hem de modelimi yiyorum, ne mükemmel sanatkârlık değil mi?

Bizim evin ikinci bölümünde oturur. Üç odadan ibaret bu bölmeden daima bir bezir yağ ve yağ kokusu bizim bölmeye doğru fışkırır. Bir de günün ekseri saatlerinde sanatkârın kıvrak şarkıları işitilir.

Üç odadan birincisinde yağlı, ikincisinde suluboya tabloları ve koridorda da karakalem resimleri veya etüdları duvarlara asılmıştır.

Sanatkâr çalışırken rahatsız edilmekten katiyen hoşlanmaz. Hoşlanmaz amma ben defalarca onu çalışırken seyrettim. Titiz adam, tam manasıyla hakikatin ressamı. Model üzerinde ne görürse onu işliyor.

Burada sizler, bu dâhi sanatkârla yaptığım enteresan bir konuşmayı anlatacağım. Duvarlarında suluboya resimlerin asılı olduğu odada karşılıklı oturuyoruz.

Vakit gece...

— Ben, resmi put, ressamı da putperest addeden cahil bir devrin çocuğuyum. Resme ve heykeltıraşlığa karşı olan aşk bende çocukluğumdan beri mevcuttur.

O vaktin insanlarınca ressam, resim, heykeltıraş ve heykel meş'um addedilirdi. Babam bana, 'Put yapıyorsun!' diye çatardı. Annem ise, 'Yâ Rabbi besmelesiz süt emzirmedi, bu kâfir içimizde nereden çıktı!' der ve ağlardı.

1904 senesinde Marsilya'ya hareket ettim. Eğlenceli bir vapur yolculuğunu müteakip Fransa'ya vardım. Orada Victorio Marcuchi namında üstad bir heykeltıraşın atölyesine çırak girdim. Heykeltıraşlığımı bu atölyede ilerlettim. Fransa'dan sonra birçok ecnebi memleketlerini dolaşarak birçok üstadlardan ders aldım.

Bizdeki sanat hâlâ eski bâtil zihniyet ve itikatların telkinlerinden kurtulamamıştır. İptidaidir. Pek ender münevver kimseler arasında sanat filizlenmiştir. Ama kurumaya mahkûm cılız bir fidan. Maalesef cemiyet, bu fidanı sulamak zahmetine katlanmıyor. Ecnebilerde ise bu fidan, muazzam bir ağaç şeklindedir ve mütemadiyen de büyümektedir.

— Halkımız sanattan anlıyor mu?

— Anlıyor... Fakat benimsemiyor. Mehtaplı bir gecede Karşıyaka'nın sedefi yalı boyunda bir gezinti yapın. Yalı boyunca sıralanan muhteşem evlerin pencerelerinden aydınlık odalara şöyle bir bakıverin. Hep o aile fertlerine ait büyütölmüş resimleri görürsünüz. Birkaçı istisna edilirse bütün zengin evlerinde bu çeşit resimlere rastlanır. Münevver olmayan zümreden bahsetmeyeceğim. Zira boşuna çene yormuş olurum. Nihayet bu, evleri tablolarla süslemek ameliyesi, az bir para ile olabilir. Olmayacak şeylere para harceden halkımız, bir sanat eserine (velev ki şaheser bile olsa) para vermekten neden çekiniyor, anlamıyorum.

— Ahlâk telâkkimiz modelliği men eder. Ya öteki memleketlerde?

— Bizdeki ahlâk yalnız modelliği değil, sanatı dahi men eder. Kadınlarımız model olmazlar, ahlâkın mes'uliyetlerinden korkarlar. Oysaki bu korkaklar

bize empoze etmeye yanaşmazlarken plajlarda çıplak gezerler ve bu çıplaklıktan asla utanmazlar. Bu, öteki memleketlerde böyle değildir. Bir ressam ve heykeltıraş model olmaktan her tabakaya mensup insanlar şeref duyarlar. Size bir misal verebilirim:

"Napolyon'un hemşiresi bir gün o vaktin heykeltıraşlarından birine,

— *Benim heykelimi yapar mısın, diye teklifte bulunmuş.*

Heykeltıraş bu mutena modeli dikkatli bir tetkikten sonra yapamayacağını bildirmiş. Kadın taaccübünü gizleyememiş, hayretle sormuş:

— *Niçin, ben güzel değil miyim?*

— *Bilâkis, fevkalade güzelsiniz.*

— *Peki, neden kabul etmiyorsunuz?*

— *Size âşık olmaktan korkuyorum.*

— *Ne beis var, sevişirsek evleniriz."*

Şimdi insaf edin de söyleyin, yazık değil mi bizdeki sanatkâra? Modelsiz sanat olur mu? Meyvelerden başka modelim yok bu memlekette benim.

— Sanat ruh aşkı mıdır?

— Evet... Ruh aşkıdır; edebiyat, resim, heykel ve musiki, bunların dördü de kardeşirler. Bu dört şube, bütün diğer sanatların annesidir. Orijinal ressam ve heykeltıraş daima hata yapar. Meşhur ressam Davit pek itina ile çizdiği bir at tablosunu atölyesinin camekânına koymuş ve halkın arasına karışarak tablosunu seyre dalmış. Halkın gaşyolduğu bir sırada hâlden arabacı olduğu anlaşılan bir adam camekâna yaklaşmış, tabloyu tetkik etmiş ve 'Budala ressam,' diye bağırmış, 'Atın ağzında gem yok iken hiç atın ağzı köpürür mü?'

Davit derhal tabloyu camekândan çıkarmış ve hayalden yaptığı bu büyük hatayı tashih etmiş.

— Bugünkü modern sanat muazzam ağaç şeklini nasıl almıştır?

— Cemiyetlerinin maddî ve manevî yardımları sayesinde.

— Sanat ve sanatkâr ne demektir?

— Sanat, 'Alınıp satılması yasak olan, hür kafa ile hür bir ruhun işbirliğinden doğan eserdir.'

Sanatkâr da, 'Saray ve konak kapılarında el etek öperek dilenmeyen, bağımsızlığını geçim pazarında mezata çıkarmayan, güzele, iyiye doğruya ve ileriye gönül vermiş adamdır.

— Bizdeki sanatkârın portresini çizebilir misiniz?

— Sefaletin ve biçareliğin timsalidir. (Cebinden bir defter çıkardı.) Onlara dair bir şiir okuyayım size. Kendim yazdım...

SANATKÂR...

Başka memlekette izzet ü ikbal görür.

Bizde bu biçareler hep aç ölü.

Sanatkâr...

Başka yerde başlar üzre taş olur.

Bizde sanatkâr olan hep aç ölü.

- Musikiyi ve edebiyatı sever misiniz?
- Keman çalar, biraz da şiir yazarım.
- Aşka inanır mısınız?
- İnanmam... Aşk diye vasıflandırılan kudret birtakım zengin tahayyüllerin mest edici fakat tamamen saçma bir eseridir. Şehvî ihtirastır bu, ben gençliğimde kadınları arzuldım, arkadaşlarım da arzuldı. Ama onlar bu cismanî arzularına aşk ismini verirlerdi.
- Şöhreti ve parayı sever misiniz?
- Parayı sevmem. Eserlerimin takdir edilmesini arzu ederim.
- Yaptığınız heykeller?

Cevap vermedi, başını eğerek düşündü. Odasındaki çıplak tahtanın üzerinde, beyaz bir kâğıt üstüne şu iki şiir nakşedilmişti:

*Uzanırken her gece bitap şu kuru tahtalara,
Yeisli kalbim eşim evladım diye sızlar.
Kâh beyhut yatarım kâh tâbesabah ağlar.
Dökerim gözyaşlarımı şu kuru tahtalara.*

*

*Her gün bir başka elem her gece bir başka ölümle.
Bitap girerim şu mezarı muvakkatime.
Toplanır fecayii hayatım emzar-ı dikkatime
Derim şu anda Yarab, ah ölebilsen,
Madem ki yok ağlayacak mevtime kimsem.*

Üstadın yastığının altında bir şiir daha nazarıma çarptı, okudum:

*Ben ölürsem deyiniz vükelâyı zamana,
Bu adam çok gezdi, çok gördü, susuz çöller aştı.
Birkaç dil bilir, her iş elinden gelir, ressam ve heykeltıraştı.
Sizlere güvenmedi, sizlerden dilenmedi, çalıştı, öldü.
Sanat yaptı ve anı kefen yaptı, büründü, gömüldü.*

Başını kaldırmış, bana bakıyordu. Bakışlarımız birleşince güldü.

- Çok, çok heykel yaptım ben, dedi. Mânâ ifade eden eserlerden zevk alırım. Fakat bizim memlekette ecnebî heykeltıraşlara itibar ediliyor nedense... Kordon'daki Atatürk heykelini Canonica adında bir İtalyan heykeltıraşa yaptırmayı düşünürlerken ben buna itiraz etmiş ve gazetelerle, heykeli parasız yapmak istediğimi bildirerek Güzel Sanatlar'ın da benim tarafımı tutmasını beklemiştim. Lâkin Güzel Sanatlar'dan ses çıkmamış böylelikle de heykel Canonica tarafından dikilmişti.

- Gezdiğiniz memleketler?
- Fransa, Trieste, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Macaristan, Suriye, Mısır ve Trablusgarp.
- Sanatkârın tahsilli olması şart mıdır?
- Muhakkak. Tahsilsiz sanatkâr eserine dil veremez, eserleri bir mana ifade etmez.
- Gezdiğiniz memleketler arasında sanatı en ziyade benimsemiş olanı hangisidir?
- Oh... bu çetin bir soru... Her memlekette sanat ve yüksek sanatkâr vardır.
- Bunların içinde dost olduğunuz sanatkârlar kimlerdir?
- Onlar meşhurdu. Onlarla dostluk edebilmek zordu. Ancak benim ustam olabildiler, dostum olamadılar. Bir gün bu meşhurlardan biri şöyle dedi: 'Dostluk, zevklerin babasıdır. Ben çok meşhurum. Dostlarım bana yükselmek için merdiven bulamıyorlar.'
- Herkes sanatkâr olabilir mi?
- Hayır... Sanatkâr, Tanrı'nın pek az kuluna bahsettiği ulvi hissi taşıyan bir kimsedir.
- Sanatın olgunlaşma hududu var mıdır?
- Vardır. Sanat, kırk yaşından sonra olgunlaşmaya başlar. Ben de kırk yaşından sonra sanatın bütün inceliklerini kavradım. Gözlerim kuvvetten düştü fakat tekâmülüm arttı. Eskiden düzgün bir hat çizirdim ama onu dillendiremezdim. Bugün 70 yaşımıdayım, hem çiziyor hem de dil verebiliyorum.
- Ölüm sizi korkutuyor mu? Şüphesiz eserlerinizden ayrılmayı düşünmek size ürperti veriyordu.
- Ölümünden korkmuyorum. Yalnız, ben öldükten sonra eserlerimin nâhillerin eline düşeceğinden endişedeyim.
- Anlattıklarınızı, gazetede neşretmeme müsaade eder misiniz?
- Hay hay... Memnun olurum.

Kapıdan çıkmak üzere iken birdenbire durdum. Sanatkâra son bir soru daha sordum:

- Neden inzivada yaşıyorsunuz? Yalnızlık acıdır, biraz da cemiyetle münasebette bulununuz. Gençlik sizden istifade etsin, tablolarınızı onlara gösteriniz. Yüksek sanatınızı böyle dört duvar arasına hapsedmeniz doğru mu?
- İnsanlardan korkuyorum fakat gene de insanlardan uzak yaşayamıyorum. O yüksek dediğiniz sanatımdan da nefret ediyorum. Gözleri yaşlanmıştı:

*Yârab ne büyük hata ettim de sanata taptım.
Bırakıp râh-ı çimenzârı koşup çöllere saptım.
Heder oldu hayatım şu serap uğruna gitti,
İşte budur her günkü sözüm hep nakaratım,
Yârab ne büyük hata ettim de ben sanata taptım.*

Bu esnada içimden gelen şükranlarımı ifade ederek yanından ayrıldığım sırada benim de gözlerim dolmuş bulunuyordu.⁶⁷

67 Nevzat Uca, "Üstad Fuad Mensi ile bir konuşma", *Anadolu*, 22 Ağustos 1950, s.3-4.

Teşnesi odayım ezade dil günlerinin
hatırasını, bir hatıra olmak üzere oğ-
luma...
10.8.1946
Heykeltıraş ve Ressam babam
Fuad Mensi Dileksiz

GÖRSEL 50. Fuad Mensi, Işıklar Çayı Köprüsü civarında resim çalışırken, 10 Ağustos 1946, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

GÖRSEL 51. Köy Muhtarı Ahmet Demir ve Ali Özçelik ile aynı bölgede keşif hatırası, 9 Temmuz 2024.

1. 6.

SON DURAK: TİRE

A yvalık'tan İzmir'e döndükten sonra İzmir Fuarı'nda Çalışma Bakanlığı pavyonunun önüne dikilen Şadi Çalık'ın (1917-1979) İşçi Heykeli'nin kalıp-döküm işlerini üstlenen Fuad Mensi, heykelde çok yetenekli olduğu gibi para kazanabilmek için alçı dekorasyon (kartonpiyer) işleriyle uğraşırken Mart 1952'de bir film işletmesinde Tire'de sinemacılık yapan Selahattin Altunuç'la tanışır.

Selahattin Altunuç'un daveti üzerine yerleştiği Tire'de ilk işi yazlık sinema sahnesinin alt kısımlarını, kışlık sinemanın ise kartonpiyerlerini ve film resimlerini sergilemek üzere hazırlanan panolara alçı çerçeveler yapmak olur. Bu arada bugünkü Kız Meslek Lisesi'nin kapısı karşısındaki sokakta küçük bir oda kiralayarak atölye hâline getirir. Resim çalışmalarını orada yapar. Ayrıca Altunuç Sineması'nın duvarlarına üç adet büyük resim yapar.⁶⁸ Bunlardan ikisi manzara, biri ise elinde sepeti ile çiçek satan bir kadın resmidir. Bu tablolarındaki çiçekçi kadının Ermeni asıllı karısı Elisa olabileceği düşünülmektedir.⁶⁹

Zamanla Tire'de tanınan ve çok sevilen Fuad Mensi "Ressam Dede" ve "Beybaba" olarak ünlenmiştir. Kendisini tanıma şansı bulanlar tarafından "insanların gönlünü kazanan, esnafın çok sevdiği, düzgün giyimli, oldukça sevecen, babacan tavırlı, bir o kadar da beyefendi ve aristokrat bir kişilik" olarak tarif edilmiştir. Kışın uzun bir pardösü giyen, yaz aylarında ise temiz, ütülü, beyaz renkli bir takım elbise tercih eden Fuad Mensi; oldukça uzamış beyaz sakalları, başındaki beyaz renkli fötr şapkası, bir elinde bastonu ve diğer elinde "zembil" adı verilen kapaklı sepetiyle her gün Tire sokaklarında arz-ı endam etmiştir. Sahiplendiği köpeği ve eşeğiyle Derekahve'den çıkıp Ulu Cami'nin önünden geçen Mensi, çoğu zaman yanına aldığı küçük minderi ile dolaşmış ve uygun gördüğü yerlerde resim çalışmıştır.

GÖRSEL 52. 1950'lerde İzmir Fuarı'nda Çalışma Bakanlığı önündeki İşçi Heykeli'nin çalışmaları sırasında kullandığı giriş kartı, Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

GÖRSEL 53. Ahmet Kırkağaçlı'nın fırçasından Fuad Mensi Dileksiz, Tire Kent Müzesi Koleksiyonu.

⁶⁸ Bu tablolar günümüzde Tire Kent Müzesi'nde sergilenmektedir.

⁶⁹ Yılmaz Göçmen, *Geçmişten Günümüze Tire'nin Yıldızları*, İzmir, 2023, s. 173.

GÖRSEL 54. Fuad Mensi Tireli dostlarıyla, sağında oturan Tire'ye yerleşmesine vesile olan Selahattin Altunuç.

Fuad Mensi'nin Tire'deki en yakın dostları Belediye Başkanı İsmail Taşlı (1926-1969), Müze Müdürü Faik Tokluoğlu (1904-1978), ressam Seha Gidel (1928-2020), Doktor Mehmet Güvensay (???), fotoğrafçı Salih Topuz (1920-1986), fotoğrafçı Cafer Sümer ve gazeteci Mehmet Kurşaklıoğlu (1922-1990) olur. Tire'nin kültür tarihi açısından her biri diğerinden kıymetli bu insanlar, sıklıkla bir araya gelmişler ve eğlenceli, sanat dolu sohbetler gerçekleştirmişlerdir.

Tire'de Derekahve'yi çok sevmiş, dere kenarında ulu çınar ve ceviz ağaçlarının gölgesinde, bahçe içerisinde küçük bir eve yerleşmiştir. Kalan ömrünü giderek artan sıkıntı ve yokluklar içinde Derekahve'de geçirmiş, gençliğinden ve aileden kalan maddî imkânlarını yavaş yavaş tüketmiştir. Ancak elindeki resimlere bir türlü kıyamamış, 1942 yılında yaptığı "Aydın İncirleri" tablosunu, 20 bin lira teklif eden zamanın Aydın Belediye Başkanı Ekrem Çiftçi'ye satmamıştır.⁷⁰

Fuad Mensi, yıllar geçtikçe yaşlılığa bağlı pek çok hastalıktan mustarip olmuş, ömrünün sonlarına doğru da prostat kanserine yakalanmıştır. Derekahve'deki evde can yoldaşlığı yaptığı

merkebini bir gün ağlayarak satmak zorunda kalmış, köpeği de bir süre sonra kendiliğinden ölmüştür. Bu günleri, hayatının en acı günleri olarak yakınlarına defalarca anlatmıştır.

Yine bir gün, Tire Ortaokulu'nda hademe Abdi Efendi, okulun resim öğretmenini, sanatçı Seha Gidel'e, "Hocam, üstad Fuad Mensi seni bekliyor, acılmış," diye bir haber getirir. Seha Gidel derhal Derekahve'ye, Fuad Mensi'nin evine gider. Üstadın görüntüsü yürek parçalayıcıdır. Prostat sebebiyle takılan sondanın ucu pantolonunun paçasından sarmaktadır. Seha Bey'i gören üstad gülümsemeye çalışarak mahcup bir hâlde, "Evladım, İzmir'e doktora gitmem lâzım. Prostat hastalığım had safhada, azdı. Çok ızdırabım var. İyi gün dostlarım yanımda yok, param kalmadı. Bana İzmir'e gidip gelebilmem için yardımcı olur musun?" der. Seha Bey elini cebine atar, bütün parasını çıkarır ve üstada uzatır. O, Seha Bey'in avucundan kendisine lazım olan kadarını alır ve o güzel gözleriyle gülümseyerek teşekkür eder. Üstad İzmir'e gider, sondasını değiştirirler ve Derekahve'ye geri döner.

70 Yılmaz Göçmen, age, s. 169.

GÖRSEL 55.

Fuad Mensi'nin bahçesinde dostlarla yemek hatırası, 12 Mayıs 1955.

GÖRSEL 56.

Memleket Hastanesi'nde, Kemal Uz, Azmi Sapmaz, Fuad Mensi ve Dr. Baha Bey, 23 Mart 1950.

Bir başka akşam, Gökçen Lokantası'ndaki havuz başında devrin Belediye Başkanı İsmail Taşlı, Foto Salih Topuz, Müze Müdürü Faik Tokluoğlu ile yemekte iken Seha Gidel, "Yarın üstada gitmek istiyorum, kendisini dört gündür görmedim, hastaydı, merak ediyorum," deyince Belediye Başkanı Taşlı, "Sabah seni alayım, birlikte gidelim," der.⁷¹ Ertesi sabah eve ulaştıklarında bahçedeki ağacın altındaki tahta masanın üzerinde, altında bir minder bile olmadan uzanarak can vermiş hâlde Fuad Mensi'nin cenazesiyle karşılaşır.

Bazen yemek yediği, bazen resim yaptığı o büyük tahta masanın üzerinde, gözleri gökyüzüne bakarken yüzünde tatlı bir gülümsemeyle ölmüş hâlde bulurlar. Mevsim ilkbahar, günlerden Mayıs ayının 29'udur. Öleli birkaç gün olmuş, cesedi çürümeye başlamıştır.

Mezarlık İmamı Muharrem Efendi cesede bakarak, "Yıkanmaz, böylece gömmek zorundayız," der. Önceden kazılmış bir mezar

çukuruna, büyük ressam, büyük İttihadçı ve büyük sanatkar Fuad Mensi Dileksiz yandan cepli bej bir elbisesi üzerinde olduğu hâlde yatırılır.

Yalnız yaşayan Fuad Mensi, Kartal Fırını'na her gün bir ekmek ayırtır ve fırıncıya, "Eğer üç gün fırına uğramazsam bir zahmet eve bırakıverin," dermiş. Bu, bir ricadan ziyade, "üç gün boyunca beni göremezseniz ölmüş olabilirim, gelip kontrol edin," anlamı taşımaktaymış. Nitekim Tirelilerin Beybaba'sının korktuğu başına gelmiştir.

Uzun süren acıların nihayetinde de 24 Mayıs 1965 tarihinde, duvarlarında resimlerinin asılı, sanat galerisini andıran evinin bahçesinde vefat etmiş ve ancak beş gün sonra ziyareti-ne gelen dostları tarafından bulunmuştur. Belediye Başkanı İsmail Taşlı'nın çabasıyla aynı gün sade bir cenaze merasimi ile Tire Asrî Mezarlığı'na defnedilmiştir.

71 Yılmaz Göçmen, age, s. 175

GÖRSEL 57. Fuad Mensi Dileksiz'in Tire Derekahve'deki evi, 9 Temmuz 2024.

Böylelikle dünyaya geldiği günden beri arzu ve hevesleriyle hep yadırganmış ve gönüllü gurbetliği kendine hayat felsefesi bilmiş Fuad Mensi Dileksiz'in, üç farklı kıtada casusluk, savaş, esaret ve sanatkârlıkla geçen macera ve acılarla dolu 85 yıllık "garip" ömrü, Ege'nin bu güzel ilçesinde, hazin bir şekilde son bulmuştur.

Cenazede Belediye Başkanı İsmail Taşlı, Müze Müdürü Faik Tokluoğlu, Dr. Mehmet Güvensay, fotoğrafçı Salih Topuz, fotoğrafçı Cafer Sümer ve öğretmen-ressam Seha Gidel vardır. Ölüm tarihi, 24 Mayıs 1965 olarak kayda geçer. Toprağa verildiği tarih ise 29 Mayıs 1965'tir. Fuad Mensi'nin gömülmesinden bir süre sonra sağlığında (birbirlerini) hiç arayıp sormayan

ve İzmir Havaalanı'nda çalışan oğlu Samim Mensi Hürtürk Tire'ye gelir ve özellikle Enver Paşa'nın babasına hediye ettiği söylenen sedef saplı tabancayı arar. Fuad Mensi'nin mezarı da açılır ama silah ve Mustafa Kemal Atatürk'ün hediye ettiği bilinen köstekli saati bulunamaz. O zaman anlaşılır ki ölümüyle cesedinin bulunması arasında geçen günlerde bazı ölü soyucular, üstadın evine girerek saatini, tabancasını ve bazı resimlerini çalmışlardır.

Oğlu Samim Mensi Hürtürk, Tire'den ayrılırken çok üretken ve eserlerini satmakta zorlanan babasının yağmalanan evinden 250'den fazla suluboya ile 150'ye yakın yağlıboya tablonun yanı sıra kalan birkaç küçük heykel çalışmasını alıp götürür.⁷²

⁷² Samim Mensi Hürtürk, bunları daha sonraki yıllarda Aydın, İzmir, Ankara ve İstanbul'da muhtelif galerilerde sergileyerek talep edilenleri satar. Elinde kalanlardan kendine ve iki oğluna ayırdıklarından sonra geriye kalan geniş bir koleksiyonu Kemal Benlioğlu adlı bir ressam ve galericiye topluca devreder.

GÖRSEL 58.

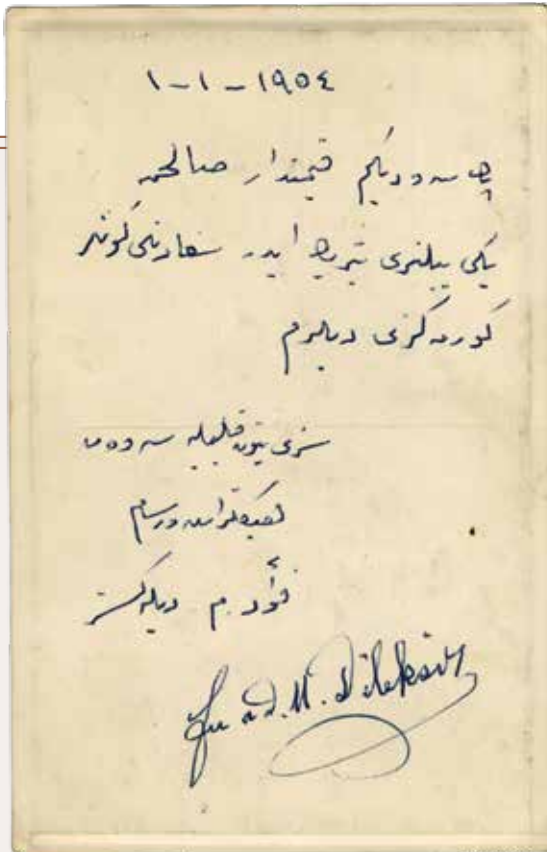
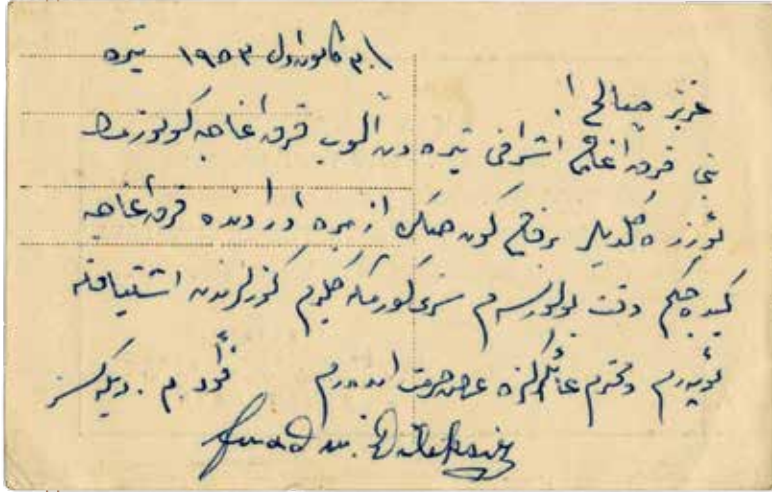
Tire'de kullandığı kartvizit,
Nejat Yentürk Koleksiyonu.

Fî 30 Kânun-ı evvel 1953 Tire

Aziz Sâlih!

Beni Kırkağaç eşrafı Tireden alıp
Kırkağaç'a göndermek üzere geldiler.
Birkaç gün sonra İzmir'e, oradan da
Kırkağaç'a gideceğim. Vakit bulursam
sizi görmeğe gelirim, gözlerinden
iştihakla öperim ve muhterem ailenize
arz-ı hürmet ederim.

Fuâd M. Dileksiz

GÖRSEL 59.

Mektepli Çocuk Heykeli'nin
arkası yazılı fotoğrafı,
Nejat Yentürk Koleksiyonu.

1-1-1954

Pek sevdiğim kıymetdar
Sâlihime,

Yeni yılınızı tebrik eder,
saadetli günler görmenizi
dilerim.

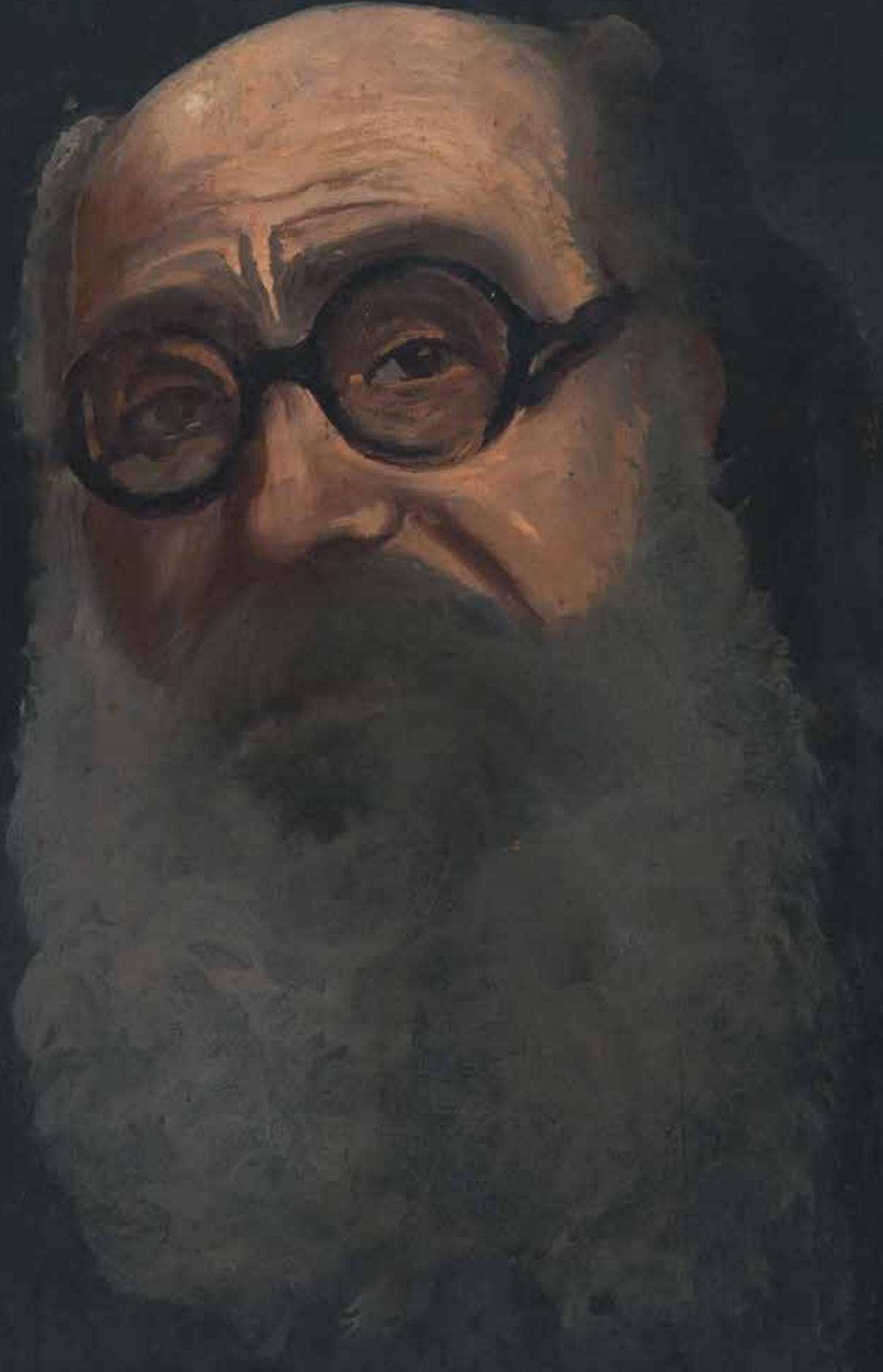
Sizi bütün kalbiyle seven,
Heykeltıraş ve ressam

Fuâd M. Dileksiz

GÖRSEL 60. Seha Gidel'in Fuad Mensi'nin cesaretlendirmesiyle gerçekleştirdiği "Kurtuluş Savaşında Tire" adlı büyük boyutlu eserinden biri, Tire Kent Müzesi Koleksiyonu.

GÖRSEL 61.

Fuad Mensi Dileksiz, Otoportre
Duralit Üzerine Yağlıboya
İnanç Hürtürk Koleksiyonu

VEFATINDAN SONRA

Fuad Mensi Dileksiz'in âdeta arzu ettiği biçimde, kimseye yük olmadan vefatı, 5 gün sonra cenazesinin sessizce toprağa verilmesinden aylar sonra 25 Eylül

1965 tarihli *Demokrat İzmir* gazetesinde Burhan Esen, "Bu yazı, sanatçının isteği üzerine ölümünden sonra yayımlanmıştır." notuyla bir yazı yayımlar:

Tire'de Bir Yalnız Adam

Tire'de bir gecekondu, devrinin büyük ressamlarından biri yaşamaktadır. 85 yaşında bulunan Fuad Mensi tanınmamak için soyadını da değiştirmiş, Fuad Dileksiz olmuştur. Kendisini evinde ziyaret ettiğimiz zaman, "Bu evi kendim yaptım," demişti. "Şu pencerenin önündeki manzaraya bakın... Gürültülü şehirlerde inzivaya çekilmeye, izimi kaybettirmeye karar verdiğim zaman Türkiye'nin her yanını dolaştım. Pencereden gördüğünüz bu manzarayı hiçbir yerde bulamadım. Hemen paçaları sıvayarak şu minik evi inşa ettim. Burada tablolarımla baş başa yaşıyorum."

Fuad Mensi'nin babası, Sultan Aziz'in hocası Ahmed Nuri Efendi imiş. Eski günleri andıkça gözleri buğulanan üstad:

"O sıralarda İzmir'de otururduk. Tilkilik'teki Menzilhane bizimdi. İzmir'de okurken bir yandan da resim yapmaya başlamıştım. Babam mutaassıp adamdı. Bir gün bana, 'Bir daha resim yaptığını görürsem evlat defterinden silerim...' dedi. Resim yapmamak benim için ölümden de beterdi. Bir sabah yabancı bandıralı bir şilebe kaçak olarak bindim. Ver elini Marsilya... Fransa'da heykeltıraş Victorio Marcuchi'nin yanına çırak girdim. 6 ay geçince 250 kalfanın ustası olmuştum o atölyede.

Victorio, apartmanın 7. katından düşüp ölünce Yunanistan'a geçtim. Konstantin Mikailidis ile birlikte çalıştık. Oradan İtalya'ya... Ressam ve heykeltıraş olarak Avrupa'da isim yapmış olduğumdan İtalya'da 6 ay içinde 800 İngiliz Lirası kazanmıştım. O zaman bizim para ile koca bir servetti bu...

Yurda döndüğüm zaman ailemden kimse kalmamış, hepsi vefat etmişlerdi. Elimdeki para dolu valizle Ragıp Paşa Oteli'ne gidip hüngür hüngür ağlamıştım."

Fuad Mensi'nin Türkiye'de pek çok heykel ve büstü var. Avrupalı heykeltıraşlara biz avuç dolusu para veriyoruz, onlar da bu paranın pek azını Fuad Mensi'ye veriyor ve heykelin kalıbını ona yaptırıyorlarmış. Döküm işi kalıyormuş ecnebilere.

Üstad, "İzmir'deki Atatürk heykelinin kalıbını da ben yaptım. Dökümü onlara kaldı," diyor...

*

Bu konuşmanın yayımlanmasına izin vermeyen üstad, "Aman, demişti, beni ele vermiş olursun. Oğullarım bile nerede olduğumu bilmiyorlar. Birkaç yıl daha yaşamamı istiyorsan anlattıklarımı yazma..."⁷³

73 *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 7'den alıntılanan bu metin, 25 Eylül 1965 tarihli *Demokrat İzmir* gazetesinde bulunmamaktadır. Tam yayının yeri ve tarihi tespit edilememiştir.

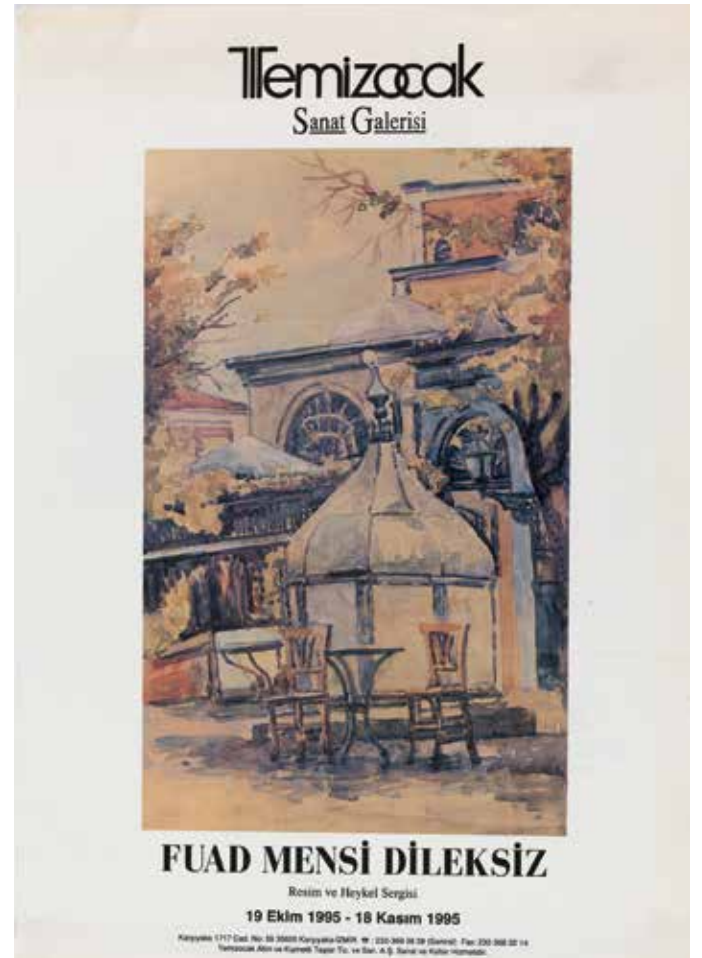

GÖRSEL 62. İzmir'de Temizocak Sanat Galerisi'ndeki sergi açılışı hatırası, 19 Ekim 1995.

Babasının vefatından sonra Tire-Derekahve'deki evinde kalan irili ufaklı 400 civarında resim ve birkaç heykeli alarak İzmir'e dönen Samim Mensi Hürtürk, babasından kalan eserlerle hem hatırasını yaşatmak hem de talep oldukça bunları değerlendirmek üzere çok sayıda sergi açar. Bu sergiler basında da yankı bulur.

- 17-30 Ocak 1966 - İstanbul Şehir Galerisi
- 1-29 Şubat 1984 - İstanbul, Pamukbank Sanat Galerisi
- 2-15 Ocak 1985 - İzmir Resim ve Heykel Müzesi
- 18-26 Ocak 1985 - Aydın Güzel Sanatlar Galerisi
- 21 Mart 1986 - Ankara Ulus 100. Yıl Çarşısı Sanat Galerisi
- 22 Eylül-19 Ekim 1991 - İstanbul, Horhor Sanat Galerisi
- 19 Ekim-18 Kasım 1995- İzmir, Temizocak Sanat Galerisi

Bütün bu sergilerden sonra ailenin elinde kalan eserlerden önemli bir kısmını ressam ve galerici Kemal Benlioğlu'na devrettiğini biliyoruz. Günümüzde, torunu İnanç Hürtürk ve Kıvanç Hürtürk ile yakınlarında irili ufaklı 100 kadar eser bulunmaktadır.

GÖRSEL 63. Sergi afişi. Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

GÖRSEL 64. Fuad Mensi oğlu Samim Hürtürk'ün nişan merasiminde, İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

Meçhul Sanatçı

Fikret Adil

Şehir Galerisi'nde şimdiye kadar açılan sergilerin en dikkat çeken diyetebileceğimiz bir gösteri ile karşılaştık. Burada 1880 yılında doğmuş, 85 yıl yaşamış bir sanatçının yüzden fazla eseri teşhir edilmektedir. Sergi, merhumun oğlu Samim Mensi Hürtürk tarafından rikkatli bir evlat muhabbeti ve hürmeti ile tertip edilmiş, sanat çevrelerinde bugüne kadar bilinmeyen sanatçının hayatı hakkında açıklama yapan bir de broşür hazırlanmıştır. Bundan öğrendiğimize göre sanatçının adı Fuad Mensi Dileksiz'dir. Unutulan, unutulmuş anlamına gelen "Mensi" mahlasından ve soyadından ömrü boyunca kendisini sanata vermiş bu insanın -kendisi şiir yazar ve keman da çalmış- sonsuz bir mahviyet sahibi olduğu; eserlerini, nefes almak, su içmek gibi tabii birer fonksiyon olarak verdiği seziliyor. Fuad Mensi Dileksiz, sanat olaylarından savaşlara kadar birçok macera geçirmiştir. Onu kâh Fransa'da tanınmış heykeltci C. Despiau, ressam V. Marcuchi'nin daha sonra heykeltci Canonica'nın yanlarında çalışır görüyoruz. Kâh Makedonya'da, Garp Trablus'unda Osmanlı

İmparatorluğu sınırlarında savaşlarda buluyoruz. Bu arada Berlin'de, Budapeşte'de ve İzmir'de, Hindenburg, Meçhul Asker, Mehmetçik heykelleri yapıyor. Ana dilinden başka beş-altı dili de konuşan Fuad Mensi Dileksiz, nihayet 24 Mayıs 1965'te, Tire'de tek başına yaşadığı evinde arzu ettiği gibi kimsenin haberi olmadan vefat ediyor.

Sergide, Dileksiz'in 50 pentürü ve 58 akuareli vardır. Natürmorttan peyzaja kadar aynı ustalıklı yaptığı eserlerinden bir akademik ressam tanımış oluyoruz. Bunların içinde ekolünün güzel örnekleri vardır ve hepsi dikkatli, titiz, mesleğine saygı duyan bir sanatçıyı haber veriyor. Hayatında kendisine "Mensi Dileksiz" dedirten sanatçı, belki bunu istemezdi diye düşünsek bile vefatından sonra bu sergiyi tertip ederek hatırasından ve eserinin "mensi" kalmamasını sağladığı için oğlunu tebrik ederken sanat tarihçilerimizi bu konu üzerine eğilmeye davet ederiz.

Ve okuyucularımızı sergiyi ziyarete çağırıyoruz. Bu, herhalde sanatçının ruhunu şâd edecektir."⁷⁴

74 Fikret Adil, "Meçhul Sanatçı", *Meydan*, 25 Ocak 1966, s. 22.

FUAD MENSİ DİLEKSİZ'İN MEZARI

Fuad Mensi Dileksiz'in arkasından kimse gözyaşı dökmediği gibi arayanı soranı olmamış, zaman içinde mezarı da kaybolmuştur. Cenazesine sahip çıkan en yakın iki dostu, eski Belediye Başkanı İsmail Taşlı ve aslında akademi mezunu ressam olmasına rağmen resim öğretmenliği ile yetinirken kendisinin yüreklendirmesiyle ressam kimliğini güçlendiren Seha Gidel, Tire'de Fuad Mensi Dileksiz adını ve hatırasını yaşatan kişiler oldular.

Yıllar içinde Fuad Mensi'nin mezarını bulup yaptırma işi, bir türlü gerçekleşemese de sayıları giderek azalan bir avuç Tireli'nin meselesi oldu. Sonunda 3 Ekim 2011 Pazartesi günü, bir grup Tireli uzun araştırmalar sonucunda mezarı tespit ettiler. Fuad Mensi'nin cenazesinin toprağa verildiği gün, zamanın Belediye Başkanı İsmail Taşlı tarafından bir mezar yeri tapusunun alındığına dair kayda rastlandı. Mezarlıkta yer tespiti yapıldı. Bulunan mezarın başında ne bir servi ne bir kırık siyah taş vardı.⁷⁵

Ölümünden 46 yıl sonra Fuad Mensi'nin mezarının yapılmasında önemli bir rol üstlenen isimlerden Tireli emekli öğretmen Yılmaz Göçmen, konuyla ilgili olarak şunları aktarmaktadır: "Mezarın yerini ilk bulduğumuzda böylesine bir millî kahramana yakışacak bir mezar yapılması gerektiğini, düz topraktan kurtarılmasını düşündük. Durumu, Tire Belediyesi Başkanı Tayfur Çiçek'e ilettiğimizde bizlere yardımcı olarak masrafların bir kısmını karşılayabileceklerini söyledi. Daha sonra ise Ali Gemici abimize de aynı konuyu ilettiğimde hayırseverlerden gelen yardımlarla sıfırdan bir mezar yaptırıldı."⁷⁶

Topladıkları paralarla mermerden güzel bir kabir inşa ettiren Tireliler, son kez vefa göstermiş oldukları Fuad Mensi'nin mezar taşına ve çevresine vatan ve millet için yapmış olduğu hizmet ve görevleri yazdırdılar.

GÖRSEL 65. Fuad Mensi'nin Tire Mezarlığı'ndaki mezarı.

BİR BÜYÜK MİLLÎ MÜCADELE ADAMI RESSAM VE HEYKELTİRAŞ

Türk varlığı için, Fransa, Almanya, İtalya, Mısır, Libya, Yunanistan ve Bulgaristan'da mücadelelerde bulunmuştur. Enver paşa sedef saplı tabancasını, Gazi Mustafa Kemal Libya'da köstekli saatini Fuad Mensi'ye hediye etmişlerdir.

Kurtuluş savaşında İzmir'de Milli Kuvvetler adına istihbarat faaliyetinde bulunmuştur.

1925 yılında İzmir Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtını yapmıştır.

Çeşitli tabloları vardır:

15 yıl Tire Derekahvede yaşamıştır.

Ruhu Şad Olsun

⁷⁵ Yılmaz Göçmen, age, s. 177.

⁷⁶ Yılmaz Göçmen ile Tire'de görüşme, 9 Temmuz 2024.

GÖRSEL 66. Fuad Mensi Dileksiz'in sağlığında kendisi için tasarladığı mezar taşı.

Bütün bunlar olup biterken Fuad Mensi Dileksiz'in unutulmuş bir eseri daha vardır. Osmanlıca imzalı olduğuna göre çok daha erken zamanlarda, muhtemelen 40-50 yaşlarında kendisi için tasarladığı bir mezar çizimi... Çok şey gibi o da tozlu raflarda unutulmuştur:

“Heykeltıraş

Fuad Mensi burada istirahat-ı ebedisine uzanmıştır.”⁷⁷

77 Ömer Faruk Şerifoğlu arşivi.

GÖRSEL 67. İzmir'in ünlü fotoğrafçısı Hamza Rüstem (sağında) ve arkadaşlarının Tire'de Fuad Mensi'yi ziyaret hatırası. Önde oturanlar arasında da Tire'nin fotoğrafçısı Salih Topuz görülüyor. Fotoğraf: Fikri Göksay (Basmame-İzmir), Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

1. 8.

ÖĞRENCİLERİ VE DOSTLARINDAN HATIRALAR

Fuad Mensi Dileksiz Selanik ve İzmir'deki atölyelerinde, Aydın ve Ayvalık Halkevi çalışmaları kapsamında yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. Bunlarından bazılarıyla bağlantısını hiç koparmamış, onlardan gelen bazı hatıraları da özenle saklamıştır.

Mimar Rıza Aşkan (İzmir, 1912-1994)

İzmir Atatürk Lisesi'nde öğrenci olduğu yılların yaz tatillerinde, İzmir'de dönemin tek heykeltıraşı Fuad Mensi Bey'in Hisarönü'ndeki atölyesinde çalışarak güzel sanatlara olan ilgisini pekiştirir. Bu dönemde tek hayali, bir heykeltıraş olmaktır. Resmi iyi olduğu için okuldaki öğretmenleri ona insan anatomisi çizimleri yaptırıp okula asıyorlar. Nitekim mezun olurken çalışmalarını beğenen hocaları tarafından dönemin İzmir Valisi Kâzım Dirik Paşa'dan İtalya'da heykel eğitimi alması için burs talep edilir. Vali Kâzım Dirik, lise diploması ile gerekli başvuruların yapılmasını ve formaliteler ile ilgili gerekeni yapacağını söyler. Akşam bu haberi sevinçle paylaştığında babası bu işleri zevk amaçlı yapabileceğini, heykeltıraşlıkta meslek olarak bir gelecek göremediğini, kendisini doktor olarak görmek istediklerini söyler. Ailesinin isteği üzerine tıp tahsiline başlar ancak anatomi derslerini başarıyla vermesine rağmen her kadavra gördüğünde fenalaşır ve burasının kendisine göre olmadığına karar verir.

1935 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü sınavlarını kazanır. Ailesinin maddi durumu sebebiyle birkaç yıl önce İtalya'ya gönderilmesi konusunda yardımcı olacağını belirten Vali Kâzım Dirik Paşa'dan bu kez İstanbul'da okuyabilmek için burs talep eder. Rıza Aşkan, daha sonra bir minnet ifadesi olarak Güzel Sanatlar Akademisi'nde okumasını sağlayan Vali Kâzım Dirik Paşa'nın mezarını yapacaktır. Akademide okuduğu dönemde yaz aylarında İzmir'e gelen Rıza Aşkan, 1936'da İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelinin

atıldığı dönemde, molozların kaldırılması sırasında ölen atlar anısına bir anıt yapma fikrini ortaya atar. Dönemin ünlü heykeltıraşı Şadi Çalık tarafından yapılan anıt çeşme, Aşkan'ın ilk projesi olur. İstanbul'da kaldığı dönemde hocası Sedat Hakkı Eldem'le çalışan Aşkan, mezuniyetinden sonra İzmir'e dönmeyi seçmiş ve 17 yıl İzmir Belediyesi Fen ve İmar İşleri Müdürlüğü yapmıştır. İzmir'de modern mimarinin oluşmasında etkin bir rol alan Rıza Aşkan, İzmir'in mimaride olduğu kadar sosyal alanda da modern yüzünün oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır.⁷⁸

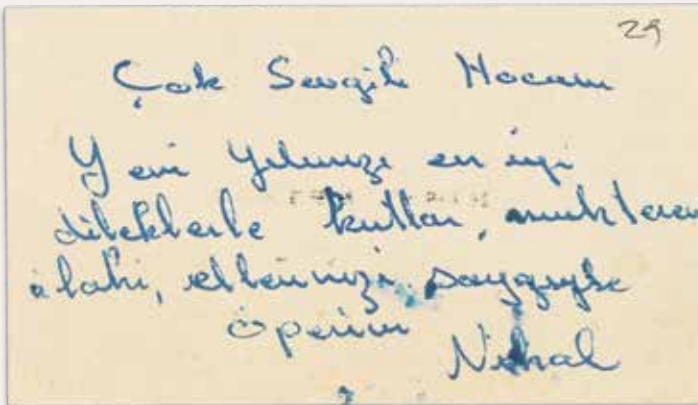
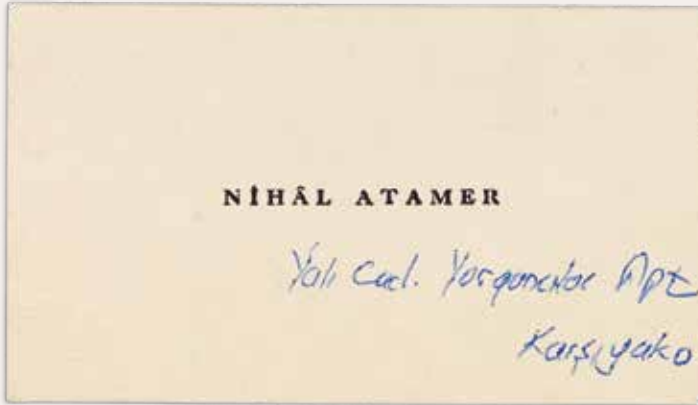

GÖRSEL 68. Mimar Rıza Aşkan'ın İzmir Fuarı'nda ölen atlar anısına yaptığı anıt.

⁷⁸ Arslan Alp Aşkan, 1922-1960 Yılları Arasında, İzmir'deki Mimarlık ve Kentsel Planlama Bağlamında Rıza Aşkan, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Haziran 2011.

GÖRSEL 69. Nihal Atamer'in hocasına hatıra olarak gönderdiği arkası yazılı fotoğrafı.

GÖRSEL 70. Nihal Atamer'in arkası yazılı kartviziti.

"27.11.1934 Karşıyaka

Çok sayın sevgili hocama,

Ömrümün en derin, en samimi ifadeleriyle hürmetlerimi sunarım.

Talebeniz N. Atamer"

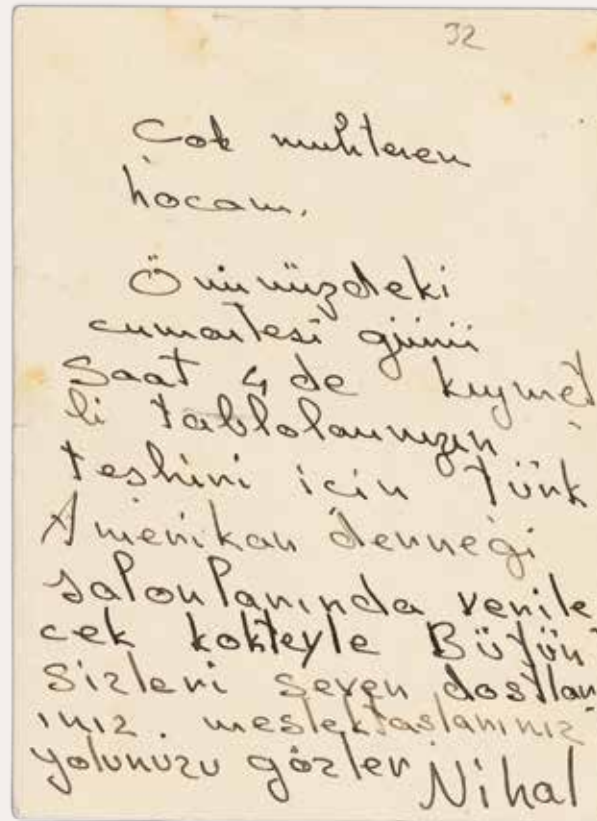
Ressam Nihal Atamer (İzmir 1926 - İstanbul 2026)

İzmir Sanat Okulu'nu bitirdikten sonra İbrahim Çallı, Fuad Mensi Dileksiz, Pertev Boyar, Sırrı Eldem atölyelerinde uzun yıllar çalışmalarda bulunan Nihal Atamer, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Salih Urallı ve Cemal Tollu atölyelerinde konuk öğrenci olmuş ve sanatını izlenimci bir çizgide geliştirmiştir. Tarihî Türk Evleri Koruma Derneği, Ressamlar, Sanatçılar ve Sanatseverler derneklerinde uzun yıllar serbest ressam olarak çalışmıştır. Son yıllarda tarihî Türk evleri ve İstanbul'un tarihî köşelerini tuvaline aktararak belgesel nitelikte eserlere yoğunlaşan sanatçının, hocası Fuad Mensi Dileksiz ile yazışmalarından temasını yaşamı boyunca sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu satırları yazmak için araştırırken öğrendik ki 2000'li yıllara kadar aktif olarak resim dersleri vermiş, 100 yaşına kadar İstanbul'da oğlu Zafer Atamer'le birlikte yaşamıştır.

GÖRSEL 70.

Nihal Atamer'i İstanbul'daki evinde ziyaret, 21 Mart 2025.

GÖRSEL 71.
Nihal Atamer'in gönderdiği posta kartı. (1968)

GÖRSEL 72. Nihal Atamer'in tablolarından bir grup.

GÖRSEL 73.
Fuad Mensi
üç öğrencisiyle.

10 Mart 1326 [23 Mart 1910] Perşembe
gecesi,

Seyyah ressam Halil Fuad Mensi Bey'e bir
hatıra olmak üzere ita kılındı.

Selanik'ten maden mühendisi Ahmed
Hilmi Efendizade Hüseyin Nahid.

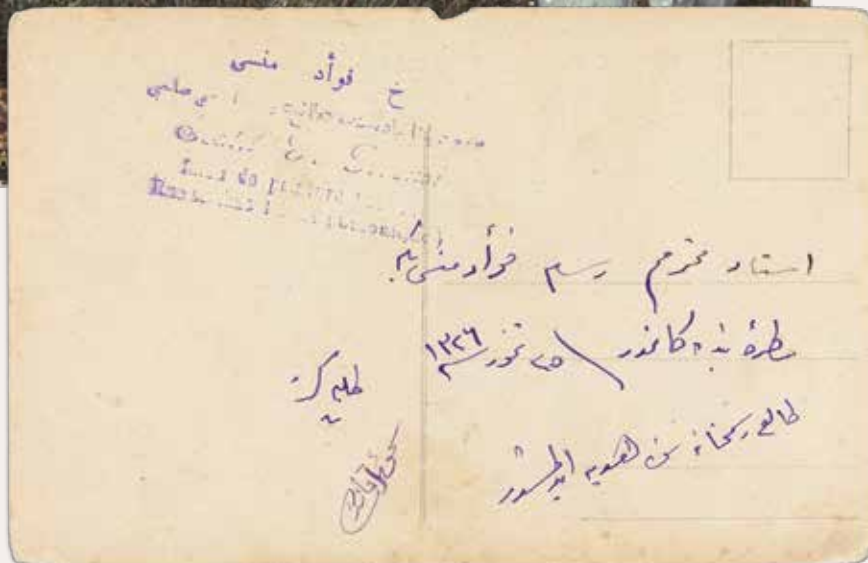

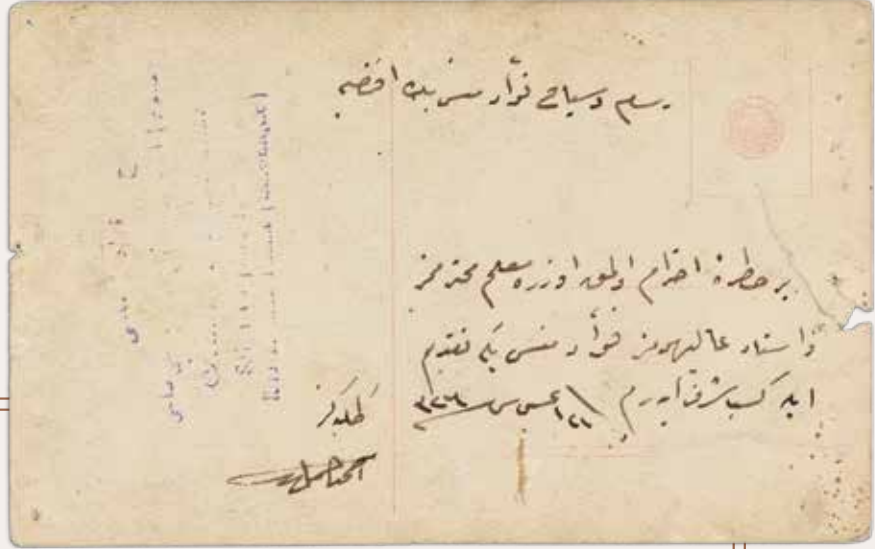
"Üstad-ı muhteremim ressam
Fuad Mensi Bey'e hatıra-i
bendegânemdir.

25 Temmuz 1326 [7 Ağustos 1910]

Talebeniz Samuel Kazaz.

Tali' Resimhanesi'nde hediye
edilmiştir."

"Ressam ve seyyah Fuad Mensi Beyefendi'ye

Bir hatıra-i ihtiram olmak üzere muallim-i muhteremimiz ve
üstad-ı âli-himemimiz Fuad Mensi Bey'e takdim ile kesb-i şeref
ederim.

21 Ağustos 326 [3 Eylül 1910]

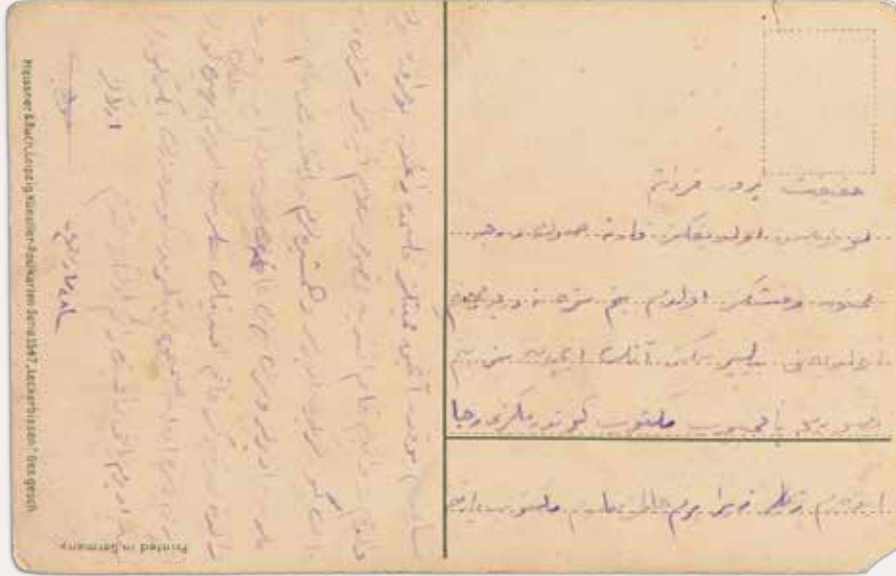
Talebeniz Ahmed Cemil."

"Bir hatıra-i ihtiram olmak üzere muallim-i muhterem
üstad-ı âli-himem Fuad Mensi Bey'e takdim ederim.

23 Ağustos 326 [5 Eylül 1910]

Talebeniz Osman Hasan."

Hakikatperver Kardaşım,

Göndermiş olduğunuz karta son derece memnûn ve müteşekkîr oldum. Benim size ne derece muhabbetim olduğunu bilirsiniz. Onun için siz benim kusuruma bakmayıp mektup göndermenizi rica ederim. Zira bizim halimiz malum mektup yazmağa müsaadem yoktur ancak muhabbetiniz kalbimde daimdir. Bu tarafta büyük vâlidem ve vâlidem hanımefendiye mahsus selâm ederler, sizin ve Behîre Hanım'ın gözlerinizden öperler ve hemşirelerim ve Râîf [?] dahi hanımefendinin eteklerinden öperler ve sizin Behîre Hanım'a mahsus selam ederler ve ben de valide-i muhteremeniz hanımefendinin eteklerinden öperim. Behîre Hanım'ın gözlerini öperim ve size olan samimi muhabbetlerimden göndererek iki gözlerinizden öperim. Bâkî afiyette daim olunuz efendim.

Ablanız Mevhîbe

Fi 28 Mart sene 331 [5 Nisan 1915]

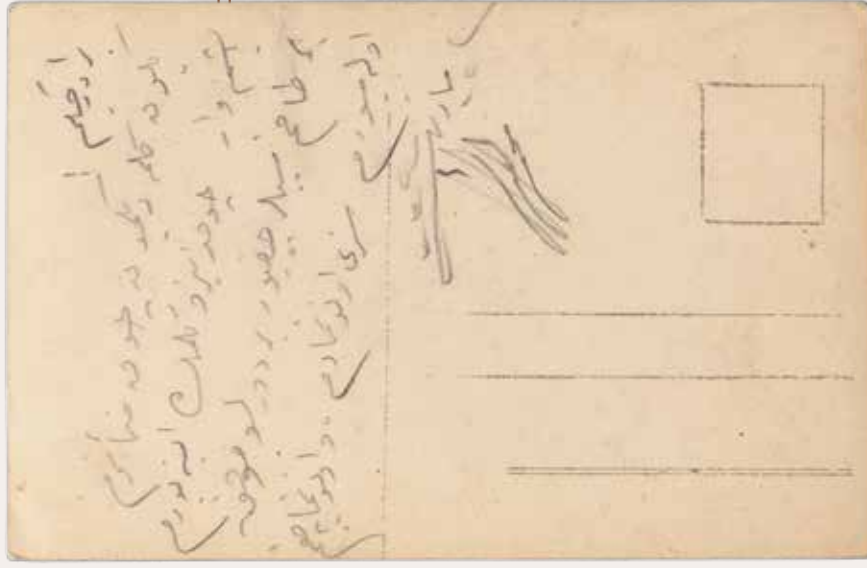

Biraderciğim;

Bugün gelmediğimden çok müteessirim, işim var. Çoktan beri gelmek istiyorum birtakım sebepler çıkıyor, bir türlü muvaffak olamıyorum. Sizi unutmadım ve unutmayacağım.

Fi 12 Mart sene 334 [1918]

Mehmed Nuri[?]

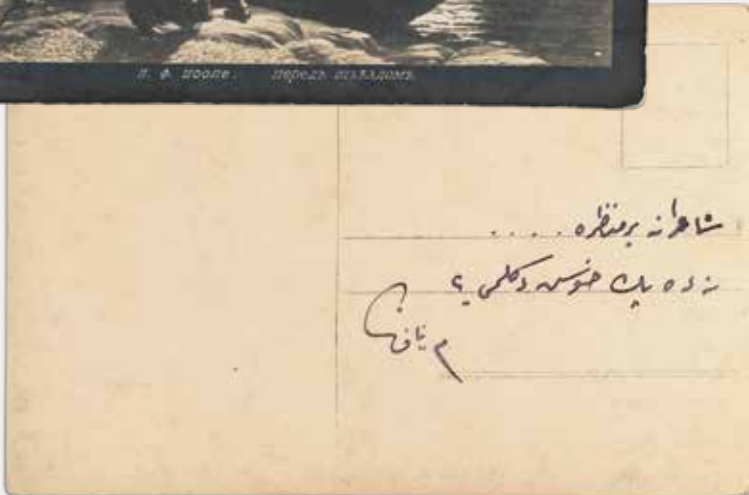
"Fuad Efendi kardeşime bir hatıra.

15/9/1334 [1918]

Mahmud"

22/23 Pazar gecesi peder,
üç numaralı odada
sakin Mahmud Çavuş ve
saatçi Aziz Efendilerin
huzurunda refikamı
tatlik ettim. 1/45

Şairane bir manzara...
Ne de pek hoş değil mi?
M. Nayaf [?]

.....[kazınmış, hitap kelimeleri olmalı]

Belki seni gücenir diyerek işbu kartı da sana gönderiyorum. Gayri gücenmezsiniz değil mi? Mahsus ellerinden öperim.

.....[kazınmış] dilerim bâkî sağ olunuz

.....[kazınmış]

.....Hasan Tahsin?

Bu resimde (ördekleri çağırıyorlar) inşallah yakın vakitte geliyoruz.

Fuad Mensî Bey kardeşime

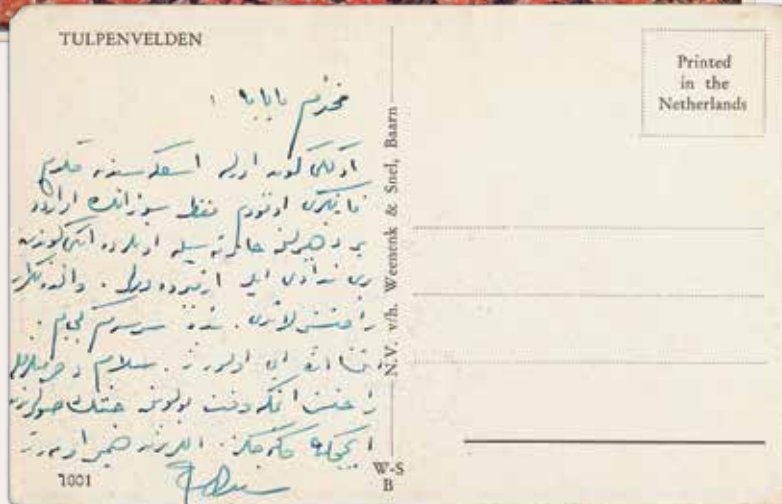
Endaht poligonunda
 makineli tüfenk mülahızı

Sadık Nezih [?]

Efendim,

Hayatta insan bazı acı ve tatlı hatıralar geçiriyor. Ben de işte bu acı tatlı hatırayı yazmakla berki[belki?] biraz teselli olurum zannederim. Bir buçuk seneden beridir sizin yanınızdayım iyi ve fena birçok günler geçirdik. İşte iki dakika olsun

Muhterem Babama,

Evvelki gün Urla iskelesinden geldim, kartınızı okudum. Fakat Suzan'ın orada bir zehirlenme hadisesiyle onlar da iki günden beri tedavi ile İzmir'dedirler. Valide tekrar rahatsızlandı. Ben de sersem gibiyim. İnşallah iyi oluruz. Selam ve hürmetlerimle rahatsız etmeğe vakit bulunca cennetin sularından içmeğe geleceğiz. Ellерinden hepimiz öperiz.

Sadullah[?]

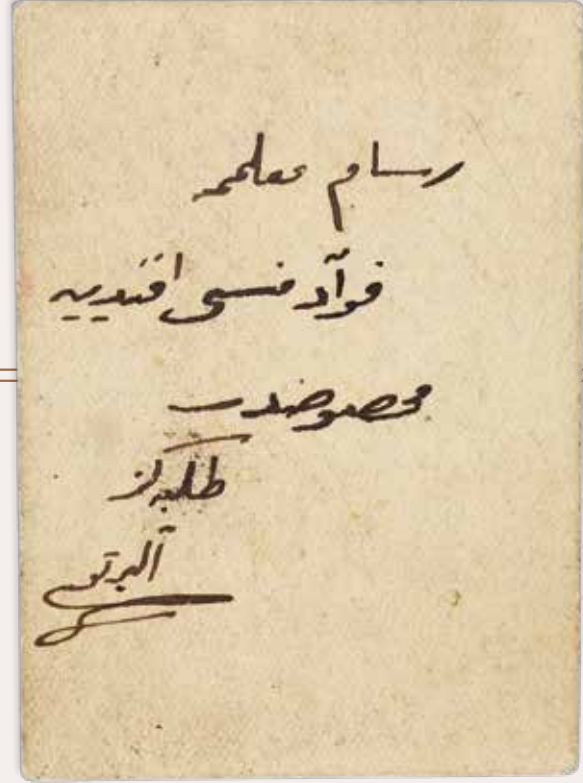
Yeni senenizi tebrik
eyler ve bu lokmadan
bütün sene nevâleçin
olmanızı dilerim.
A. Aziz [?]

Ressam, heykeltıraş-ı şehir Cenab-ı
Fuad Mensi'ye,
Ebedi ihtiramlar
Kardeşiniz Sezai [?]

"Talebeniz Alberto Efendi'nin yadigârı. Alberto"

"Ressam muallim Fuad Mensi Efendi'ye mahsustur. Talebeniz Alberto."

GÖRSEL 91-99. Arkası yazılı fotoğraf kartları.

"Muhterem ustam Mensi Bey'e takdim olunur. Fuad Münsi"

Tezkâru li-hazirihi'l-muhterem Mensi Efendi. Abdülhamid Hüseyin

21
Üstad Muhterem
Hehel Traş
Fuad Mensi' Bey
Hocamıza ebedi bir
Hatıra olmak üzere
iş bu naçiz bir kütüpe
Fotoğrafımı takdim
ediler ve arz-u hürmet
eylerim. Beyim
7/7/29
Talebeniz

"Üstad muhterem heykeltıraş
Fuad Mensi Bey hocamıza
ebedi bir hatıra olmak üzere iş
bu naçiz bir kütüpe fotoğrafımı
takdim eder ve arz-u hürmet
eylerim beyim. 7.7.1929

Talebeniz Y. Dana

Muhterem üstadımız Fuad Mensi
Beye

Sizi daima hürmet ve şükranla
yâd eden biz talebelerimiz; Lutfen
hatırlamanızı rica ederiz.
N. Y. H. L. 15-3-1930

Muhterem üstadımız
Fuad Mensi Beye

Sizi daima hürmet ve
şükranlarla yâd eden
biz talebelerinizi lütfen
hatırlamanızı rica ederiz.

N. Y. H. L.

13.3.1930

41
 Veli Viminetum Muhiterem
 inka dim Fuad Mensi beye
 ebedi minnettarlığımı
 arz ederim
 Nazım Turgut 4.6.1934

"Velinimetim, muhterem üstadım Fuad Mensi Bey'e
 Ebedi minnettarlığımı arz ederim.
 Nazım Turgut, 4.6.1934"

"Çok muhterem üstadım
 Fuad Bey'e
 ???
 13 Temmuz 1935"

29.7.1957
 Pazartesi
 Sayın üstadıma
 Dünya meşakkatleri beni
 sizlere unutturursa işte
 ona bir lânet. 43
 Sizi unutmayanlardan
 bir tanesi
 Günay Salgın

"29.7.1957
 Pazartesi
 Sayın üstadıma
 Dünya meşakkatleri beni sizlere
 unutturursa işte ona bir lanet.
 Sizi unutmayanlardan bir tanesi.
 Günay Salgın."

29
4.4.1951
Tepeköy
İnsaniyetin
Timsali. Ekmel
aziz Hocama
hörmetlerimle
ömrünün, saadetinin
devamını dilerim.
Nihal Özkaya

"4.4.1951 Tepeköy

İnsaniyetin timsali ekmel, aziz
hocama hörmetlerimle ömrünün
saadetinin devamını dilerim.

Nihal Özkaya"

Nihal Özkaya

29
Sevgili Hocam
Bayramınızı candan
kutlar ellerinizden
öperim.
Nihal Özkaya

"Sevgili hocam

Bayramınızı candan kutlar,
ellerinizden öperim."

GÖRSEL 100. Nihal Özkaya'nın arkası yazılı kartviziti.

Fuad bey Biraderimize

Ey Fuad Mensi muhterem sima
 Yoktur menendin cihanda asla
 Heykeltraşlık lütfü ilâhi
 Olmuştur sana gerçek ey dahi
 Şarkın yegâne üstadı oldun
 Takdir görmedin gam ile boğuldun
 Destine düşen o fırça her dem
 Her ferdi eyler meclup ve harab
 Sen mesrur hüsnü tabiat
 Olmaktasın ey sahibi san'at
 Görseydi seni ressam Rafael
 Ustalığına olurdu kail
 Saffetle benim kalbinde kopup
 Şu sözlerimdir ... şükran
 Haktan dilerim sana saadet
 Baki kalacak ancak meveddet.

İzmir, 2 Teşrinisani 1332
 [15 Kasım 1916]
 Mahmut

(Şarkı)

Heykeltıraş Fuad'a
 Bir heykel yapmış gönül,
 San'ata tapmış gönül,
 Çorak yerlere akan,
 Sanki bir âbmuş gönül.

H. Süruri

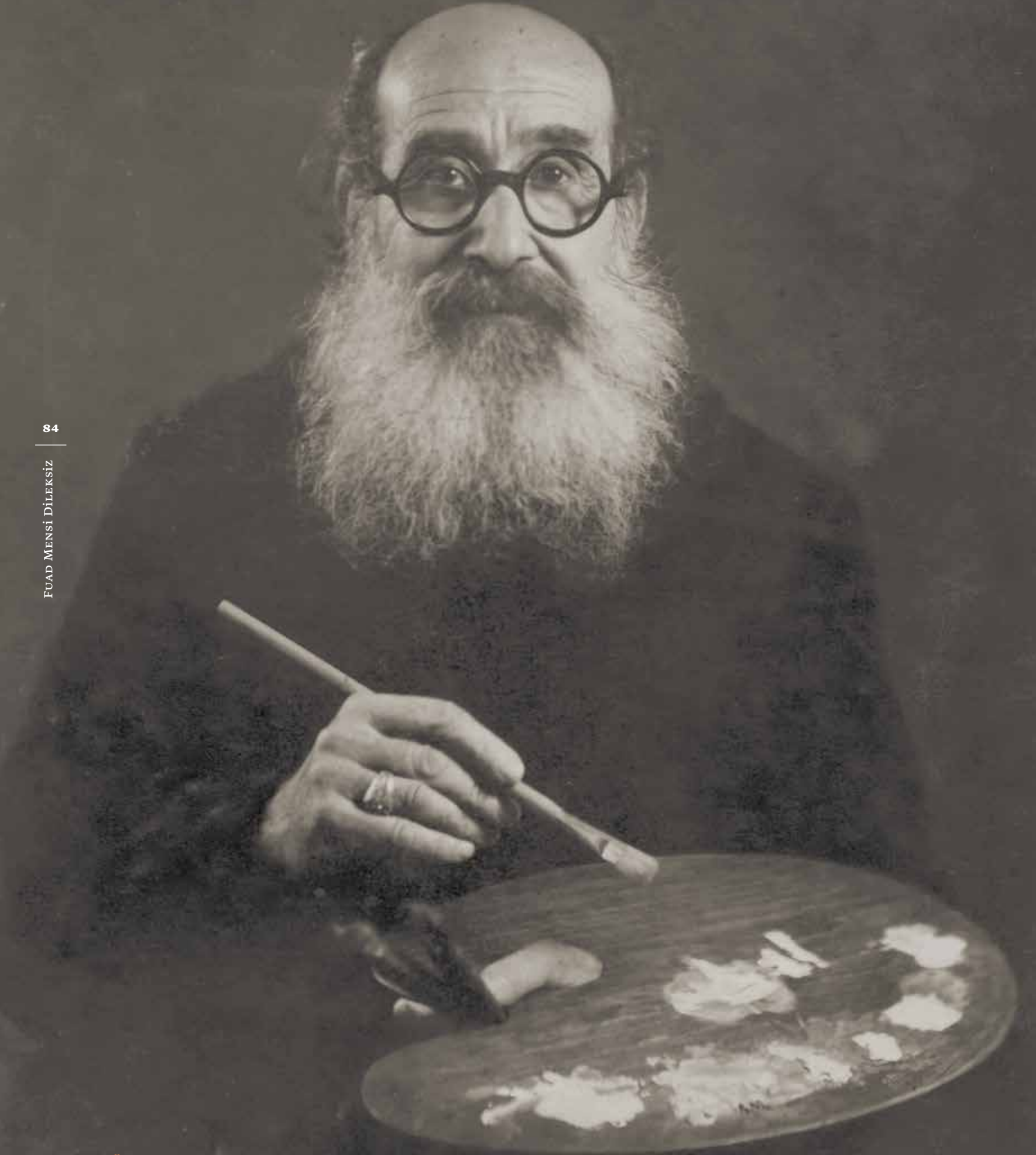
İşte geldik makamına iç arzularımızla,
 En yaşlımız Fuad idi bu yana yürüdü hızla
 Dileksiz soyadı almış belirsiz bir hazla
 Büyüğümüz Fuad idi bu yana yürüdü hızla
 Geçmiş, olgunluğu akla durgunluk verir,
 Heykeltıraştır, tezyinatçı resimde el verir
 Avrupalı, Balkanlı, Amerikan hayrandır,
 Dileksiz oluşu siz erenlere belki el verir.

10 Aralık 1960
 Halûk Kantar

Ayvalık'ta Akşam

Üstad Fuad Mensi'ye ithaf
 Parlıyorken ufuklar tunç rengiyle batıya
 Kirpiklerde belirir damla damla bir rüya
 Bu damlalar büyüyor taşıyamıyor gözler
 Alevleşen tüllerle örtünürken denizler
 Tunçlaşan güneş şimdi yamaçları okşuyor
 En şahane gözlere son heyecanı sunuyor
 Uzun titrek gölgeler toplanarak sularda
 Değerli fırçanızı bekliyorlar şu anda...

Ayvalık, 15 Aralık 1943
 Ali İnanç

GÖRSEL 101. Ressam ve Heykeltıraş Fuad M. Dileksiz, 31-3-1949

1. 9. SANATKÂR FUAD MENSİ DİLEKSİZ

GÖRSEL 102. İzmir Fuarı'ndaki İşçi Heykeli.

Hoş sohbet, genç-yaşlı, çocuk herkesle dost olmasını bilen son derece mütevazı, mültefit [iltifatkâr] ve misafirperver olan Fuad Mensi Dileksiz, güzel sanatların her dalına gönül vermiş, zamanını heykel ve resim yapmakla geçirmiş, elemli günlerinde şiir yazarak, keman çalarak teselli bulmuştur.⁸⁰ Fuad Mensi Dileksiz, ilk öğrenim yıllarından sonra herhangi bir sanat okulunda akademik bir öğrenim görmemiştir. Ancak daha okul yıllarında Arapça, Farsça, Yunanca ve Fransızca'yı ileri seviyede öğrenmiş, çocukluğundan itibaren resim ve heykel konusunda birçok ustanın atölyesinde, çıraklıktan kalfalığa geleneksel disiplinle yetişmiş ve kendini hep alaylı addetmiştir. Özellikle alçı kalıp ve döküm konusunda uzmanlaşarak birçok sanatçıya üretim ve uygulama aşamasında katkı vermiştir.

Kendi eserlerini ortaya koyarken sanatkâr, başkalarının eserlerine yardım ederken de kalıp-döküm ustası/zanaatkâr rolünü

üstlenmiş; hayatını idame için bina süslemeleri, apartmanlara kartonpiyer işleri yapmış ve bundan hiçbir şekilde guncmamıştır. Bu işlerin çoğu ona teklif olarak gelmiş ve o da bir bedel karşılığında bu katkıyı vermiş olmalıdır. Bu tespitlerimizi doğrulayan belgeler de mevcuttur: Heykeltıraş Ratip Aşır Acudoğlu'nun birinci seçilerek uygulamasını üstlendiği ve 26 Aralık 1934'te açılışı yapılan Kubilay Anıtı'nın kalıp ve döküm işlerini Fuad Mensi, İstanbul Haseki'deki Bulgur Palas'ın bodrum katında gerçekleştirir. Heykel üzerinde kalfalarıyla çalışırken çekilen fotoğrafta, sanatçının oğlu Samim Hürtürk de görülmektedir.

Bunun dışında Pietro Canonica'nın 1930-27 Temmuz 1932 tarihleri arasında gerçekleştirdiği **İzmir Atatürk Heykeli** ve Şadi Çalık'ın 1950'lerde İzmir Fuarı için yaptığı çalışmalardan **İşçi Heykeli**'nin de kalıp ve döküm işlerini Fuad Mensi Dileksiz üstlenmiştir.

GÖRSEL 103-104. Fuad Mensi'nin kartpostalardan yararlanarak çalıştığı şeftali natürmortu.

80 Samim Mensi Hürtürk, agy, s. 3.

GÖRSEL 105. Fuad Mensi'ye ait resim çantası, kapalı ve açık haliyle, İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

GÖRSEL 106-109.

İzmir'in işgalini müteakip Yunanlılar tarafından tahrip edilen Çanakkale Zaferi Abidesi'nin farklı açılardan çekilmiş model fotoğrafları bulunmaktadır. İnanç Hürtürk Koleksiyonu.

İZMİR'İN KAYIP “ÇANAKKALE ZAFERİ ABİDESİ”

Bu çalışmaya başladığımız andan itibaren en çok dikkatimizi çeken konu sanatçının kaybolan eserleri oldu. Kayıp derken Selanik ve İzmir'de atölyelerinin yanmasından ve maceracı kişiliğiyle bırakıp gittiği, unuttuğu eserlerden söz etmiyoruz; bunların da büyük bir yekûn tuttuğu muhakkak. Yerine yerleştirildikten sonra yok olan, yok edilen eserleri sözünü ettiklerimiz. Özellikle kendisini “heykeltıraş” olarak tanımlamasına rağmen maalesef çok az heykeli günümüze ulaşmıştır.

Tahminen 1916'da İzmir'e dönüşünde Enver Paşa'nın talimatıyla Poligon İnşaat Kumandanlığı'na işe alındığında, Poligon olarak bilinen tarihî köşkün önüne yaptığını söylediği Çanakkale Zaferi Abidesi, aktarılanlara göre İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin ertesi günü 17 Mayıs 1919 günü parçalanarak yok edilmiştir. Bir-iki yıl gibi kısa bir süre ayakta kalan heykelin yerinde bir görseline maalesef ulaşılammıştır.

Ancak elimize ulaşan fotoğraflardan birinin altına, oğlu Samim Mensi Hürtürk'ün yazdığı şu not bir belge niteliğindedir:

“Fuad Mensi'nin İzmir Poligon İnşaat Kumandanlığı'nda görevli bulunduğu sırada yapmış olduğu Çanakkale Zaferi'ni temsil eden heykelin modeli.”

Ardından sanatçının torunu İnanç Hürtürk'ün özenle koruduğu aile albümlerinde de aynı askerin diğer üç cepheden çekilmiş fotoğraflarını bulunca âdeta yapbozun parçaları birleşmiş

oldu. Dört cepheden fotoğraflanan bu askerin Çanakkale Zaferi Abidesi'nin modeli olduğunun kesinleşmesiyle birlikte söz konusu heykelin görüntüsüne dair fikir sahibi olduk. Bir gün yerinde, yapılıırken veya yıkılırken fotoğrafı da çıkar belki, kim bilir...

Abidede sağ eli göğsünde “şükür” ifadesiyle sol elindeki süngülü tüfeği sıkıca kavramış, kendinden emin, mağrur bir Türk askeri betimlenmiştir.

Heykelin yerine dair net bir kayıt yoktur. Ancak günümüzde askerî bölge içinde kalan, Poligon adı verilen köşk ve çevrede yaptığımız incelemeler sonucunda heykelin zamanında yine köşkün karşısında, sonraki yıllarda nakledilen tarihî süs havuzunun yerinde olduğu kanaati oluşmuştur.

Bu fotoğraflara dair not: Başındaki kalpağın Çanakkale Savaşı'nda kullanılmadığını, daha sonraya ait olduğunu söyleyen Haluk Oral Hocamız⁸¹ haklı olabilir zira eser zaten savaş sonrası yapılıyor ama heykeli yaparken sanatçının kalpağı birebir uygulayıp uygulamadığını bilmiyoruz. Birçok sanatçının uygulama aşamasında bu tür tasarrufları olduğu malumdur; özellikle bu tür toplumun geneline hitap eden kompozisyonlarda, model kullanmak onu birebir betimlemek, yansıtmak değildir. Belirli bir kişinin portresi, büstü veya heykeli olsa tabii ki mümkün olduğunca modele sadık kalmak gerekir.

81 Prof. Dr. Haluk Oral ile 22 Ocak 2025 tarihli sohbetimizden.

GÖRSEL 110. Fuad Mensi'nin İzmir Işıklar köyünde, kömür cürufundan yapıp hediye ettiği süs çeşmesi. Oturanlar: ?, Fuad Mensi, Tire Belediye Başkanı İsmail Taşlı. Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu.

AYDIN-KÖŞK'TE KÜLTÜR ANITI

Aydın'ın Köşk ilçesinde (o günlerde nahiye) 2,5-3 ay kadar kalarak gerçekleştirdiği ve Köşk İlkokulu'na (şimdi Adnan Menderes İlkokulu) hediye ederek okulun bahçesine yerleştirilen heykel, hakkında çokça yazıldığı için hakkında en çok bilgi sahibi olduğumuz eserlerdendir.

Bir öğrenciyi betimleyen eserde, model olarak okulun öğrencilerinden Ömer'in betimlendiği söylenmektedir. Cumhuriyet'in ilk devrinde kültür devriminin tasvir edildiği eserde, dinamik ve kararlı bir genç, üzerinde eski yazı kitapların olduğu rahleyi arkasında bırakıp sol elinde yeni yazı ders kitapları ve sağ elinde de yanan bir meşale ile ufka bakmaktadır.

Zamanın ulusal ve mahallî basını tarafından epeyce konu edilen eserin, 1980'li yıllara kadar okulda korunduğu bilinmektedir.⁸² Bu tarihlerde Aydın Milli Eğitim Müdürlüğü yetkilileri tarafından hazırlanmakta olan Kültür ve Tabiat Varlıkları Müzesi'ne konulmak üzere teslim alınmış ve sonra da kayıplara karışmıştır. Umut ediyoruz ki Aydın'da bir resmî kurumun deposunda unutulmuş durumdadır. Aydın Milli Eğitim Müdürlüğü ve İl Kültür Müdürlüğü nezdindeki girişimlerimiz maalesef sonuçsuz kalmıştır.

Bu iki anıt dışında, Tire yakınlarındaki Işıklar köyünde bir meydana kömür cürufundan yaptığı selsebil/süs çeşmesi de günümüze ulaşmamıştır.⁸³ O yıllarda atık malzemeyle yaptığı bu eser, Fuad Mensi'nin entelektüel kimliği ile hem malzeme bilgisini hem de atık malzemeyi değerlendirme becerisi hakkında fikir vermektedir.

İzmir ve çevresini özellikle Aydın, Bergama, Dikili ve Ayvalık'ı dolaşarak bu beldelerin farklı güzelliklerini suluboya veya yağlıboya resmederek ölümsüzleştiren Fuad Mensi, heykellerinde olduğu gibi resimlerinde de realisttir. Ressamlık ve heykeltıraşlığı birlikte sürdürdüğü için her iki alanda gerçeklik duygusunu veren üçüncü boyut üstün bir yer tutar. Bilhassa, küçük heykelleriyle yan yana bakıldığında, figürlü bir resmindeki "draperie" denilen kumaşın detaylarındaki işlenişte üstün bir yetenek ve titizlik fark edilir. Figürdeki kumaşın dökülüşiyle mitolojik heykeldeki kumaşın kıvrım ve dökülüşi hemen hemen aynıdır. Bu benzerlik, şüphesiz gerçekçi bir gözlem gücünün eseridir. Bu gözlem gücünü Fuad Mensi'nin karpuzlu natürmordundaki dilimde kalmış bıçak izlerinde bulduğumuz gibi yarı empresyonist bir manzarada, kayalıkların belirli planlara ayrılışında da buluruz. Gerek

GÖRSEL 111. Fuad Mensi, Aydın Köşk'teki Kültür Anıtı'nı bitirdiği günlerde.

natürmortlarında, gerek suluboyalarında desen sağlamlığı belirgin biçimde göze çarpar. 70 yaşındayken Anadolu gazetesi muhabiri Nevzat Uca'nın, "Neden daima meyve resimleri yapmakta ısrar ediyorsunuz?" sorusuna verdiği cevap ilginçtir: "İsrar etmiyorum ki... Mecburum... İnsanlar taassuptan model olmazlar, kabul... Fakat manzaralara da ne oluyor? Güya en güzel manzaraların bulunduğu mevkiler memnu mıntık imiş. İşte bu yüzden bana yarenlik eden meyveleri aguşuma alıyor, hem resmini çiziyor hem de modelimi yiyorum; ne mükemmel sanatkarlık değil mi?"⁸⁴

Fuad Mensi'ye göre sanat, "alınıp satılması yasak olan, hür kafa ile hür ruhun işbirliğinden doğan eser", sanatçı ise "saray ve konak kapılarında el etek öperek dilenmeyen, bağımsızlığını seçim pazarında mezata çıkarmayan güzele, iyiye, doğruya ve ileriye gönül vermiş adam"dır.⁸⁵

⁸² 9 Temmuz 2024 tarihinde heykeli araştırmak üzere Köşk ilçesini ziyaretimizde okul binasının yenilenmekte olduğunu gördük. O sırada aynı okuldan mezun olmuş çevredeki kişilerle konuşmalarımızda okulun 1938'den bugüne üçüncü kez yıkılıp yapıldığı, 1980'lerde heykelin okul girişinde, bina içerisinde olduğu söylenmiştir. Telefonla ulaştığımız eski okul müdürlerinden biri de Aydın'dan gelen heyetten söz etmiştir.

⁸³ 9 Temmuz 2024 tarihinde heykeli araştırmak üzere Tire ve çevresini dolaşırken, Işıklar Köyü Muhtarı Ahmet Demir, şu an köyde böyle bir eserin var olmadığını teyit etmiştir.

⁸⁴ Nevzat Uca, agm, s. 4.

⁸⁵ Nevzat Uca, agm, s.3.

Hayatı bunca fırtınalar içinde geçen ressam, nasıl vakit buldu da bu derece üstün bir gözlem gücüyle ve en ufak teferruatı gözden kaçırmadan tespit edebildi? Bu sorunun cevabı basit: Fuad Mensi Dileksiz'in çok küçük yaşta işe başlamış olması ve dışa dönük bir dikkatin onda azami nisbette gelişmiş bulunması... Hayatın maceraları onun çevresini dikkatle izlemesini gerektiriyordu. Bu dışa dönük dikkat sayesinde her şeyi görüyor ve gördüğü gibi de gösterebiliyordu... Çok dikkate değer bir husus, onun hayatındaki istikrarsızlığı yansıtıyor. Resimlerinin pek çoğunda tarih olmadığı gibi imzaları da muhtelif. Bazen Fuad M., bazen F. Mensi, bazense Fuad M. Dileksiz olarak imza atmıştır. Bu istikrarsızlık hayatı boyunca sürüp gitmiş, bir yerde ve bir işte sebat etmemiştir.⁸⁶

Ölümünden 15 yıl önceki söyleşide ölümünden korkmadığını söyleyen Fuad Mensi Dileksiz, ömrünün son yıllarında Tire'de

âdeti inziva hayatı yaşarken gözlerine inen katarakt ve prostatlarından rahatsızlığı dolayısıyla dünyadan elini, eteğini çekmiş; âdeti kendini unutulmaya bırakmıştır.

85 yıllık çok hareketli, maceralı bir ömürden geriye yüzlerce karakalem, suluboya, yağlıboya resim, az sayıda heykel ve dil-den dile aktarılan macera ve kahramanlık öyküleri kalmıştır. Dünya çapında şöhretlerle çalışmış kudretli bir heykeltıraş, İzmir'den yetişen ilk Türk ressam olarak kayda geçmenin ötesinde çoğu belge niteliğinde yüzlerde orijinal eser ortaya koymuş özgün bir ressamdır. Aynı zamanda bir şair olan Fuad Mensi'nin bazı konuşmalarında aktardığı, kişiliğini ele veren şiirleri de vardır. Şiirlerini yazdığı bir defterinin varlığı bilinmekle birlikte bugüne kadar ortaya çıkmamıştır. Bazı konuşmalarında geçen şiir parçaları dışında bir tek "Son Zil" adlı şiiri kendi el yazısı bir levha olarak elimizdedir.

Sanatkâr...

*Başka memlekette izzet ü ikbal görür.
Bizde bu biçareler hep aç ölür.*

*Başka yerde başlar üzre taç olur.
Bizde sanatkâr olan hep aç ölür.*

*

*Yârab ne büyük hata ettim de sanata taptım.
Bırakıp râh-ı çimenzârı koşup çöllere saptım.
Heder oldu hayatım şu serap uğruna gitti,
İşte budur her günkü sözüm hep nakaratım,
Yârab ne büyük hata ettim de ben sanata taptım.*

*

*Açıktır kapım ehli vicdana her vakit
Gel ey yolcu eyle aram, bir nasip al da git.*

*

Tirelilere

*Bin türlü yalan dolanla avundum,
Hem de öldü hayatım, toptan soyuldum,
Var hayli zaman ki ben de öldüm,
Tire çöllerinde naleyi güzün heyhat*

*Kaçıp kurtulmak ömrüm aya,
Birkaç dostumu edemedim feda.
Çok bildirecek sözüm var ama,
Belki ulaşır fûşi ahyabe heyhat.*

*

Tire' de Bana

*Tire'de bana kimi zati, kimi Lûti, kimi ayyaş dediler,
Kimi casus, kimi münkir, kimi dindar dediler.
Kimi şebnem diye diz çöküp destimi öptü,
Kimi bir dahi, hemperver diyerek peşime düştü,
Kimi delice, kimi Mevlevi, kimi serseri dediler.
Bilmediler aslımı, tab'im bana bühtan eylediler,
Dinleyip ehli vicdan bu herzeleri,
Sonunda bana Eyyûbi zaman, onlara sus nadan dediler.*

*

Feleğe

*Çevirdi yüzünü felek de heyhat,
Yok minnetim, penahım heyhat.
Bu yerde bana zarar muhakkak,
Etmek dileyince kârı heyhat.*

*

Heykeltraşlığa

*Yıllarca uğraştım şu menhus san'at ile
Çok zahmetler verdim şu aciz akle
Şimdi alâkam kalmadı, çok şükür taş ile toprak ile,
Heykeltraş olmakta maksadım ne imiş anlayamadım.*

*

Rabbü'l-Alemin

Rabbü'l-Alemini zikrederken âl-i Kur'anım benim
Hem İsevi, hem Musevi, ehli İslam hepsi ihvanım benim
Girip gördüğüm her mabedde Hakka ibadet eylerim
Dini alet eyleyen madrabazdır ancak, düşmenim benim
Sulhu adli ölmeden görürsem sahayı dünyada ben
İşte o gündür ancak en büyük hengam-ı bayramım benim.

*

Uymuş diyelim gönlüne dünya sonu ne?
Biter elbet bir gün bu rüya sonu ne?
Yüz yıl yaşadım kâma muvafık,
Farzet, yüz yıl daha yaşasam,
Olur ya, sonu ne?

*

Oyle bir mest ... san'ata dildadeyim,
Serseri zanneyler görenler, ben ise alemi baladayım,
Kaydı dünyadan münezze bir garib hülyadayım,
Malı ve c... neyleyim bir revkal'adeyim,
Cismi natamamımda parçalanmış bir libas,
Kerem ve dehr eylerim her dem temas,
Müzeviyim müstafiyim bir hükümdarım dilemem bir iltimas,
Kıymeti dünya nedir indimde var eyle kıyas,
Kaydı ikbali saadetden fakat azadeyim,
Cenneti bir habbeye satmış bir adem zedeyim.

*

Zair... Burası...

Şarab-ı mehasini tabiatın bir meyhanesidir
Sende benim gibi serhoş musun, olmaya mı geldin?

Fakr-u halin itme izhar Hâlikin bilmez mi hiç
Aleme ihsan eder de sana vermez mi hiç.

Vatan, sanat için didindim sarfettim hayli emek,
Bıkmadım yorulmadım, mahvetti beni var olası ah bu felek.

Hak tecelli eyleyince her işi asan eser,
Halk eder esbabın bir lahzada ihsan eder.

Bence şâd ile dilenci birdir.
Biri hürmete diğeri merhamete layıktır.

*

Uzanırken her gece bitap şu kuru tahtalara,
Yeisli kalbim eşim evladım diye sızlar.
Gâh bîhud yatarım gâh tâbesabah ağlar.
Dökerim gözyaşlarımı şu kuru tahtalara.

*

Her gün bir başka elem her gece bir başka ölümle.
Bitap girerim şu mezar-ı muvakkatime.
Toplanır fecayi-i hayatım emzar-ı dikkatime
Derim şu anda Yârab, ah ölebilsem,
Madem ki yok ağlayacak mevtime kimsem.

*

Ben ölürsem deyiniz vükelâyı zamana,
Bu adam çok gezdi, çok gördü, susuz çöller aştı.
Birkaç dil bilir, her iş elinden gelir, ressam ve heykeltıraştı.
Sizlere güvenmedi, sizlerden dilenmedi, çalıştı, öldü.
Sanat yaptı ve anı kefen yaptı, büründü, gömüldü.

*

Kimse duymadan ölmeliyim
Çektiğim ızdırab hiç bilinmemeli
Ne bir servi ne bir kırık siyah taş,
Belirsiz kalsın gömüldüğüm yer dikilmemeli
Beni bir girdaba atın, sürüklesin kar-ı deryaya
Cismim gibi ismim de mabud olsun
Kimse göz yaşı dökmemeli.

*

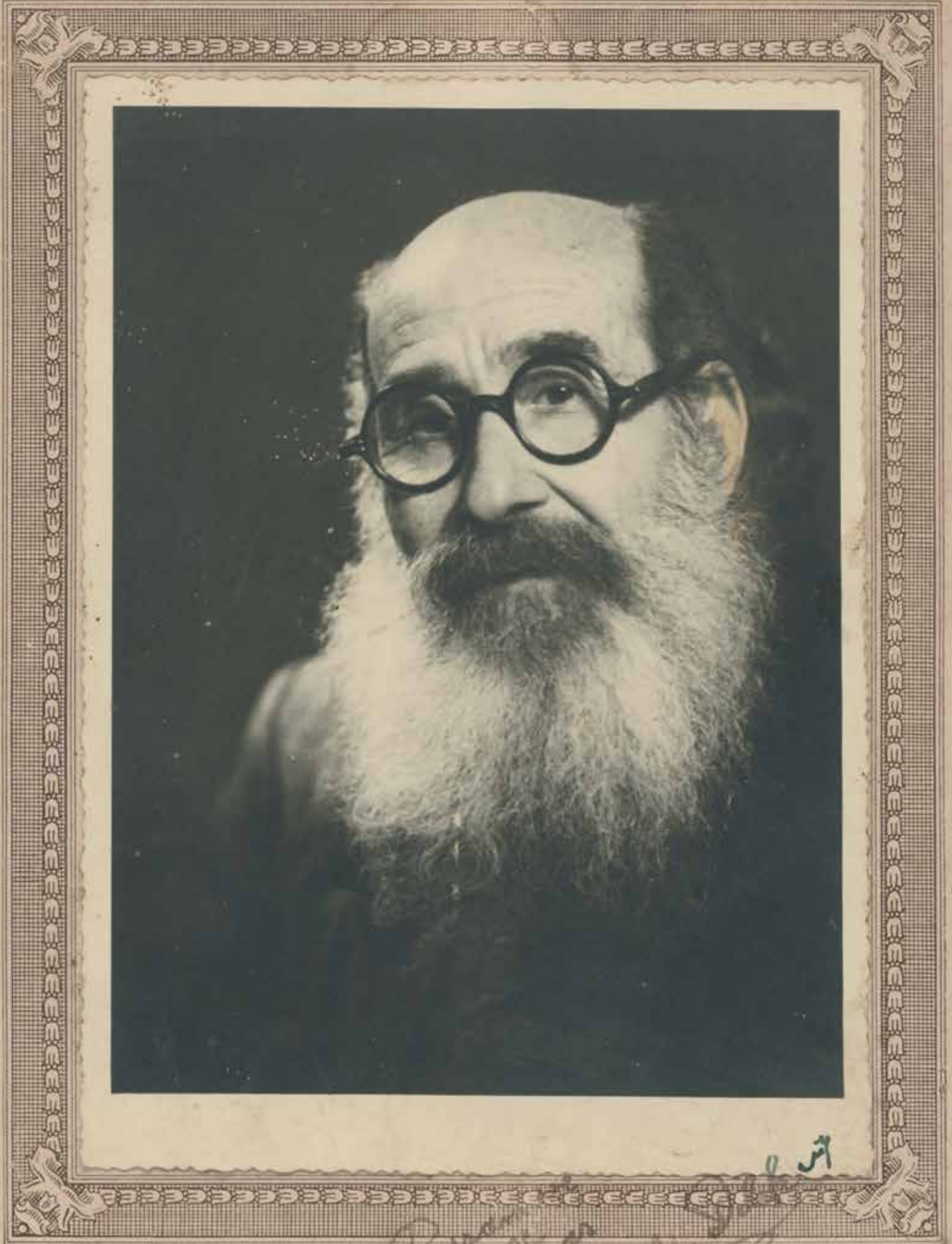
Son Zil

Bir gün,
Sevilmis ve sevilenler bir bir gelecekler,
Zili defatle çekip üzgün bekleyecekler.
Setaretle koşulup, açılan daim bu kapı,
Matemler içinde verecektir şu cevabı:
Nedir?
Köhne bir tabut, omuzlarda Mebhut giryeli gözler,
Götürdüler o bedbahlı sizden önce gelenler.
Zair şu son çektiğiniz zil,
Bedbahlı mağdur bir sanatkarın bil
Ruhu pakine ömrü sefiline ağlıyor.
Sanki bir teraneyi matem çalıyor.
Tun...n...n...n...!!

Fuad Dileksiz

GÖRSEL 112.

Fuad Mensi'nin kendi el yazısıyla yazdığı "Son Zil" şiiri.

GÖRSEL 113. Ressam ve Heykeltıraş Fuad M. Dileksiz,
Özel Koleksiyon.

TÜRK DİYOJENİ FUAD DİLEKSİZ'İN HAYATINDAN

N. ÇAĞLAYAN

Üstad Fuad Dileksiz'i evinin sade dekoru içinde tanıdım. Ak saçlarına ve sakalına işlenmiş 72 yılın rengi, yaşanmış çilelerinden örülmüş bir hevenkti sanki...

Sadelikle temizliğin kaynaştığı renkler, peşinde koşmadığı şöhretlerle, yüklenmediği minnetlerdi. Bambaşka bir yaşayış üslubu ile düzenlediği mütevazı yuvasına "Diyojen küpü" demek yerinde olur.

Ben de geçen pazarı tiryaki dostlarıyla birlikte bu küpte geçirdim.

Güzel sanat, tatlı sohbet, ince nükte, değerli tecrübe, şiir ve felsefe tadımlı bu çatı altındaki saatlerde ülfet, bir külfet olmaktan çok uzaktı. Üstad, Eşrefpaşa'nın yamaç caddelerinden birinde oturuyor. Büyücek bir pencerenin kapı vazifesini gördüğü yerden bir-iki basamakla bir odaya indik.

Burası bir meşherdi.

Kuru ve yaşlarıyla mukayeseli meyve tabloları duvarlarda yer almıştı. Çerçeveleri sade, yaldızsızdı. Fakat bu iddiasız çerçeveler içinde iştihayı tahrik eden enfes meyveler fırçalanmıştı. Portakallar, mandalinler, limonlar, elmalar, ağaçlarından sanki yeni kopmuş, üzümler, incirler tabaklara sanki yeni konulmuştu.

Dumanından kokusu duyulurcasına canlı bir fincan kahveden, ucu küllenmiş sigaradan insanın âdeta bir nefes çekesi geliyordu.

İstanbul'da ziyaret ettiğim muhtelif resim sergilerinin, âdeta bilmece çözer gibi anlamaya çalıştığım tablolarına mukabil, şu canlı resim karakteri bana fazlaca zevk verdi.

Bir Konuşma

Üzeri eski fakat tertemiz bir kilimle örtülü tahta sedire oturmuş, bu her biri cidden birbirinden güzel tablolara dalmıştık. Bizi birkaç dakika yalnız bırakan üstad; biraz sonra mültefit, mükrim ve gençler gibi seğirtir bir cevvaliyetle göründü.

Kendi eliyle pişirdiği kahveleri yudumlarken hatıralarının izleri üzerinde beraber yürüdük. İzahlarından anlıyoruz ki Fuad Dileksiz gençliğinin ateşli çağlarında cephelerden cepheye koşmuş; Kafkas'ta, Yemen'de, Cezayir'de Tunus'ta dövüşmüştür; vurmuş, vurulmuştur. Varlıklı günlerini, kendini çeken yabancı ülkeleri görerek bilgi artırma ve sanat sahasına harcamış, Avrupa'yı karış karış gezmiştir...

Fransa'da, İtalya'da, Yunanistan'da uzun seneler kalmış, heykeltıraş Victoria Macucci'ye cıvraklık etmişti. Heykeltıraşın daima "Türk" diye andığı 250 talebeden biri de o olmuştur.

Darlık günlerinde mahrumiyete güler yüzle katlanmıştır, çul çaput, bez kaput, ibrişim kuşak, kolalı gömlek hepsi bir deyip geçmiştir.

Bugün sırtına giydiği gömleği kendi biçip diken, pantolonunu kendi yamalayan, çamaşırını kendi yıkayan üstadın nikbin ve filozof hâli, sıhhati için Tanrı'ya hamd ü şükrü bir çoğumuza örnek değerdedir.

Onu kendisine has bir yaşayışa sevk eden halet-i ruhiyede vakit vakit kopan fırtınaları anlamak pek kolay değildir. Bilhassa nefsin istihkâr eden bir sadelikle alayışe bigâne bir yaşayışı vardır. Evini kendi rehberliği ile gezerken bunu yakından daha iyi görmek kabil oldu.

Küçücük kapılardan geçerek daima bir iki basamakla indikçe derinleşen kuytu köşeler, küçücük, küçücük odalar.

Üstad, bu sağa sola gömülmüş küçücük odacıklar için ecnebi bir kadın şairin söylediği şu cümleleri tekrarladı:

"Fuad Bey, sizin evi yapan mühendis mutlaka sarhoştur. Sağa düşmüş bir oda yapmış, sola düşmüş bir oda yapmış."

Hakikaten evceğizin tertibatında böyle serbest bir hâl vardır... Çalışılan her atölyede modellerin göze hoş görünür bir sıralanışı vardır. Kıyıda köşede de yine üstadın kendi eserlerinden elinde kalan heykeller yer almıştır. Kimi tamam, kimi yarım... Bu heykeller arasından geçerek indiğimiz yatak odası evin en enteresan kısmını teşkil ediyor.

Burada tahtadan bir karyola... Şilte yeri de, yastık yeri de tahtadan bir yatacak var...

Bu tahta yatacağın insan vücuduna huzur ve dinleniş vermediğini iddia etmek beyhude olur. Buna rağmen tavana asılmış yataklar ve yorganların uzun zamandır bagajlı durmaktan âdeta küskün bir hâli var.

Yetmiş iki yılını, renkler, ahenkler, seyahatler, iyi kötü günler ve dostlar arasında geçirmiş bir sanatkârın artist ruhunu, yorgun vücudunu, neden böyle tahtalara esir ettiğini anlamak kolaydır sanmayın.

Belki çok sevdiği karısını çok genç yaşta kaybedişinin bu hayat tarzına tesiri vardır. Hasretini çektiği aile, eş, evlat boşluğunun ardındaki bu münzevî hayatında mesut mudur, o da bilinmez...

Ressam ve heykeltıraş üstad Fuad'ın çalışma odası orijinaldir. Yerde pencerenin önüne uzatılmış bir post. Ortada tabelasında, tek çöp bulamayacağınız sac bir soba. Bir köşede ruhuna, sanatına, yıllar ve yıllar boyu sadık kalmış boyaları, fırçaları... Sehpasında çalışmakta olduğu "İsa'nın Yıldızı" isimli eseri...

Duvarlarda gezdiği diyarların âdetlerini ve ananelerini resim kültürüyle renklemiş, ahenkleştirmiş tablolar... Bunların bazılarında şarkın ruhundan alınmış gölgeler var ki insan bir yakınlığın ılık havasını teneffüs eder gibi önünde mihlanıp kalıyor.

Üstadın 72'nci yılında hâlâ kendi işini kendi gördüğü ve beden çevikliğine şahit olan mutfağı, bir kadın eli değmiş gibi tertemiz. O gün pişirdiği ıspanak aşını işaret ederek:

- Bu yaşta sebzeler benim için şikâyetli kabullendiğim yemeklerdir, dedi...⁸⁷

87 N. Çağlayan'ın 1952'de Yeni Asır gazetesinde yayımladığı bu metin, *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 6'da alıntılanmıştır.

BÖLÜM 2.

ESERLER

001.

Yaşlı Adam

Karton Üzerine Kara Kalem, 26x20 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

002.

Kadın Figürü

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 50.5x28 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

003.

Anne ve Çocuk (Pieta)

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 53x36 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

004.

**Okuyan Kadın (Sevgisiz Kalb
Lambasız Fanusa Benzer)**

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 53x34 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

005.

Portre (Semih Gül'ün Çocukluğu)

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 30x22 cm

Tire Kent Müzesi Koleksiyonu

006.

İkili Figür

Seramik, 33x18x14 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

007.

Üçlü Figür

Seramik, 33x20x12 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

008.

Afrodit

Seramik, 32x10x9 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

009.

Disk Atan

Metal Döküm, 15x13x6 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

010.

Figürlü Şamdan

Alçı, 25x18x18 cm

İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

Kadın figürü kabartmalı şamdan ve Zeybek heykeli, sanatçının oğlu Samim Hürtürk tarafından 26 Aralık 1983 tarihinde Beşiktaş 3. Noterliği'nin 54129 sayılı belgesi ile Mimar Sinan Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı İstanbul Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonuna devredilmiştir.

011.

Zeybek

Alçı, 62x32x26 cm

İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu

012.

Vidinli Tefik Paşa, 1916

Alçı

İzmir Millî Kütüphane Koleksiyonu

013.

İzmir Valisi Rahmi (Arslan) Bey

Alçı

İzmir Millî Kütüphane Koleksiyonu

014.

Çingene Kızı

Tuval Üzerine Yağlıboya, 88x41 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

015.

Çingene Kızı

Tuval Üzerine Yağlıboya, 85x45 cm

Özel Koleksiyon

016.

Tef Çalan Kadın

Tuval Üzerine Yağlıboya, 52x31.5 cm

İnanç Hür Türk Koleksiyonu

017.

Civciv

Kontplak Üzerine Yağlıboya, 16x22.5 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

018.

Civciv

Kontplak Üzerine Yağlıboya, 17x21 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

019.

Kümes

Tuval Üzerine Yağlıboya, 46,5x31 cm

Mert Hürtürk Koleksiyonu

020.

Çiçekçi Kadın, 1953

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 175x92 cm

Tire Kent Müzesi Koleksiyonu

021.

Venedik Sahilinde Akşam (Gökyüzünde Haç Görülmesi Efsanesi)

Duralit Üzerine Yağlıboya, 42x78 cm

Özel Koleksiyon

022.

Aydın'da Develer

Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x35 cm

Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu

023.

Dansçı

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 42x25.5 cm

Özel Koleksiyon

024.

Çadırım, 1945

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x25 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

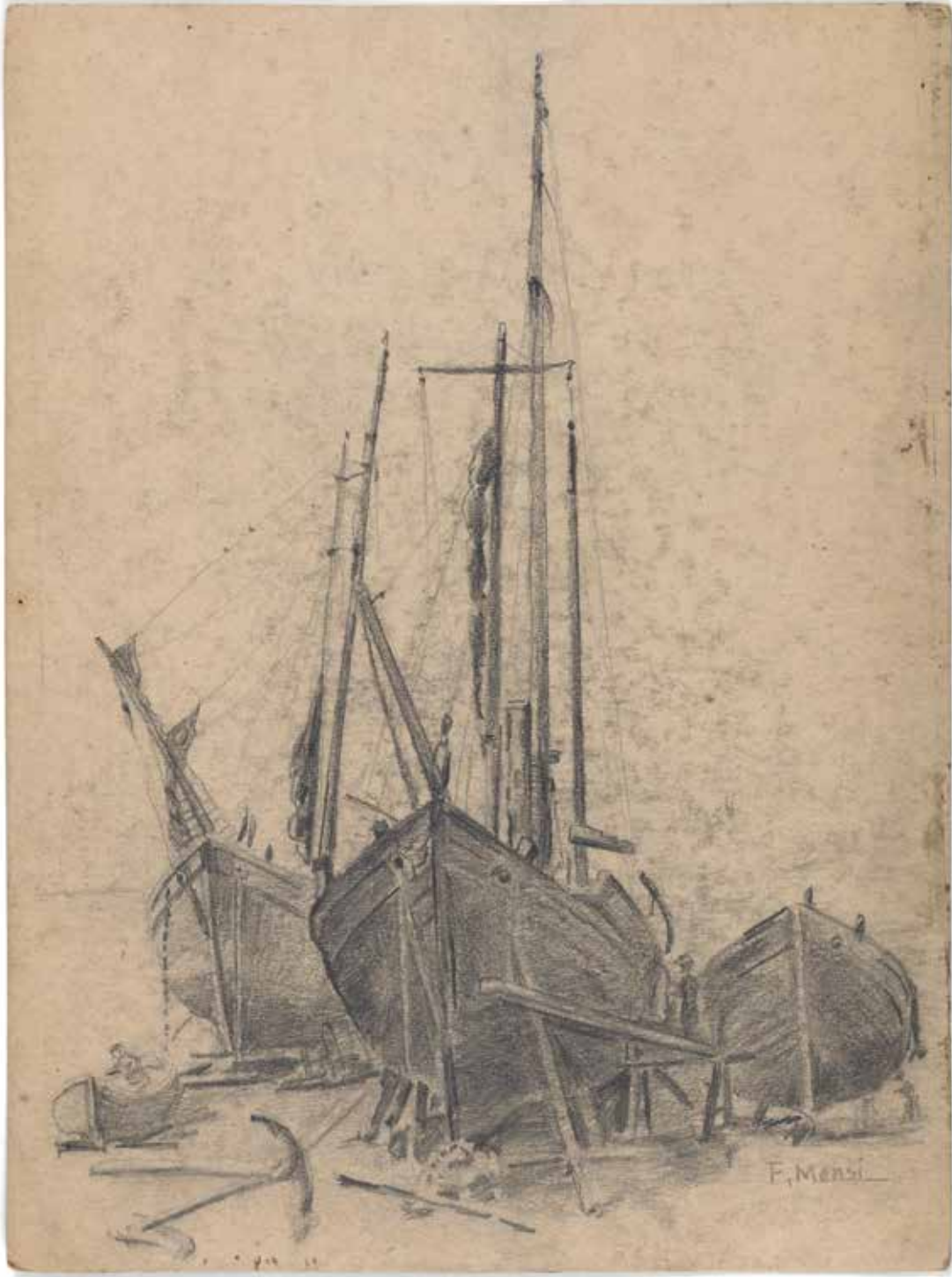

025.

Sokaktan

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x24 cm

İnanç Hür Türk Koleksiyonu

026.

Tekneler

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 24x18 cm.

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

027.

Tekneler

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x24 cm

Zerrin Tuluğ Koleksiyonu

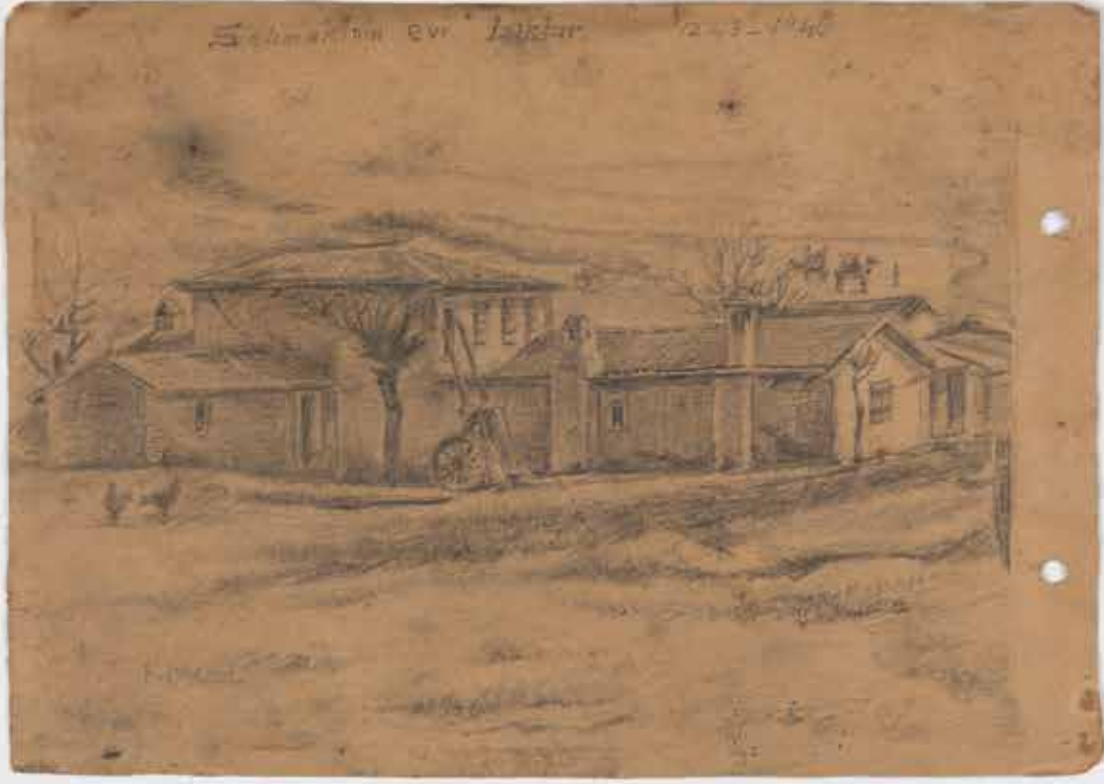

028.

Tekne, 1945

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 23x18 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

029.

Selimaki'nin Evi - Işıklar, 1946

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x22 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

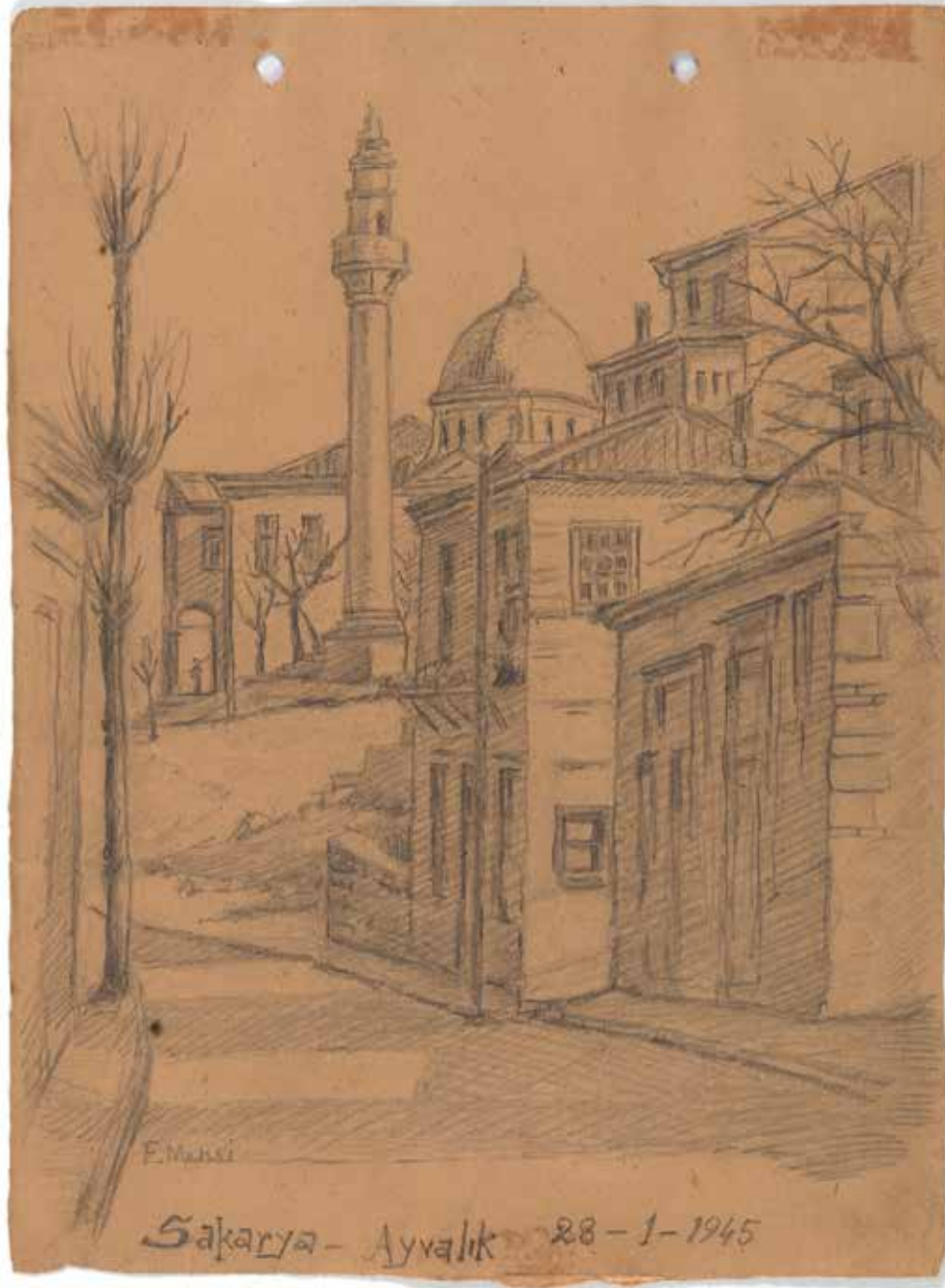

030.

Peyzaj, 1946

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 17x23 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

031.

Sakarya-Ayvalık, 1945

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 22x18 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

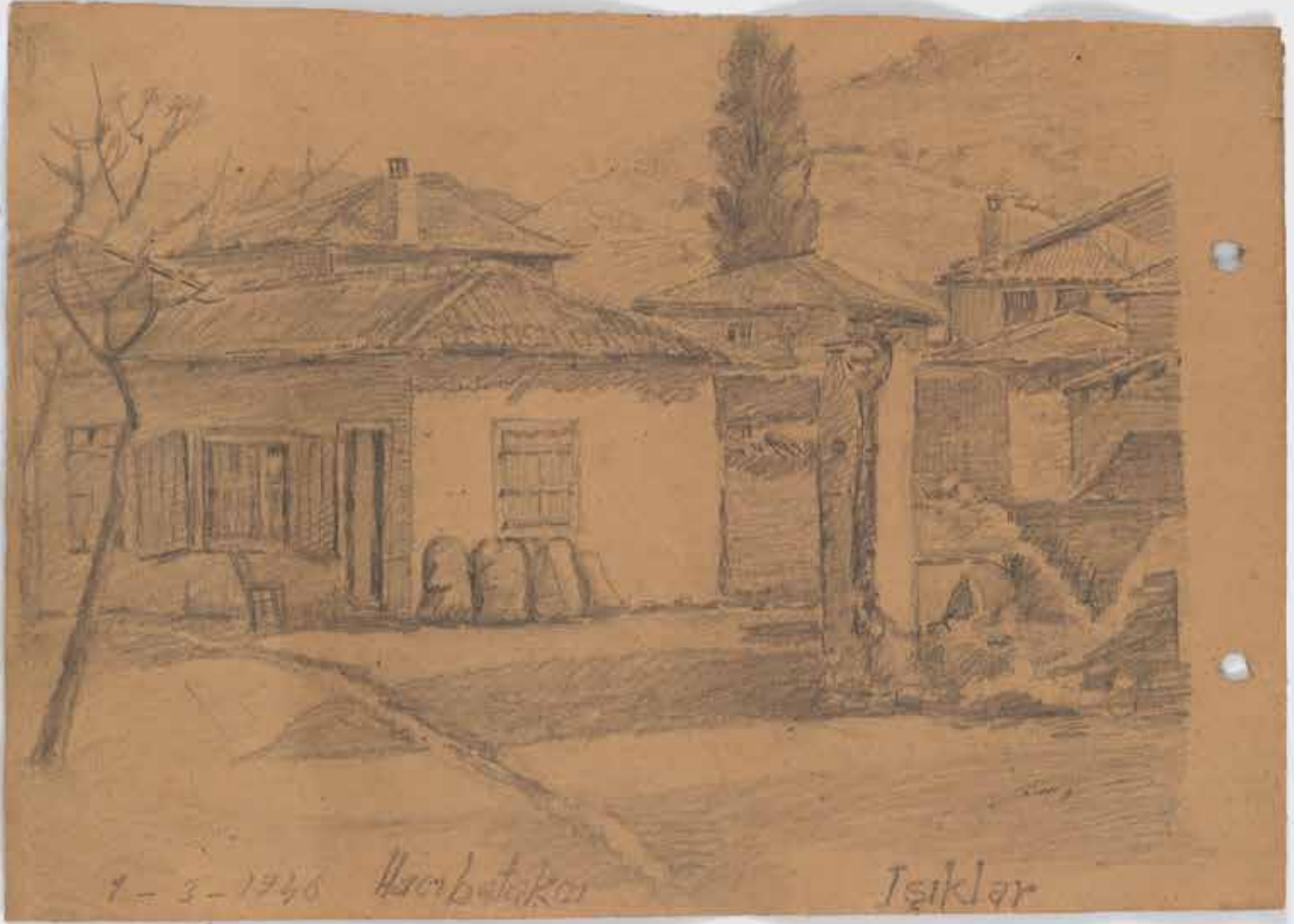

032.

Kahve Önü-Işıklar, 1946

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 23x15 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

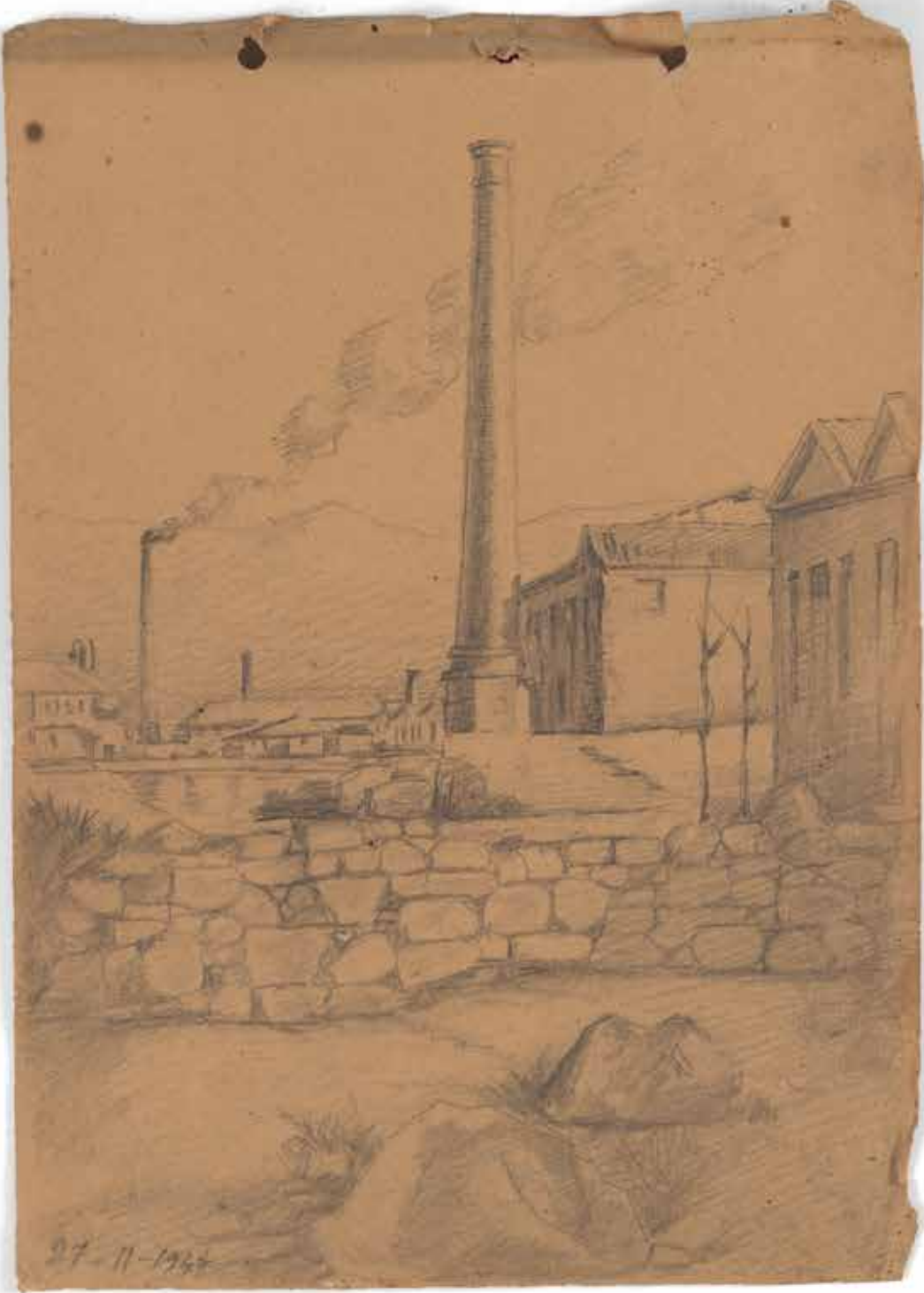

033.

Hacı Batakçı-Işıklar, 1946

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x23 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

034.

Ayvalık-Fabrikalar, 1944

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 23x18 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

035.

Desen

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x23 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

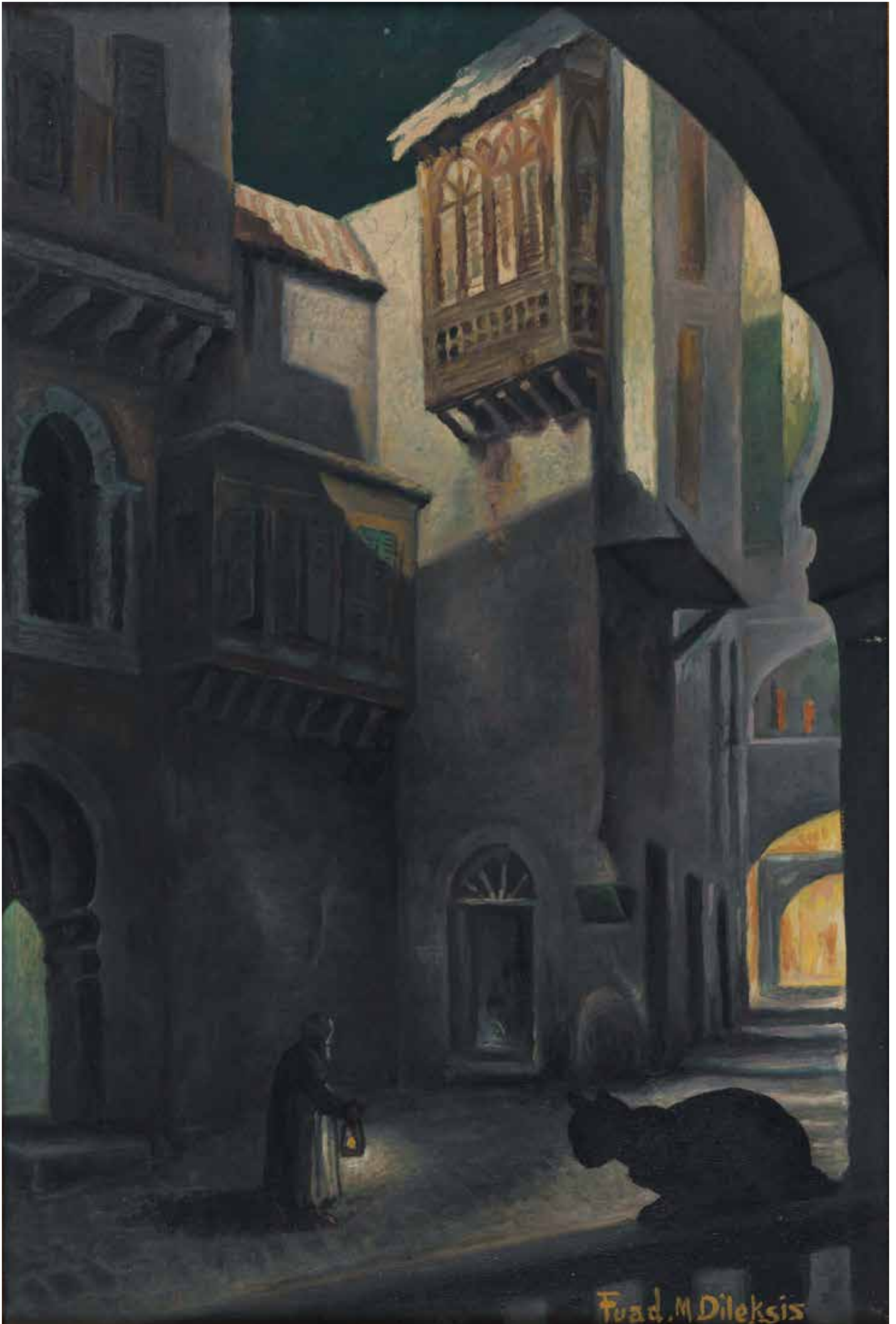

036.

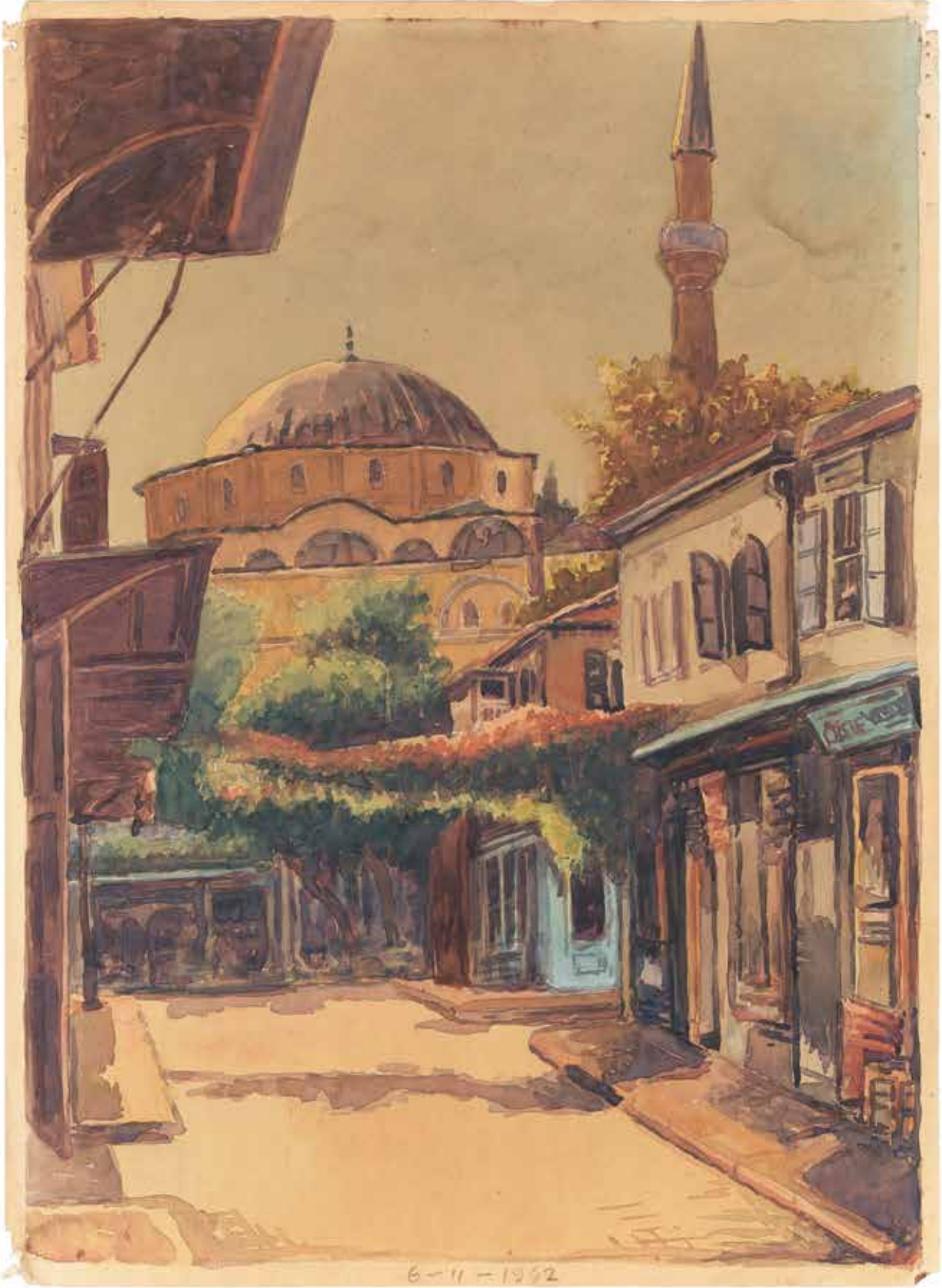
Desen

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 23x18 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

Fuad M. Dileksiz

038.

Sokak

Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x40 cm

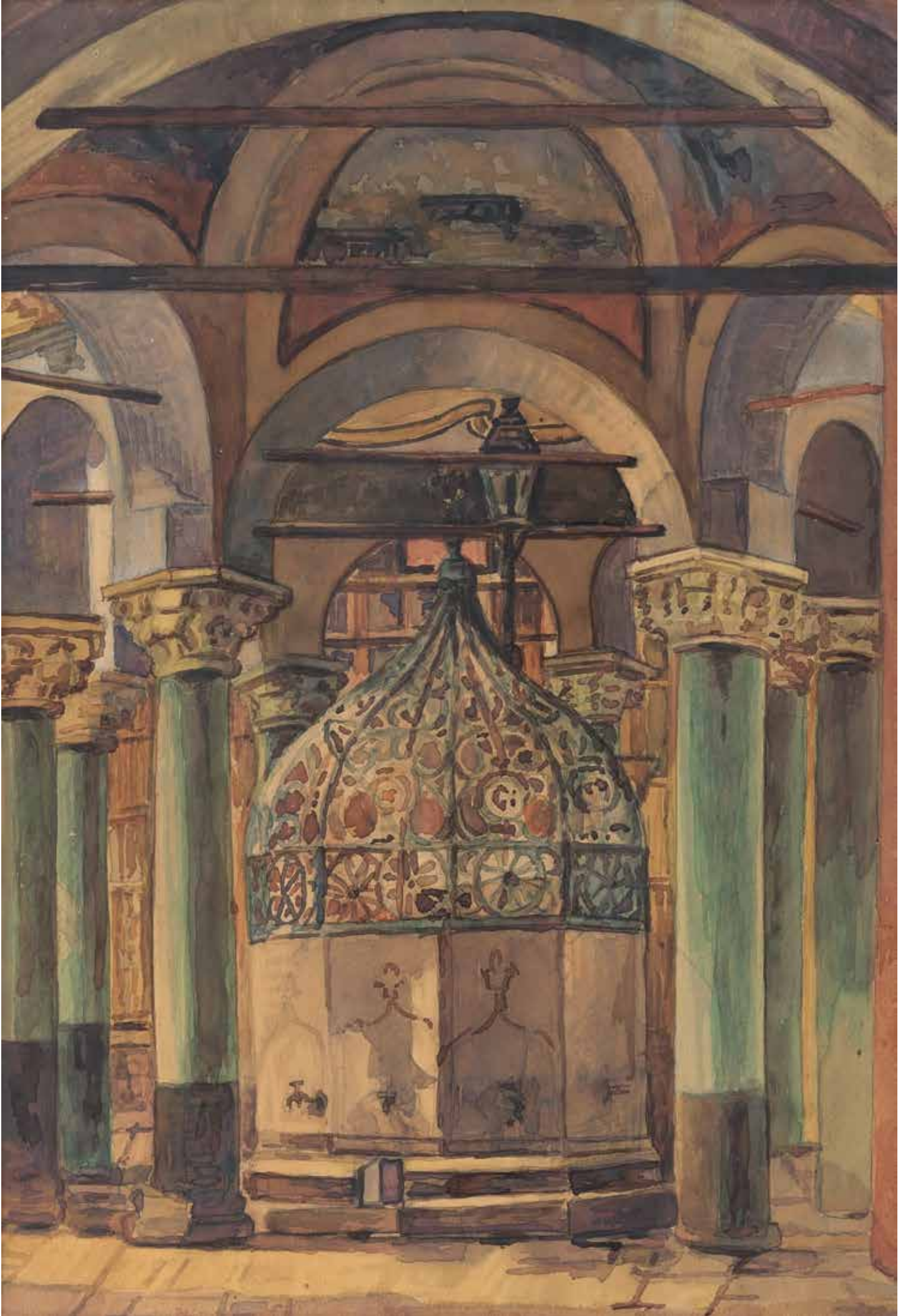
İnanç Hürtürk Koleksiyonu

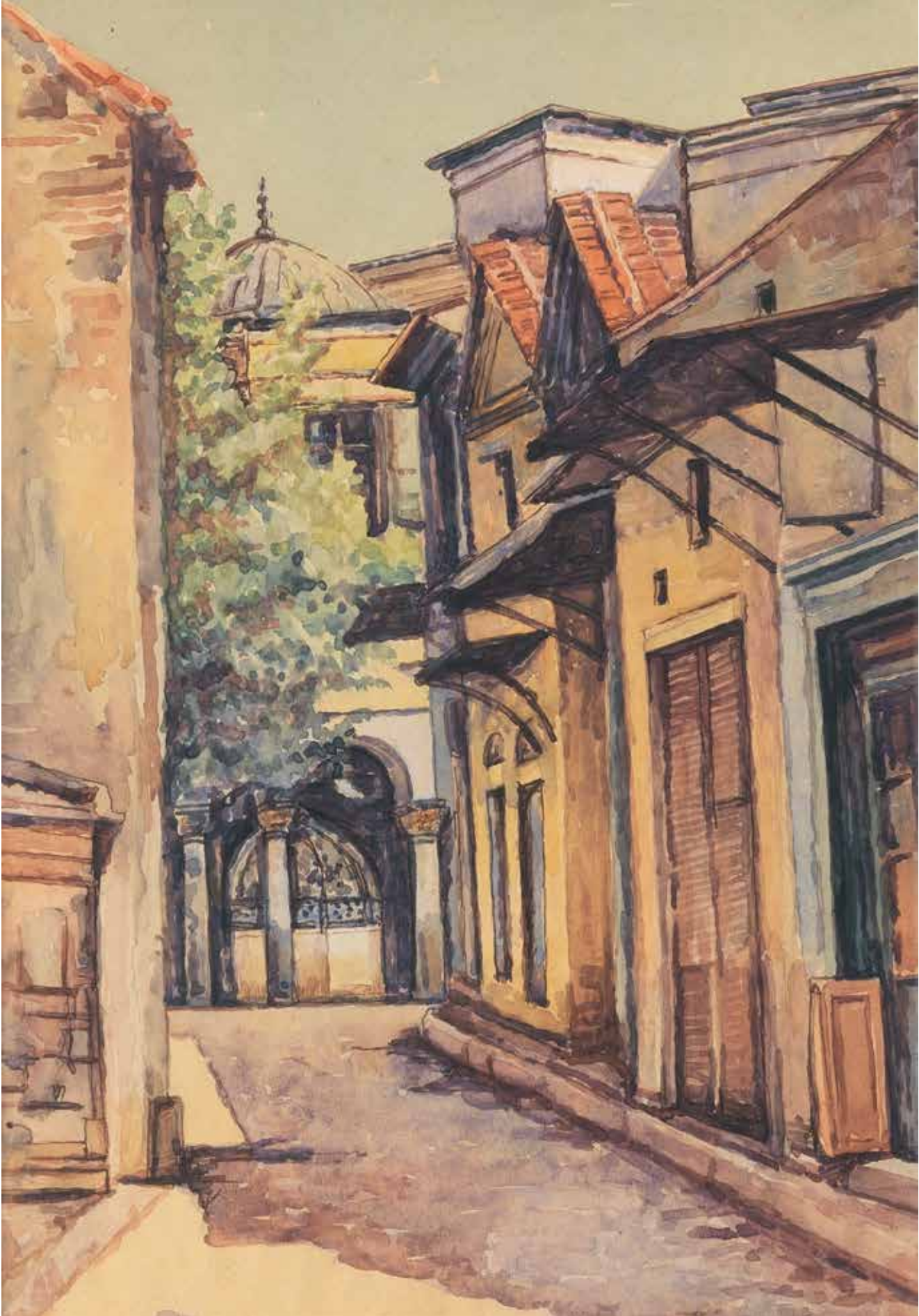
037.

İzmir, Hisar Camii, 1942

Karton Üzerine Suluboya, 36x24 cm

Zerrin Tuluğ Koleksiyonu

039.

İzmir, Şadırvan

Kâğıt Üzerine Suluboya, 35x26 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

040.

İzmir, Sokak

Kâğıt Üzerine Suluboya, 35x25 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

041.

İzmir Şadırvan Camii

Kâğıt Üzerine Suluboya, 35x25 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

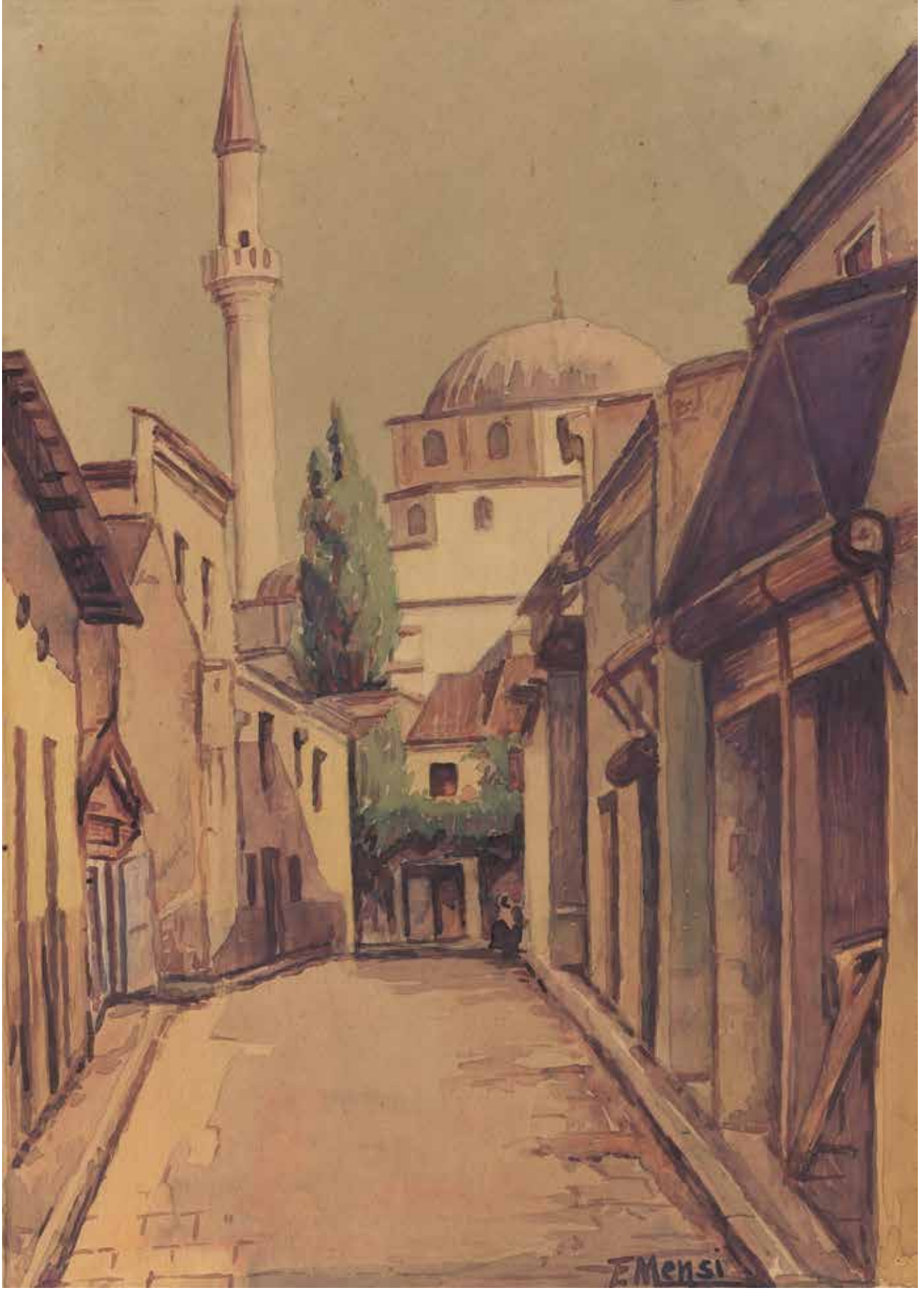

042.

İzmir Kemeraltı Camii

Kâğıt Üzerine Suluboya, 35x25 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

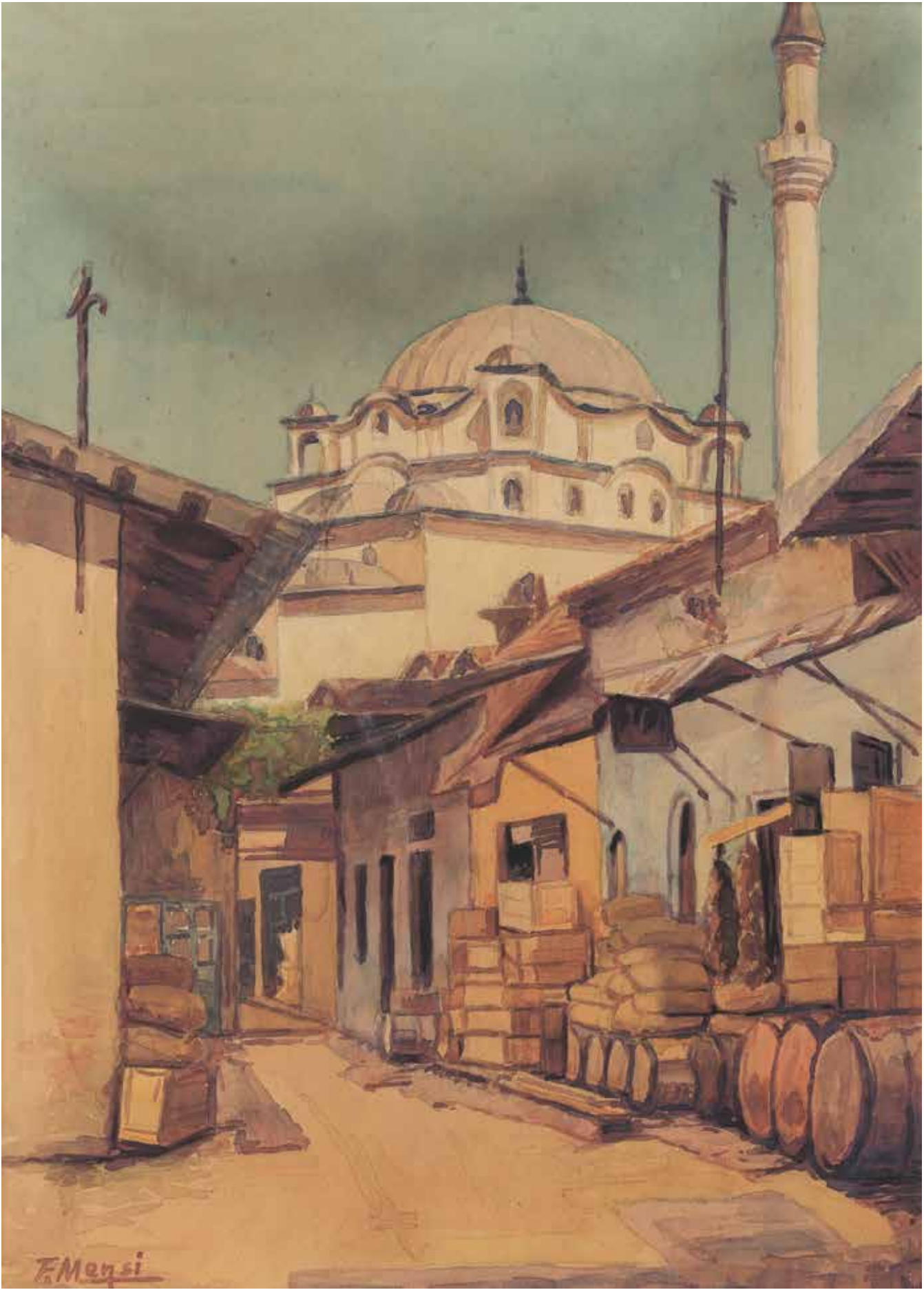

043.

İzmir Hisar Camii, Dökmecilerden

Kâğıt Üzerine Suluboya, 37x27 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

044.

İzmir Şadırvan Camii, Küçük Demir Hanından

Kâğıt Üzerine Suluboya, 37x27 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

045.

İzmir Salepçioğlu Camii

Kâğıt Üzerine Suluboya, 45x25 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

046.

İzmir - Yüzbaşı Hasan Ağa Cami, 1940

Karton Üzerine Suluboya, 18x25 cm

Özel Koleksiyon

047.

İzmir - Yüzbaşı Hasan Ağa Cami

Karton Üzerine Suluboya, 17x24 cm

Özel Koleksiyon

048.

İzmir, Şadırvan Camii

Kâğıt Üzerine Suluboya, 44x29 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

049.

**İzmir Göztepe, Filibelilerin
Köşkünden Manzaraya Bakış**

Kâğıt Üzerine Suluboya, 17x24 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

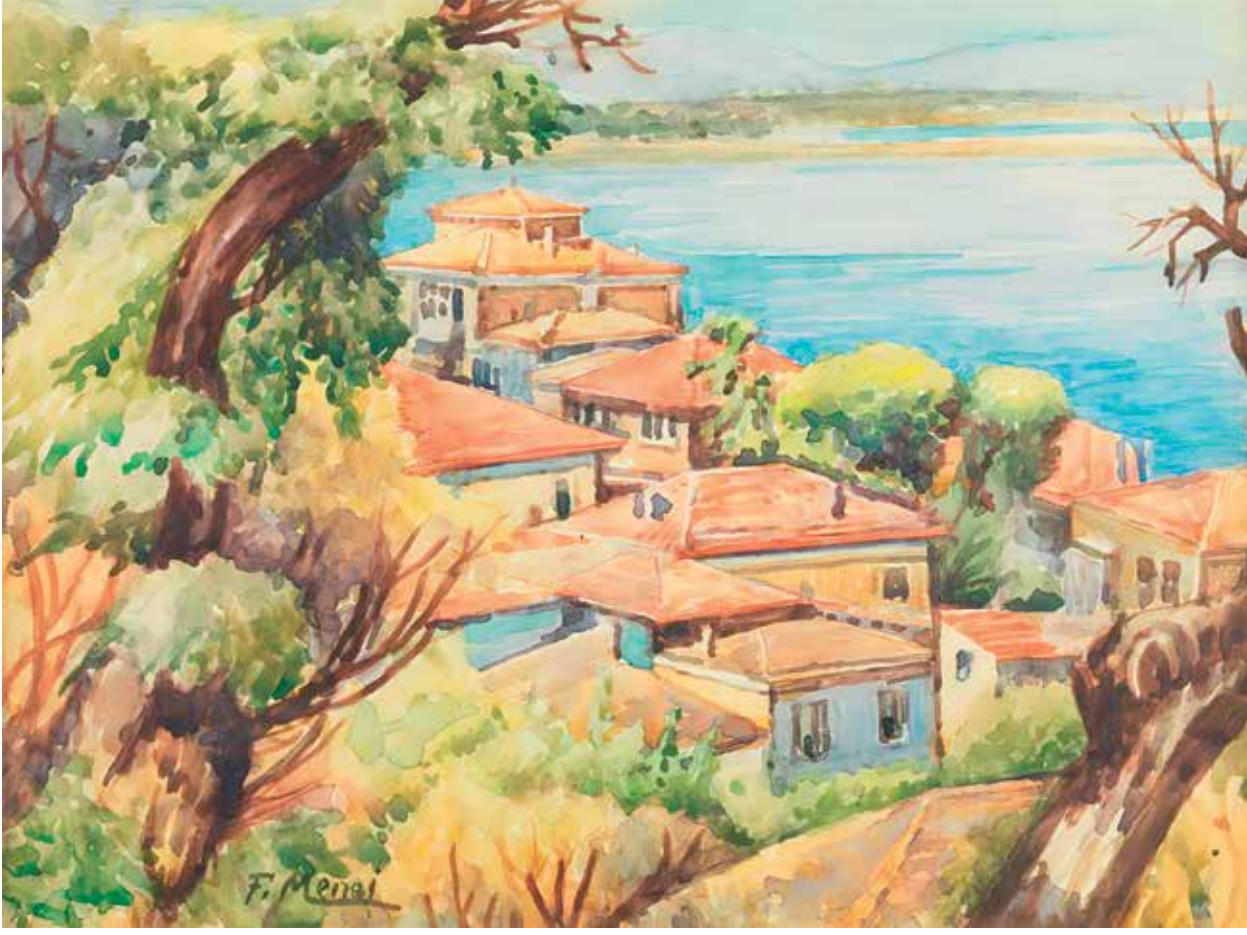
050.

İzmir, Karataş

Kâğıt Üzerine Suluboya, 18x45 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

051.

İzmir

Karton Üzerine Suluboya, 17x23 cm

Özel Koleksiyon

052.

İzmir, Karataş

Karton Üzerine Suluboya, 25x35 cm

Özel Koleksiyon

053.

İzmir, Şadırvan

Kâğıt Üzerine Suluboya, 18x24 cm

Özel Koleksiyon

054.

İzmir Karataş

Karton Üzerine Suluboya, 19x32 cm

Özel Koleksiyon

055.

İzmir - Nabi Bey'in Bahçesinde Kuyu

Karton Üzerine Suluboya, 24.5x33 cm

Özel Koleksiyon

056.

İzmir - Göztepe Kayalıkları

Kâğıt Üzeri Suluboya, 23.5x31 cm

Özel Koleksiyon

057.

İzmir, İkiçeşmelik

Kâğıt Üzerine Suluboya, 48x30 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

058.

İzmir Kızılçullu Su Kemerleri, Etüd

Kâğıt Üzerine Suluboya

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

059.

Ayvalık (Denizden), 1944

Kâğıt Üzerine Suluboya, 19.5x47 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

060.

Ayvalık (Karadan)

Kâğıt Üzerine Suluboya, 18x50 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

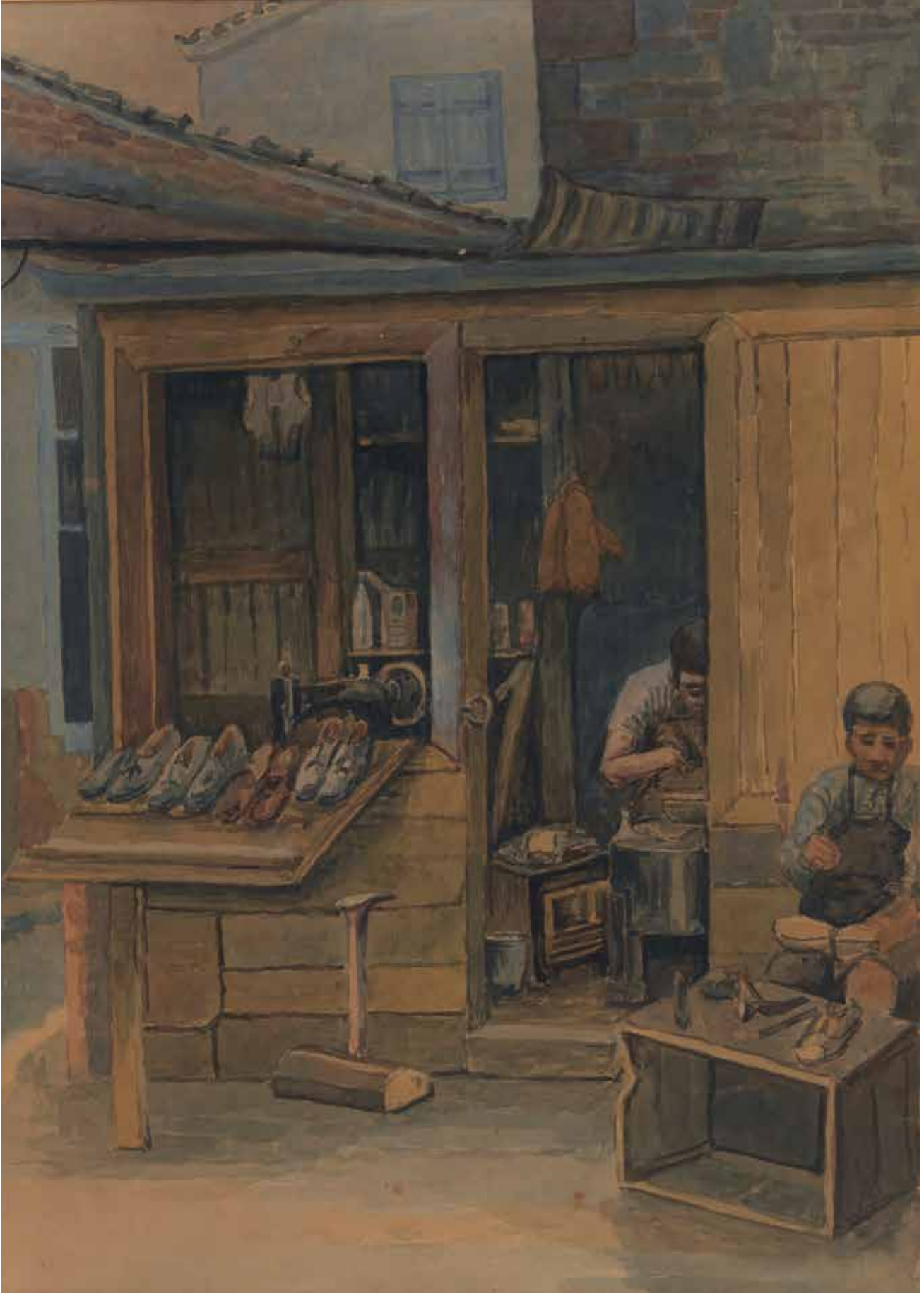
061.

Ayvalık'tan Sokak

Kâğıt Üzerine Suluboya, 49x29 cm

Arkas Koleksiyonu

062.

Ayakkabıcı Dükkânı

Kâğıt Üzerine Suluboya, 42.5x30.5 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

063.

Ayvalık'tan Sokak

Kâğıt Üzerine Suluboya, 42.5x21.5 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

064.

Ayvalık

Karton Üzerine Suluboya, 25x35 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

065.

Ayvalık Kışla Camii, 1943

Kâğıt Üzerine Suluboya, 25x32.5 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

066.

Ayvalık (Ahmet Cemil Beyin Evi), 1943

Kâğıt Üzerine Suluboya, 57.5x33 cm

Cem Üşküp Koleksiyonu

067.

Ayvalık (Halaların Kapısı)

Kâğıt Üzerine Suluboya, 50x32.5 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

068.

Ayvalık Sahil Safa Caddesi, 1944

Kâğıt Üzerine Suluboya, 32.5x50 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

069.

Ayvalık

Karton Üzerine Suluboya, 25x30 cm

Özel Koleksiyon

070.

Ayvalık (Tepeden Ortaokul), 1945

Kâğıt Üzerine Suluboya, 18x26 cm

Cem Üşküp Koleksiyonu

071.

Ayvalık Cunda, 1945

Kâğıt Üzerine Suluboya, 15x40 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

072.

Ayvalık Cunda İlkokulu, 1945

Kâğıt Üzerine Suluboya, 18x26 cm

Cem Üşküp Koleksiyonu

073.

Ayvalık

Kâğıt Üzerine Suluboya, 32.5x46 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

074.

Ayvalık,

Kâğıt Üzerine Suluboya, 30x45 cm

Cem Üsküp Koleksiyonu

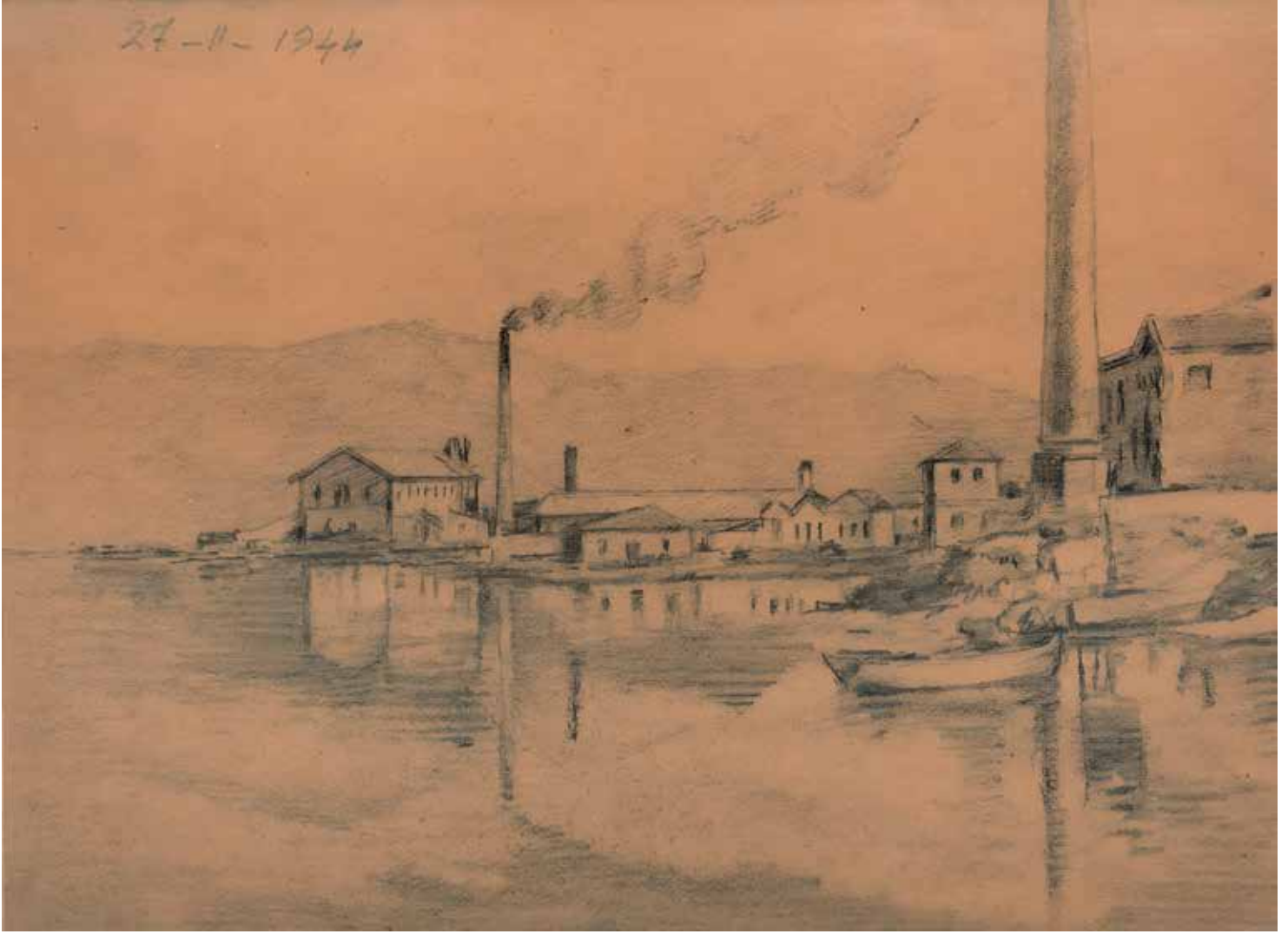

075.

Ayvalık, Üç Taraf

Karton Üzerine Suluboya, 21.5x27 cm

Özel Koleksiyon

076.

Ayvalık, 1944

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x23 cm

Özel Koleksiyon

077.

Ayvalık

Kâğıt Üzerine Kara Kalem, 18x23 cm

Özel Koleksiyon

078.

Ayvalık, 1953

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 74x153 cm

Tire Kent Müzesi Koleksiyonu

079.

Manzara, 1953

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 74x154 cm

Tire Kent Müzesi Koleksiyonu

080.

Ayvalık

Kâğıt Üzerine Suluboya, 36x26 cm

Özel Koleksiyon

081.

Ayvalık

Duralit Üzerine Yağlıboya, 29x47 cm

Veli Yarbaş Koleksiyonu

082.

Ayvalık, Şadırvan, 1942

Kâğıt Üzerine Suluboya, 17x23 cm

Özel Koleksiyon

083.

Ayvalık Deliktaş Mevkii, 1941-42

Duralit Üzerine Yağlıboya, 34.5x47 cm

Halil Bezmen Koleksiyonu

084.

Ayvalık'tan Bir Vadi ve Göl

Kâğıt Üzeri Suluboya, 12.5x32.5 cm

Özel Koleksiyon

085.

Aydın Hükümet Caddesi, 1942

Karton Üzerine Suluboya, 34x54 cm

Özel Koleksiyon

086.

Aydın

Kâğıt Üzerine Suluboya, 44x29 cm

Yılmaz Temizocak Koleksiyonu

087.

Aydın, 1942

Kâğıt Üzerine Suluboya, 26x35 cm

Özel Koleksiyon

088.

Peyzaj

Karton Üzerine Suluboya, 17x23 cm

Özel Koleksiyon

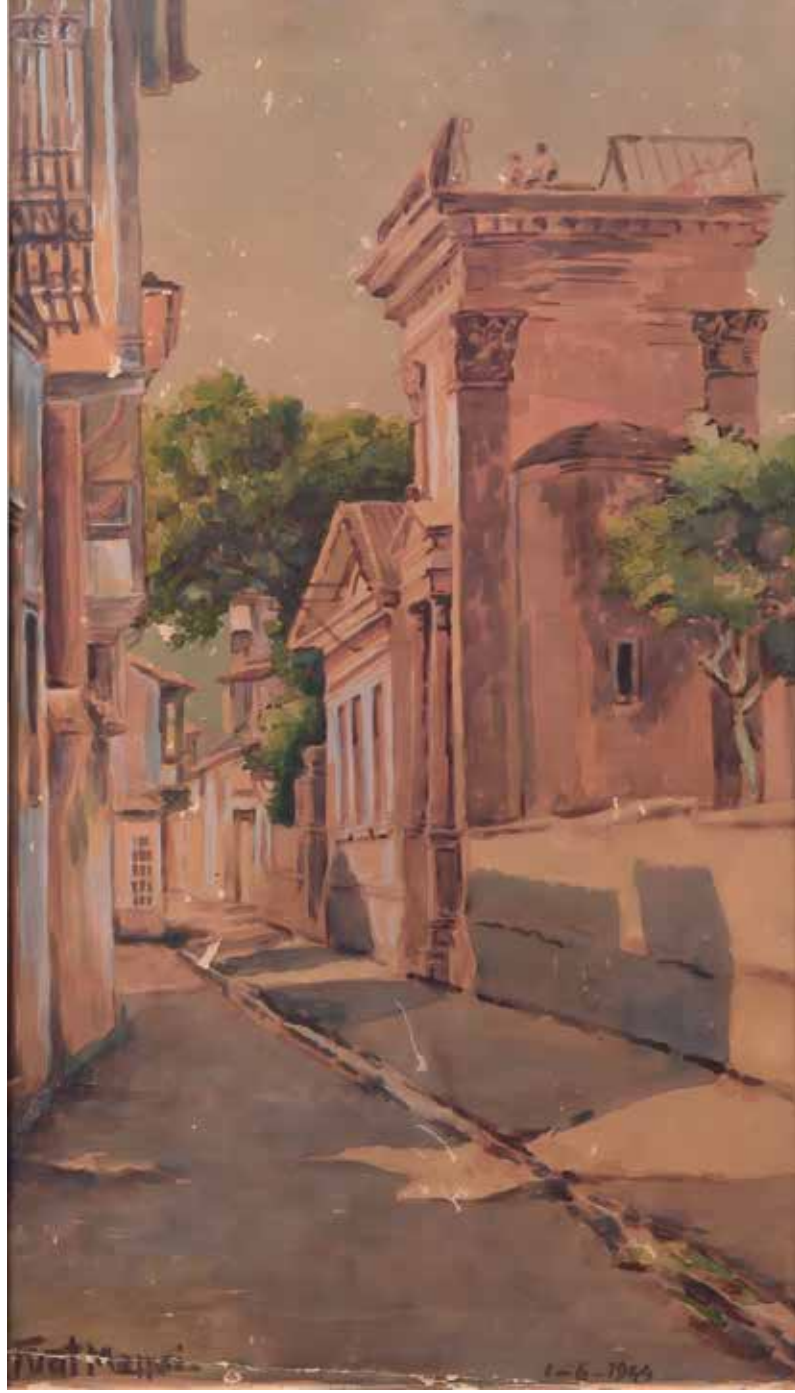

089.

Peyzaj

Karton Üzerine Suluboya, 16.5x23 cm

Özel Koleksiyon

090.

Sokak, 1944

Kâğıt Üzeri Suluboya, 41x23 cm

Özel Koleksiyon

091.

Tarihî Kapı

Karton Üzerine Suluboya, 50x35 cm

Özel Koleksiyon

092.

Köy

Karton Üzerine Suluboya, 17x23cm

Özel Koleksiyon

093.

Köprü

Kâğıt Üzerine Suluboya, 24x35cm, 17x23cm

Özel Koleksiyon

094.

Yelkenli (Gece Işığında)

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 36x20 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

095.

Yelkenli (Gece Işığında)

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 36x20 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

096.

Yelkenli

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 20x36 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

097.

İncirli Natürmort

Duralit Üzerine Yağlıboya, 30x47 cm

Özel Koleksiyon

098.

Natürmort

Duralit Üzerine Yağlıboya, 30x47 cm

Özel Koleksiyon

099.

Natürmort

Duralit Üzerine Yağlıboya, 30x47 cm

Özel Koleksiyon

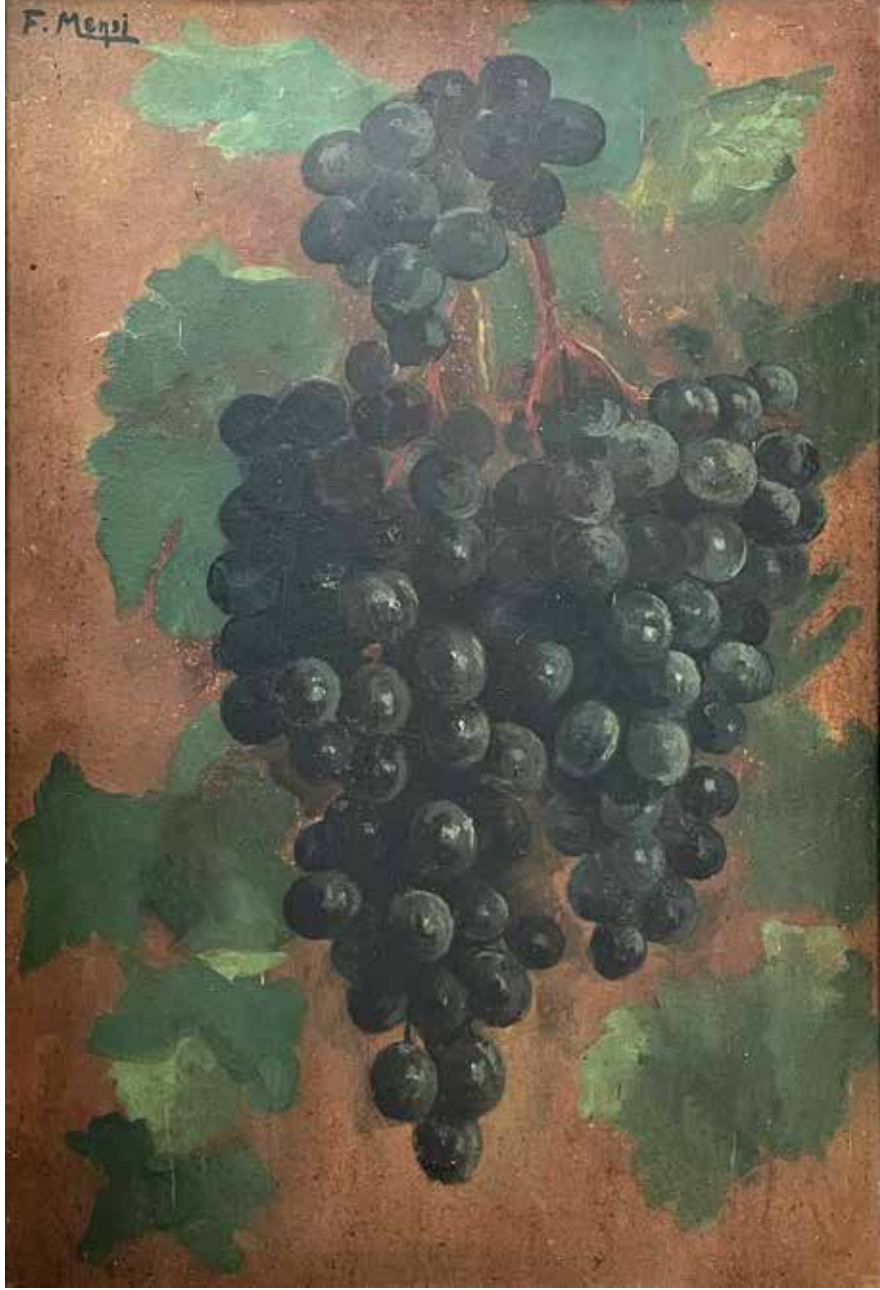

100.

Natürmort

Duralit Üzerine Yağlıboya, 30x47 cm

Özel Koleksiyon

101.

Üzüm Salkımı

Karton Üzerine Yağlıboya, 50x35 cm

Ömer Faruk Şerifoğlu Koleksiyonu

102.

Kırık Vazolu Natürmort

Mukavva Üzerine Yağlıboya, 28x39 cm

Özel Koleksiyon

103.

Şeftalili Natürmort

Mukavva Üzerine Yağlıboya, 17x27 cm

Özel Koleksiyon

104.

İncirli Natürmort, 1939

Tuval Üzerine Yağlıboya, 42x57 cm

Özel Koleksiyon

105.

Meyveler

Tuval Üzerine Yağlıboya, 38x50 cm

İnanç Hürtürk Koleksiyonu

106.

Narlar

Duralit Üzerine Yağlıboya, 34x43 cm

Özel Koleksiyon

107.

Kirazlar

Duralit Üzerine Yağlıboya, 27x41 cm

Özel Koleksiyon

Aydın İncirleri

Tuval Üzerine Yağlıboya

Özel Koleksiyon

109.

Havuçlar

Duralit Üzerine Yağlıboya, 35x50 cm

Özel Koleksiyon

110.

Karpuz

Duralit Üzerine Yağlıboya, 35x55 cm

Özel Koleksiyon

111.

Güller, 1940

Kâğıt Üzerine Suluboya, 24x34 cm

Özel Koleksiyon

112.

Natürmort (Çağla)

Duralit Üzerine Yağlıboya, 23x32 cm

Özel Koleksiyon

113.

Natürmort

Tuval Üzerine Yağlıboya, 40x60 cm

Özel Koleksiyon

114.

Tabaklı Natürmort

Duralit Üzerine Yağlıboya, 29x43 cm

Halil Bezmen Koleksiyonu

115.

Natürmort

Mukavva Üzerine Yağlıboya, 40x55 cm

Özel Koleksiyon

116.

Ayvalar

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 39x60 cm

Ankara Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu

117.

Masadakiler

Duralit Üzerine Yağlıboya, 33.5x28 cm

Özel Koleksiyon

118.

Natürmort, 1948

Karton Üzerine Yağlıboya, 24x32.5 cm

Nihal Atamer Koleksiyonu

119.

Karpuz, 1939

Kontrplak Üzerine Yağlıboya, 33x55 cm

Folkart Koleksiyonu

120.

İncirler

Duralit Üzerine Yağlıboya, 45x74 cm

Özel Koleksiyon

121.

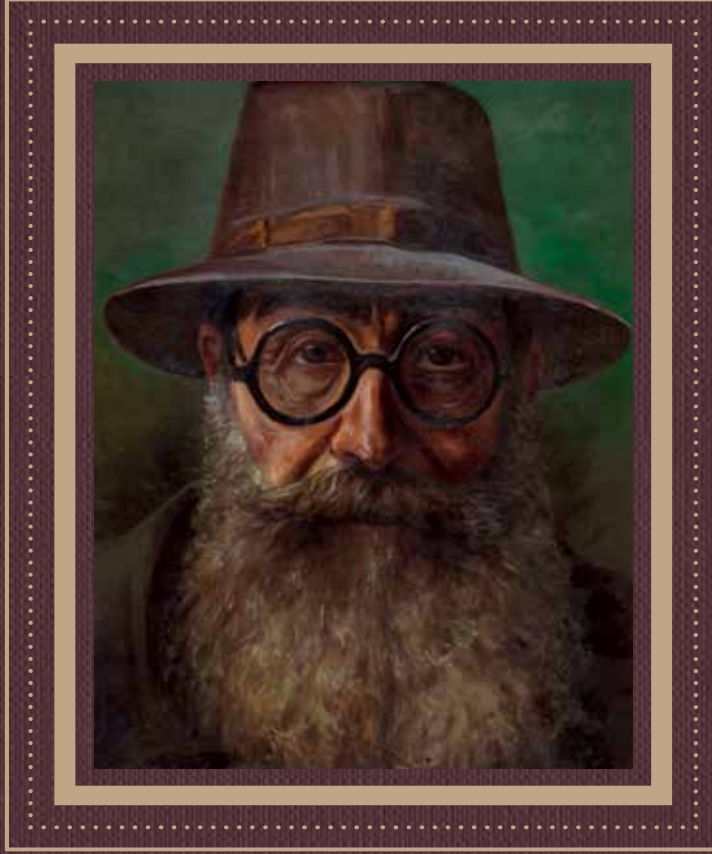
Mandalinalar

Tuval üzerine yağlıboya, 35x50 cm

Fahri Özdemir Koleksiyonu

KAYNAKÇA

- “Açık teşekkür”, *Aydın*, 285, 6 Temmuz 1938, s. 3.
- “Aydın Halkevi’nde Resim Sergisi”, *Ulus*, 1 Nisan 1940, s. 4.
- “Aydın Halkevi’nde Resim Sergisi”, *Yeni Adam*, sayı: 233, 15 Haziran 1939, s. 9.
- “Bir nahiye mektepli heykeli”, *Akşam*, 11 Teşrin-i evvel [Ekim] 1938, s. 4.
- “Bir Roman Kahramanı Gibi”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1991
- “Köşk İlkokulu bahçesine kültür anıtı dikildi”, *Aydın*, sayı 284, 5 Temmuz 1938, s. 3.
- “Köşk nahiyesinde kültür heykeli: Kültür heykeli çok beğenildi”, *Tan*, 19 Temmuz 1938, s. 8
- “Köşk’te kültür heykeli”, *Tan*, 11 Temmuz 1938, s. 8
- “Köyde bir kültür abidesi dikildi”, *Haber-Akşam Postası*, 5 Eylül 1938, s. 5
- Ahmet Gürlek, *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*, İzmir, 2012.
- Ahmet Uhri v.d., *İzmir’in Kamusal Alanlarındaki Anıt ve Heykeller*, İzmir, 2022.
- Ali Kocatepe, “Fuad Mensi’yi Takdimimdir”, *Yeni Asır*, 26 Mart 2017, Pazar Eki
- Ali Özçelik, “Osmanlı’nın yaman casusu ve Tire’nin ünlü ressamı Fuad Mensi Dileksiz”, *Tire’den Yansımalar*, sayı: 17, Mayıs 2021, s. 63-76.
- Avni Lifij, “Milli Mefahirimiz ve Heykeltıraşlarımız”, *İkdam*, 23 Ekim 1925,
- Avni Lifij, *Sanat Yazıları*, (Hazırlayan: Ömer Faruk Şerifoğlu), İstanbul, 2019.
- Aydın Halkevi’nde resim sergisi”, *Ulus*, 1 Nisan 1940, s. 4
- Aydın*, sayı: 709-711-716, 16-19-24 Birinci Kânun [Aralık] 1939, s.1.
- Burhan Esen, “Tire’de Bir Yalnız Adam”, *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 7.
- Bülent Şentay, “Fuad Mensi Dileksiz”, *Ayda Bir Ayvalık*, sayı: 21, Mayıs 2016, s. 25.
- Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi, 974 - 772 - 2/24, 26
- Fe. Fa. “Aydın’ın bir ucunda bedii bir varlık kaynıyor”, *Aydın*, Sayı: 406, 4 İlkkanun (Aralık) 1938, s. 2-3.
- Fikret Adil, “Meçhul Sanatçı”, *Meydan*, 25 Ocak 1966, s. 22.
- Gülay Yaşayanlar, Mümtaz Sağlam, *İzmir’de Resim, Mehân ve Zaman*, İzmir, 2023.
- Harb Mecmuası*, sayı: 24, Kânunuevvel 1333 [Aralık 1917].
- Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Ankara, 2003.
- M. Yavuz Çorapçıoğlu, *Smyrna’dan İzmir’e Günlük Yaşam*, İzmir Kalkınma Ajansı, 2024.
- Muhip Dranas, *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*, Ankara, 1941.
- Mümtaz Sağlam, *İzmirli Ressamlar Atölyesi*, İzmir, 2001, s. 18-
- N. Çağlayan, “Türk Diyojeni Fuad Dileksiz’in Hayatından”, *Horhor Sergileri*, sayı: 6-7, Eylül-Ekim 1991, s. 6.
- Nevzat Uca, “Üstad Fuad Mensi ile bir konuşma”, *Anadolu*, 22 Ağustos 1950, s. 3-4.
- Niyazi Berkes, *Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul: Yön Yayınları, 1965.
- Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara, 2000.
- Ömer Faruk Şerifoğlu, “Türkiye’de Resim Sanatı ve Oryantalist Ressamların Rolü”, *Batılının Fırçasından Ege’nin Bu Yakası*, İzmir: Arkas Sanat Merkezi, 2012, s. 40-50.
- Özlem Öztopcu, *Temsil ve Aidiyet: Tire Kent Müzesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2018 (yüksek lisans tezi).
- Samim Mensi Hürtürk, *Heykeltıraş ve Ressam Fuad Mensi Dileksiz*, 4 s. broşür (kendi yayını)
- Semavi Eyice, *Atatürk ve Pietro Canonica*, İstanbul, 1986.
- Semra Germaner, “1850 Sonrası Türk Resminde Kaynak ve Konular”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, İstanbul, 1993, s. 69-74.
- Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul, 1986.
- Yasin Kayış, *19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Eğitim Tarihi*, İzmir Kalkınma Ajansı, 2024.
- Yaşar Aksoy, “Ressamın Romanı: İzmir’in Ünlü Sanatçısı Fuad Mensi’nin Yaşamı”, *Yeni Asır*, 29-31 Aralık 1984.
- Yaşar Ürük, *Bilmediğimiz İzmir*, İzmir, 2022.
- Yılmaz Göçmen, *Geçmişten Günümüze Tire’nin Yıldızları*, İzmir, 2023.
- Zahir Güvemli, “Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Ressam”, *Türkiyemiz*, sayı: 44, Ekim 1984, s. 14-17.

İZMİR KALKINMA AJANSI